

वार्षिक प्रगति पुस्तिका

प्रदेश सरकार
उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय
गण्डकी प्रदेश, पोखरा, नेपाल

देवचुली पहाड

होड्सी सिमेन्टको अवलोकन तथा निरिक्षण गर्नुहुँदै गण्डकी प्रदेशका मुख्यमन्त्री माननीय पृथ्वी सुब्बा गुरूड

वार्षिक प्रगति पुस्तिका

प्रदेश सरकार
उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय
गण्डकी प्रदेश, पोखरा, नेपाल

प्रकाशक : प्रदेश सरकार, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय
गण्डकी प्रदेश, पोखरा, नेपाल
टेलिफोन नं. : ०६१-४६७६७०, ४६७६५४, ५६७६६९
फ्याक्स नं. : ०६१- ४६७६७०
वेभसाइट : www.moitfe.gandaki.gov.np
इमेल : moitfe4@gmail.com

सर्वाधिकार : प्रदेश सरकार, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, पोखरा
प्रकाशन मिति : साउन, २०७६
प्रकाशन प्रति : ५००

संरक्षक

माननीय मन्त्री विकास लम्साल

सल्लाहकार

सचिव, विष्णुप्रसाद भण्डारी

सम्पादन समिति

नारायण आचार्य, महाशाखा प्रमुख, प्रशासन, योजना तथा अनुगमन महाशाखा
शिव परियार, सहायक वन अधिकृत
सरोज पन्थी, सहायक वन अधिकृत
घनेन्द्र बहादुर खनाल, सहायक वन अधिकृत
तिलक बहादुर थापा, सहायक वन अधिकृत

विशेष धन्यवाद

किशोर सापकोटा, स्वकीय सचिव
फोटो/विवरण संकलन : माधव पराजुली

डिजाइन एण्ड लेआउट : दिपु लिम्बु

मुद्रण : प्रतिक अफसेट प्रेस, मेन्द्रपुल, पोखरा, फोन नं.: ०६१-५३००२४

सारांश

- मन्त्रालय र अन्तर्गतका निर्देशनालय, केन्द्र, प्रतिष्ठान र कार्यालय गरी कुल ३० वटा कार्यालय स्थापना ।
- १ वटा नीति, ३ वटा ऐन, १ वटा निर्देशिका, २ वटा मार्गदर्शन र १० वटा कार्यविधि निर्माण साथै ३ वटा नीति, ७ वटा विधेयक र ३ वटा नियमावलीको मस्यौदा तयार ।
- प्रदेश सरकारको विनियोजित बजेटको ६९.१ प्रतिशत र शसर्त तर्फको ८०.६ प्रतिशत वित्तीय प्रगति ।
- आ.व. २०७५/७६ मा राजस्व बापत रु. ३०,३६,३३,१२८.७ संकलन तथा समुदायमा आधारित वनको व्यवस्थापनबाट निस्किएका वन पैदावारको बिक्री वितरणबाट समूहलाई रु. ४०,५५,२५,३८६.४ आम्दानी ।
- वन पैदावार संकलन र कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट ६,९१,९९१ श्रम दिन अर्थात २,४७१ जना र वनजन्य उद्यमबाट ५,१९५ जना बराबरको पूर्ण रोजगारी सिर्जना ।
- ३ जिल्लाका उच्च प्रविधियुक्त नर्सरी समेत १३ वटा नर्सरीबाट १३,२३,७५६ विरूवा उत्पादन, ३० वटा नयाँ सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन, २ हेक्टर अतिक्रमण नियन्त्रण, ३७ वटा उद्यान निर्माण र ६१ वटा सामुदायिक वनमा पर्यापर्यटनका कार्य सञ्चालन ।
- निजी र सरकारी वनबाट गरी कुल ११,८१,५९५.९ क्युफिट काठ, १,३२०.४ चट्टा दाउरा र ७९,०९० के.जि. जडीबुटी उत्पादन ।
- मानव-वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनीकरणका लागि ४,३१३ मिटर ढलानसहितको मेस वायर फेन्सिङ निर्माण, घाइते र समस्याग्रस्त ५८ वटा वन्यजन्तुको उद्धार र रु. ७२,०२,१४३ रकम राहत स्वरूप वितरण ।
- आ.व. २०७५/७६ मा ५,३४० वटा उद्योग दर्ता, २,७४८ वाणिज्य दर्ता, ४,३१४ वटा उद्योग नविकरण, ३,६९९ वटा वाणिज्य नविकरण र १,९७६ वटा उद्योग तथा वाणिज्यको नामसारी/ ठाँउसारी ।
- सम्भाव्यता अध्ययन अनुसार ४४ वटा स्थानीय तहमा उद्योगग्राम स्थापना गर्न तथा पोखरा महानगर पालिका वडा नं. ३३ भोटेपोखरीमा प्रादेशिक औद्योगिक क्षेत्र स्थापनाका लागि सम्भावना ।
- आ.व. २०७५/७६ मा थप ३० वटा पर्यटकीय होटल, ५२ वटा ट्राभल एजेन्सी, १९ वटा ट्रेकिङ एजेन्सी दर्ता एवं ४० वटा पोर्टर गाइड लाइसेन्स र २४३ वटा ट्रेकिङ गाइड लाइसेन्स वितरण ।
- २७४ वटा होमस्टेहरूलाई पुँजिगत अनुदान वितरण, २ वटा डिपिआर तयारी, ८ वटा गुरुयोजना निर्माण, ५०.३ कि.मि. पदमार्गको निर्माण, मर्मत सम्भार र सौन्दर्यकरण तथा ७३ वटा धार्मिक पर्यटकीय स्थलको मर्मत ।
- प्रदेशको प्रमुख पर्यटकीय ब्राण्ड “गर्विलो गण्डकी (Glorious Gandaki)” तयार, ११० वटा प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यको सचित्र पुस्तिका प्रकाशन, आन्तरिक पर्यटन वर्ष २०१९ को कार्ययोजना, लोगो तथा नारा अंकित प्रचार सामग्रीको प्रकाशन र वितरण तथा ३११ जना होमस्टे सञ्चालकलाई तालिम प्रदान ।
- २०७५ साउन १ देखि २०७६ असार ३१ सम्म २,९८,९७५ बाह्य पर्यटकद्वारा प्रदेशको भ्रमण ।
- पृथ्वीनारायण क्याम्पसको हाताभित्र रहेको भवनलाई मर्मत गरी विज्ञान तथा प्रविधिको प्रयोगशाला स्थापना कार्य प्रारम्भ ।

प्रदेश सरकार

गण्डकी प्रदेश

निजी सचिवालय
माननीय विकास लम्साल
उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्री
पोखरा, नेपाल

पत्र संख्या:

चलानी नं.:

मिति:

मन्तव्य

वदलिंदो परिवेशमा जनताका असीमित चाहना र अपेक्षाहरूलाई पूरा गराउन स्थानीय, प्रदेश र संघीय तहको निर्वाचन पश्चात् तीनै तहमा सरकार गठन भई सोही अनुसार कामकाज सुरु भइसकेको छ। नेपाल सरकार र स्थानीय तहसँग समन्वय र सहकार्य गरी "सम्पृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" को राष्ट्रिय आकांक्षालाई सार्थक र सफल बनाउन, सन् २०२२ सम्ममा नेपाललाई अति कम विकसित राष्ट्रबाट विकासशील राष्ट्रमा स्तरोन्नति गर्ने, सन् २०३० सम्म मध्यम आयवर्गको मुलुकको स्तरमा पुर्‍याउन र सोही अवधिसम्म दिगो विकास लक्ष्यहरू हासिल गर्नका लागि गण्डकी प्रदेश सरकारले आवधिक योजना र वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमको परिधिमा रही विभिन्न योजना र कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ।

तराईदेखि हिमालसम्मको भूमि रहेको यो प्रदेशमा भौगोलिक क्षेत्र अनुसार उत्पादनमा पनि विविधता छ। प्रदेशमा उत्पादन हुने र हुन सक्ने वस्तुहरूको प्रशोधन र बजारीकरण गर्नका लागि "एक स्थानीय तह, एक उद्योग ग्राम", प्रादेशिक तहमा औद्योगिक क्षेत्र स्थापना गर्ने र स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत ज्ञान, स्थानीय सीप, प्रविधि र कच्चा पदार्थमा आधारित घरेलु तथा लघु उद्यम, साना र मझौला उद्योगको विकास गरी रोजगारी र आयआर्जन वृद्धि गर्दै उपभोग्य वस्तु र सेवामा क्रमशः आत्मनिर्भर हुने लक्ष्य लिइएको छ। यस्तै, प्रविधिमैत्री प्रदेशको निर्माण गर्ने, वातावरणको संरक्षण गर्ने, समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनलाई व्यापक र सरलकृत बनाउँदै वनको संरक्षण, व्यवस्थापन र दिगो उपयोग गर्ने, एकिकृत रूपमा जलाधारको व्यवस्थापन गर्ने र प्रदेशमा उपलब्ध प्रकृति, संस्कृति र साहसिक गतिविधिबाट प्रदेश सम्वद्धिको प्रमुख सम्बाहक पर्यटन क्षेत्रबाट यथोचित लाभ लिन विभिन्न प्रयासहरू भइरहेका छन्। जसका लागि प्रदेश सरकारले अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन कार्यक्रमहरू तयार गरी कार्यान्वयन गर्दै आइरहेको छ।

सरकार, पद्धति र अभ्यास सबै नयाँ भएको प्रदेशमा अनेक कानुनी, संरचनागत र व्यवहारिक अन्याूलताको अवस्था पार गर्दै गण्डकी प्रदेश सरकारले उपलब्ध स्रोत र साधनको उच्चतम उपयोग गरी उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउने, रोजगारी सिर्जना गर्ने र सो मार्फत प्रादेशिक अर्थतन्त्रमा वृद्धि गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्‍यो जुन यस प्रगति पुस्तिकाबाट प्रष्ट हुन्छ। मलाई आशा छ, यस प्रगति पुस्तिकाको प्रकाशनले आ.व. २०७५/७६ का सबल पक्षलाई आत्मसात् गर्दै सो समयमा भए गरेका कमी कमजोरीबाट पाठ सिक्दै आगामी आर्थिक वर्षमा शत प्रतिशत कार्यक्रम सम्पन्न गरी प्रगति हासिल गर्न एक मार्गदर्शक बन्नेछ।

साउन, २०७६

विकास लम्साल

पत्र संख्या:
चलानी नं.:

प्रदेश सरकार
उद्योग, पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय

गण्डकी प्रदेश
पोखरा, नेपाल

☎ ०६१-४६७६५४
४६७६६६
४६७६७०

प्रकाशनका सम्बन्धमा

वातावरणमैत्री दिगो विकासलाई बढावा दिन, नेपालले अनुमोदन गरेका विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय सन्धी सम्झौताहरूको पूर्ण रुपमा परिपालना गर्ने, गराउन, आर्थिक योजनाको कार्यान्वयन गर्ने र देशमा व्याप्त आर्थिक एवं मानवीय गरिबी तथा आर्थिक-सामाजिक असमानतालाई हटाई आमजनताको जीवनस्तरमा परिवर्तनको अनुभूति दिलाउन नेपालका तीनै तहका सरकारले वार्षिक कार्यक्रम स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गरेका छन्। यसै बमोजिम यस मन्त्रालयले आफैँ र मातहतका कार्यालयबाट आ.व. २०७५/७६ का लागि स्वीकृत कार्यक्रमको कार्यान्वयन गरेको छ।

आ.व. २०७५/७६ मा मन्त्रालयले आवश्यक नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका र कार्यविधिहरूको निर्माणमा अधिकतम प्रयत्न र समय खर्चिनुपर्छ। गत आ.व. मूलतः कानून निर्माण एवं संस्थागत विकासको वर्षको रुपमा रह्यो। प्रदेश समूद्धीको प्रमुख सम्बाहकको रुपमा रहेको पर्यटन क्षेत्रको विकासका लागि आन्तरिक पर्यटन वर्ष २०१९ को घोषणा र कार्यान्वयन, पर्यटकीय गन्तव्यको प्रचारप्रसार, २७४ सामुदायिक होमस्टेमा पूर्वाधार विकास, होमस्टे सञ्चालकलाई आवासीय तालिम, पदमार्गको निर्माण र सौन्दर्यकरण, पर्यटकीय गन्तव्यस्वलयहरूको गुरुयोजना तयारी, विस्तृत परियोजना तयारी तथा पूर्वाधार विकास लगायतका कार्यहरू सम्पन्न भए। त्यस्तै, उद्योग क्षेत्रतर्फ औद्योगिक व्यवसाय ऐनको निर्माण, व्यवसाय मञ्चको गठन, प्रादेशिक औद्योगिक क्षेत्र र उद्योग ग्रामको सम्भाव्यता अध्ययन तथा लघु उद्यम विकास समेतका कार्यक्रमहरू सम्पन्न भए। समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनबाट वनको संरक्षण र दिगो व्यवस्थापन, वन क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि, जडीबुटी तथा गैह्रकाष्ठ वन पैदावारको व्यावसायिक खेती, संकलन र प्रशोधन, प्रदेशस्तरीय प्राणी उद्यानको स्थापना, शहरी उद्यानको निर्माण, एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रम र "स्वच्छ वातावरण, स्वस्थ जीवन" कार्यक्रम सम्पन्न भयो। यस बाहेक प्रदेशस्तरीय विज्ञान प्रविधि प्रतिष्ठान स्थापनाका लागि नीतिगत व्यवस्था भइरहेको छ।

वन, वातावरण, जलवायु परिवर्तन, पर्यटन, उद्योग, विज्ञान प्रविधि जस्ता अत्यन्तै फराकिला, बहुआयामिक, रोजगारमूलक र संवेदनशिल कार्यक्षेत्र भएको यस मन्त्रालय र मातहतका निकायबाट सम्पन्न गतिविधिहरूको अभिलेखीकरणले वैज्ञानिक, नतिजामुखी, समय सान्दर्भिक, प्रविधिमैत्री तथा गुणस्तरीय नतिजा हासिल गर्न सहयोग पुर्याउनेछ भन्ने विश्वास लिएको छ। अन्तमा, आ.व. २०७५/७६ का कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जुट्नुहुने एवं यस प्रगति पुस्तिका तयार गर्न खट्नुहुने सम्पूर्ण कर्मचारी साथीहरूलाई हार्दिक धन्यवाद दिन्छु।

विष्णुप्रसाद भण्डारी

सचिव

साउन, २०७६

बिषयसूची

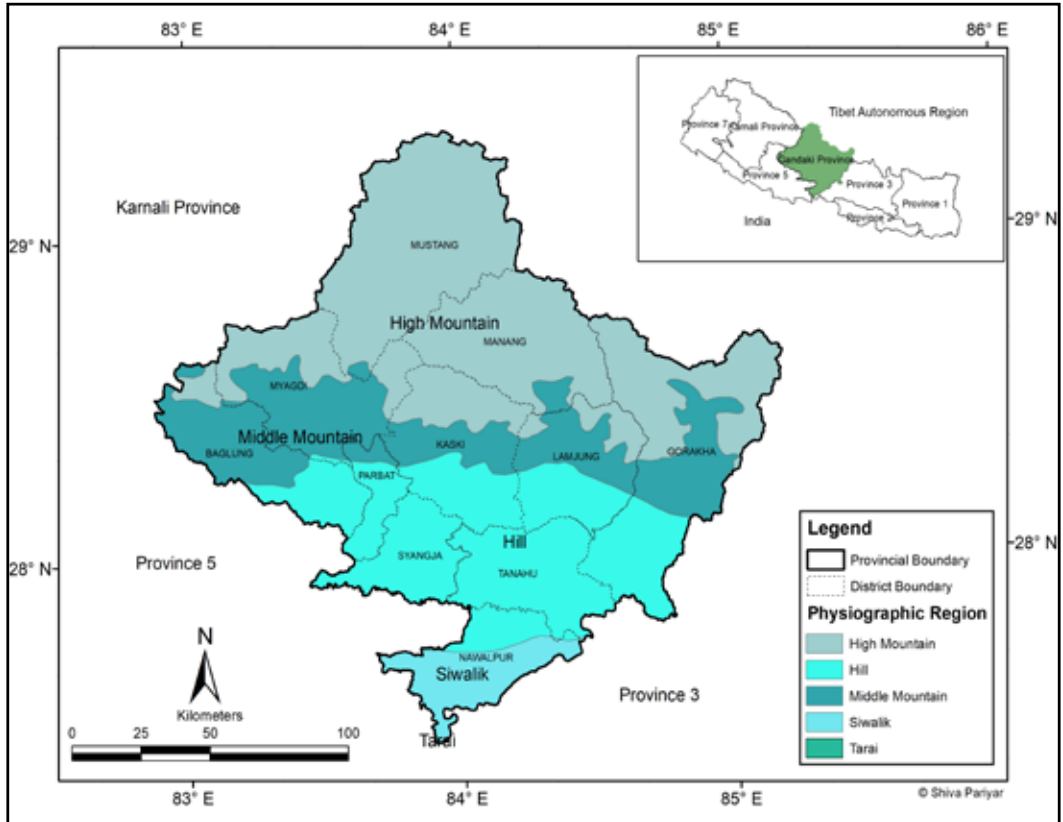
१. प्रदेश परिचय	१
१.१ भौगोलिक र प्रशासनिक विभाजन	१
१.२ जनसांख्यिक विवरण	२
१.३ अर्थतन्त्र	२
१.४ शिक्षा	३
१.५ स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइ	३
१.६ भौतिक पूर्वाधार तथा उर्जा	३
१.७ उद्योग र खनिज सम्पदा	३
१.८ वाणिज्य तथा आपूर्ति	४
१.९ पर्यटन	४
१.१० वन तथा वातावरण	४
१.११ कृषि, खाद्य सुरक्षा र पोषण	६
१.१२ खोलानाला र रामसारमा सूचीकृत तालहरु	६
१.१३ हावापानी केन्द्र	७
१.१४ लैङ्गिक समता	७
१.१५ धर्म र संस्कृति	७
१.१६ पोखरा तारामण्डल र विज्ञान केन्द्र	८
२. मन्त्रालयको परिचय	९
२.१ सांगठनिक परिचय	९
२.२ मन्त्रालयको अधिकार सूची	९
२.३ मन्त्रालयको कार्य जिम्मेवारी	१०
३. वार्षिक प्रगति	१३
३.१ संगठन निर्माण तथा कर्मचारी व्यवस्थापन	१३
३.२ नीति र कानून निर्माण	१३
३.३ वित्तीय प्रगति, राजस्व संकलन र रोजगारी सिर्जना	१४
३.४ वन तथा वातावरण	१४
३.५ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति	१६
३.६ पर्यटन पूर्वाधार	१७
३.७ पर्यटन प्रबर्द्धन	१९

३.८ विज्ञान, प्रविधि	२१
४. सुशासन	२१
५. सवाल	२२
५.१ वन तथा भू संरक्षण	२२
५.२ वातावरण संरक्षण	२३
५.३ जलवायु परिवर्तन	२३
५.४ पर्यटन	२३
५.५ उद्योग	२४
५.६ वाणिज्य	२४
५.७ आपूर्ति	२५
६. सन्दर्भ सामग्री	२६
७. अनुसूची	२७
अनुसूची १. आ.व. २०७५/७६ को वित्तीय प्रगति विवरण	२७
अनुसूची २. आ.व. २०७५/७६ मा संकलित राजस्वको विवरण (रु.)	२८
अनुसूची ३. आ.व. २०७५/७६ मा दर्ता र नविकरण भएका उद्योग र वाणिज्यको विवरण	२८
अनुसूची ४. गण्डकी प्रदेशका सम्भाव्य उद्योग ग्रामको विवरण	२९
अनुसूची ५. आ.व. २०७५/७६ मा गण्डकी प्रदेशमा भित्रिएका बाह्य पर्यटकको विवरण	३१
अनुसूची ६. आ.व. २०७५/७६ मा निर्मित पदमार्गको विवरण	३२
अनुसूची ७. डिपिआरवाला योजनाको कार्य विवरण	३५
अनुसूची ८. होमस्टेमा सञ्चालित कार्यक्रमको विवरण	३७
अनुसूची ९. उत्पादित विरुवाको विवरण	५४
अनुसूची १०. निजी आवादीबाट उत्पादित काठ दाउराको विवरण	५४
अनुसूची ११. सरकारी वनबाट उत्पादित काठ दाउराको विवरण	५५
अनुसूची १२. समूहलाई प्राप्त आम्दानी रकम (रु.)	५५
अनुसूची १३. आ.व. ०७५/७६ मा निर्मित उद्यानको विवरण	५६
अनुसूची १४. सामुदायिक वनमा सञ्चालित पर्यापर्यटनको विवरण	५७
अनुसूची १५. वनक्षेत्रको जग्गा अन्य प्रयोजनका लागि उपलब्ध गराइएको विवरण	६०

१. प्रदेश परिचय

१.१ भौगोलिक र प्रशासनिक विभाजन

नेपालको मध्य भागमा अवस्थित हिमालदेखि तराईसम्म फैलिएको संघीय नेपालको गण्डकी प्रदेश $२७^{\circ} २६' १५''$ उत्तरी अक्षांशदेखि $२९^{\circ} १९' ५०''$ उत्तरी अक्षांशसम्म र $८२^{\circ} ५२' ४५''$ पूर्वी देशान्तरदेखि $८५^{\circ} १२' ०५''$ पूर्वी देशान्तरसम्म फैलिएको छ। यसको स्थायी राजधानी पोखरा हो। गण्डकी प्रदेशको कुल क्षेत्रफल $२१,९७४$ वर्ग कि.मि. अर्थात् नेपालको कुल भूभागको १४.६७% रहेको छ। भारतको सिमाना नजिक नारायणी नदीको गण्डक नहर नजिकको सबैभन्दा होचो भाग समुद्र सतहदेखि ९३ मिटरको उचाईमा रहेको छ। यो उचाई क्रमशः बढ्दै गएर धौलागिरी हिमाल $८,१६७$ मिटर, मनास्लु $८,१६३$ मिटर र अन्नपूर्ण प्रथम $८,०९१$ मिटर अग्ला चुलीहरू रहेको विशाल हिमश्रृङ्खला बनेको छ। जसको उचाई भिन्नता करिब १५० किलोमिटरको चौडाईमा $८,१००$ मिटरसम्म छ। यस प्रदेशमा मात्र अग्लो हिमालय पर्वत श्रेणी देशको भण्डै बीच भागसम्म भरेको छ। अन्नपूर्ण र धौलागिरी हिमश्रृङ्खला हंसिया आकारमा दक्षिणतर्फ विस्तार भएका कारण यी श्रृङ्खलाको उत्तरमा पनि अन्तरपर्वतीय उच्च हिमाली मैदानहरू छन्। मनाङ्ग, मुस्ताङ्ग र गोर्खाको माथिल्लो भागमा रहेका उपत्यका प्रमुख छन्। यसका अतिरिक्त भू-धरातल, पहाडी पाखा, हावापानी, माटो, पर्यावरण, जैविक विविधता जस्ता अनेकन प्राकृतिक क्षेत्रमा अत्यन्त ठूलो विषमता यस प्रदेशमा छ।

तस्विर नं. १. गण्डकी प्रदेशको भौगोलिक अवस्थिति

गण्डकी प्रदेश भौगोलिक हिसाबले पनि विविधतापूर्ण छ । साँगुरो भित्रि मधेशको समतल भागदेखि हिमालको पारी तिब्बतको सिमानासम्म फैलिएको कारण हिमाल, पहाड र तराई तिनै पर्यावरणीय क्षेत्र र पाँच वटै भौगोलिक प्रदेश (उच्च हिमाल, उच्च पहाड, मध्य पहाड, शिवालिक र तराई वा भित्रि मधेश) पर्दछन् । यो प्रदेशमा ९,६८२ वर्ग कि.मि. (४४%) उच्च हिमाल, ४,८३० वर्ग कि.मि. (२२%) उच्च पहाड, ६,४८० वर्ग कि.मि. (२९%) मध्य पहाड, १,०१३ वर्ग कि.मि. (५%) शिवालिक र २ वर्ग कि.मि. (०.०१%) तराईको भूभाग पर्दछ ।

उत्तरमा चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बत, दक्षिणमा सुस्ताको साँघुरो भागले छोएको भारतको उत्तर प्रदेश, पूर्वमा ३ नं. प्रदेश र पश्चिममा कर्णाली र ५ नं. प्रदेशले घेरिएको यो प्रदेश अन्तर्गत म्याग्दी, मुस्ताङ्ग, पर्वत, बाग्लुङ्ग, गोरखा, लमजुङ्ग, मनाङ्ग, स्याङ्गजा, कास्की, तनहुँ र नवलपुर जिल्ला गरि ११ वटा जिल्ला पर्दछन् । त्यस्तै यस प्रदेशमा नेपालकै ठूलो पोखरा महानगरपालिका, २६ नगरपालिका र ५८ गाउँपालिका गरी जम्मा ८५ स्थानीय तह र ७५९ वडाहरू रहेका छन् भने प्रतिनिधि सभा सदस्य निर्वाचनका लागि १८ निर्वाचन क्षेत्र र प्रदेश सभा सदस्य निर्वाचनका लागि ३६ निर्वाचन क्षेत्र रहेका छन् । प्रदेश सभामा समानुपातिक सहित कुल ६० सदस्य रहने संवैधानिक प्रावधान छ ।

१.२ जनसांख्यिक विवरण

वि.स. २०६८ सालको जनगणना अनुसार यस प्रदेशमा कुल परिवार संख्या ५,७७,६८२ रहेको देखिन्छ । यहाँको प्रति परिवारमा ४ जना सदस्य रहेका छन् । त्यस्तै, प्रदेशको कुल जनसंख्या २४,०३,७५७ रहेको छ । जस अनुसार पुरुषको संख्या १०,९०,८०८ र महिलाको संख्या १३,१२,९४९ रहेको छ । जातजातीगत हिसाबले यस प्रदेशमा भिन्न भिन्न ९३ प्रकारका जातजाती पाइन्छन् । पहाडी बाहुन, मगर, क्षेत्री, गुरुङ्ग र विश्वकर्मा यस प्रदेशका प्रमुख ५ जातिहरू हुन् जसको उपस्थिति क्रमशः २१.५%, १८.९%, १३.४%, ११.४% र ८.७% रहेको देखिन्छ । त्यस्तै, मातृभाषाको हिसाबले हेर्दा गण्डकी प्रदेशमा विभिन्न ५० किसिमका मातृभाषा बोलिन्छन् । प्रदेशको ७३.५% जनसंख्या नेपाली भाषालाई आफ्नो मातृभाषा भन्दछन् भने अन्य मातृभाषाहरूमा मगर ९.९%, गुरुङ्ग ८.८%, नेवार १.७%, थारु १.५% र तामाङ १.५% रहेका छन् । प्रदेशमा ०-१४ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या ७,८१,२६० र ६० वर्ष देखि माथिको जनसंख्या २,५५,१९८ जना रहेको छ । जसअनुसार कुल जनसंख्याको ४३.१% अर्थात् १०,३६,४५८ जना आर्थिक रूपले अरुमा आश्रित रहेको देखिन्छ । त्यस्तै, आर्थिक रूपले सक्रिय १५-५९ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या १३,६७,२९९ (५६.९%) रहेको छ । गण्डकी प्रदेशको ग्रामीण क्षेत्र (५८ गाउँपालिका) मा ३९ प्रतिशत, शहरी क्षेत्र (२७ नगरपालिका) मा ६१ प्रतिशत जनता बसोबास गर्दछन् ।

१.३ अर्थतन्त्र

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को तथ्याङ्क अनुसार नेपालको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन रु. ३४ खर्ब ६४ अर्ब मध्ये गण्डकी प्रदेशले रु. २ खर्ब ८८ अर्ब २० करोड (८.३२ प्रतिशत) योगदान गरेको छ । प्रदेशको प्रतिव्यक्ति सरदर आय रु. १,१६,८४४ अर्थात् १,०४३ अमेरिकी डलर रहेको छ । गण्डकी प्रदेशले नेपालको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन मध्ये कृषि क्षेत्रमा ११.८ प्रतिशत, उद्योग क्षेत्रमा १०.६ प्रतिशत र सेवा क्षेत्रमा ९.४ प्रतिशत योगदान गरेको छ । आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा प्रदेशले एक खर्ब सात अर्ब विप्रेषण प्राप्त गरेको थियो जुन प्रदेशको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको करिब ३७ प्रतिशत हो । प्रदेशमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका ६०० भन्दा बढी शाखाहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । यस्तै, कुल ३,५२९ सहकारी संस्थाहरूमा गरी ७ लाख ४९ हजार ७२२

शेयर सदस्यहरू रहेका छन् । सहकारी संस्थाहरूबाट रु. ६ अर्ब ४ करोड शेयर पूँजी जम्मा भएको छ भने रु. ३४ अर्ब ४९ करोड बचत तथा निक्षेप संकलन गरी रु. ३९ अर्ब ८४ करोड ऋण लगानी भएको अवस्था छ ।

१.४ शिक्षा

गण्डकी प्रदेशको आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा मध्यमस्तरको छ । खुद भर्ना दर प्राथमिक तह (१ देखि ५ कक्षा) मा ९६.७ प्रतिशत, आधारभूत तहमा (१ देखि ८ कक्षामा) ९४.८ प्रतिशत र माध्यमिक तहमा (९ देखि १२ कक्षा) मा ४४.७ प्रतिशत रहेको छ । साक्षरता दर पाँच वर्ष माथिका व्यक्तिको ७४.८ प्रतिशत र १५ वर्ष माथिका व्यक्तिको ५५.६ प्रतिशत छ प्रदेशमा विद्यालय भर्नादर र साक्षरता क्रमशः बढ्दै गएको छ । प्रदेशमा उच्च शिक्षा दिने १२४ महाविद्यालय छन् ।

१.५ स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइ

नेपालमा पाँच वर्षमुनिका बाल बालिकाको मृत्युदर प्रति हजार जीवित जन्ममा ३९ रहेकोमा गण्डकी प्रदेशमा २७ रहेको छ भने शिशु मृत्युदर प्रतिहजार जीवित जन्ममा २१ रहेकोमा गण्डकी प्रदेशमा १५ रहेको छ । प्रदेशका ६९.९ प्रतिशत गर्भवती महिलाहरूले दक्ष प्रसूतिकर्मीको सहयोगमा स्वास्थ्य संस्थामा गएर बच्चा जन्माउने गर्दछन् र ३७ प्रतिशत प्रजनन उमेरका महिलाले आधुनिक परिवार नियोजनका साधन प्रयोग गर्दछन् । महिलाहरूको कुल प्रजनन दर दुई बच्चा मात्र रहेको छ । २०७५ भाद्र १३ गते पूर्णखोप प्राप्त प्रदेश घोषणा भइसकेको प्रदेशका ४६.५ प्रतिशत जनता ३० मिनेटको यात्रा गरेपछि मात्र स्वास्थ्य संस्थामा पुग्दछन् । यसै गरी यस प्रदेशका ९१.१ प्रतिशत जनतामा आधारभूत खानेपानीको पहुँच पुगेको छ । करीव आधाजसो जनताले पाइपबाट वितरण गरेको पानी प्रयोग गर्दछन् । प्रदेशका ८१.४ प्रतिशत जनताले शौचालयको प्रयोग गर्दछन् ।

१.६ भौतिक पूर्वाधार तथा उर्जा

गण्डकी प्रदेशमा ८,५२६ कि.मि. धुले कच्ची सडक, १,३५९ कि.मि. ग्राभेल सडक र ९३७ कि.मि. कालोपत्रे सडक गरी जम्मा १०,८२१ किलोमिटर सडक निर्माण भएका छन् । समग्रमा, प्रदेशमा सडक घनत्व ०.४९ प्रतिवर्ग किलोमिटर छ । कालोपत्रे सडकको घनत्व, भन्ने कम, ०.०४२ प्रतिवर्ग कि.मि. छ । प्रदेशमा ८६० भोलुङ्गे पुल, २८८ मोटरेबल पुल रहेका छन् । गण्डकी प्रदेशमा आधुनिक उर्जाको पहुँच ८२.५ प्रतिशत जनतामा पुगेको छ । अभै पनि यस प्रदेशका ६९.३ प्रतिशत घर परिवारले खाना पकाउन प्रयोग गर्ने इन्धन दाउरा, काठ, गुँईठा आदिबाट प्राप्त हुन्छ । करिब एक चौथाइ जनताले खाना पकाउनको लागि एल.पी. ग्याँसको प्रयोग गर्दछन् । राष्ट्रिय प्रसारणबाट विद्युत् नपुगेको क्षेत्रमा उज्यालोको लागि सौर्य उर्जाको प्रयोग गरिएको छ । यस प्रदेशको विद्युत् उत्पादन गर्ने सम्भावित क्षमता २०,६५० मेगावाट रहेकोमा आर्थिक रूपले १२,९३० मेगावाट जलविद्युत् उत्पादन गर्न सकिने देखिन्छ । यति ठूलो सम्भावना हुँदाहुँदै पनि प्रविधि र पूँजीको अभावमा हाल ४४८.५ मेगावाट मात्र जलविद्युत् उत्पादन गरिएको छ । अन्य २९ वटा स-साना ६५४ मेगावाट क्षमताका आयोजना निर्माणको चरणमा रहेका छन् ।

१.७ उद्योग र खनिज सम्पदा

यस प्रदेशमा स्थापित ठूला उद्योगको संख्या न्यून रहे पनि घरेलु तथा साना उद्योगको संख्या भने लगभग सबै जिल्लाहरूमा उल्लेखनीय रहेको पाइन्छ । यस प्रदेशमा सेवामूलक, उत्पादनमूलक, पर्यटनमूलक, उर्जामूलक, कृषि र वन पैदावारमा आधारित तथा सूचना प्रविधिमा आधारित गरी १२७ प्रकारका उद्योगहरू जिल्लास्थित कार्यालयमा दर्ता भएको देखिन्छ । जसअनुसार २८,२५४ उद्योग व्यवसाय दर्ता भई ७७,३२६ जनाले रोजगारी

प्राप्त गरेका छन् । यस बाहेक ४६० वटा मभौला उद्योग, ४३८ वटा ठूला उद्योग र १२,७२४ वटा लघु उद्यम दर्ता भई सञ्चालनमा रहेका छन् । यस्तै, गण्डकी प्रदेश विभिन्न किसिमका खनिज सम्पदाहरूमा पनि धनी छ । निर्माण सामग्रीका रूपमा प्रयोग हुने ढुंगा, गिट्टी र बालुवादेखि बहुमुल्य सुन र युरेनियमका खानी समेत पाइने यस प्रदेशमा उपलब्ध खनिज पदार्थहरूको वृहत र वैज्ञानिक अनुसन्धान नभइसकेता पनि प्रारम्भिक सर्वे अनुसार यस प्रदेशका विभिन्न क्षेत्रहरूमा फलाम, तामा, जस्ता, सिसा, सुन, बेरिलियम, डोलोमाइट, युरेनियम, थोरियम, टाल्क, अभ्रख, पाइराइट, ग्राफाइट, टर्मालाइन, क्वार्जाइट, रातो माटो, चुनढुंगा, स्लेट, पेट्रोलियम र प्राकृतिक ग्यास लगायतका खनिजहरू पाइन्छन् ।

१.८ वाणिज्य तथा आपूर्ति

नेपाल सरकारको खाद्य नीति कार्यान्वयन गर्ने आधिकारिक निकायको रूपमा देशभर खाद्यान्न आपूर्ति व्यवस्था मिलाउन कामको प्रकृति, चाप र स्वरूप हेरी संस्थानका विभिन्न तहका कार्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । खाद्यान्न आपूर्ति सम्बन्धी नेपाल सरकारको नीति कार्यान्वयन गर्न गण्डकी प्रदेशको पोखरामा १ अञ्चल कार्यालय, मुस्ताङ्ग, मनाङ्ग र गोरखा जिल्लामा ३ वटा जिल्ला कार्यालय, मुस्ताङ्गको लोमान्थाङ्ग, म्याग्दीको हरिचौर, दर्बाङ्ग र पाखापानी, मनाङ्गको हुम्डे, गोरखाको सिर्दीबास र माछाखोलामा ७ वटा डिपो कार्यालय गरी ११ वटा खाद्य संस्थानका कार्यालयहरू रहेका छन् । यसै गरी पेट्रोलियम पदार्थको बिक्रीवितरण र आपूर्ति व्यवस्थापनलाई सहज बनाउन पोखरामा एक प्रादेशिक कार्यालय रहेको छ भने हवाई इन्धनको डिपोको रूपमा थप एक डिपो सञ्चालनमा रहेको छ । यस कार्यालयको पेट्रोल ३५० किलोलिटर, डिजेल २,२८० किलोलिटर, मडितेल ७६० किलोलिटर र जेट A1 ६४ किलोलिटर गरी जम्मा ३,४५४ किलोलिटर कार्यगत भण्डारण क्षमता रहेको छ । यस्तै, रक्सौलदेखि पोखरासम्मको बाटो भएर गण्डकी प्रदेशको पोखरास्थित प्रादेशिक कार्यालयसम्म पेट्रोलियम पदार्थ ढुवानी गर्नका लागि ७७ वटा ट्याङ्क टर्कहरू दर्ता भई निरन्तर सञ्चालनमा रहेका छन् भने वितरणका लागि १०७ वटा निजी थोक बिक्रेताहरू मार्फत भइरहेको छ ।

१.९ पर्यटन

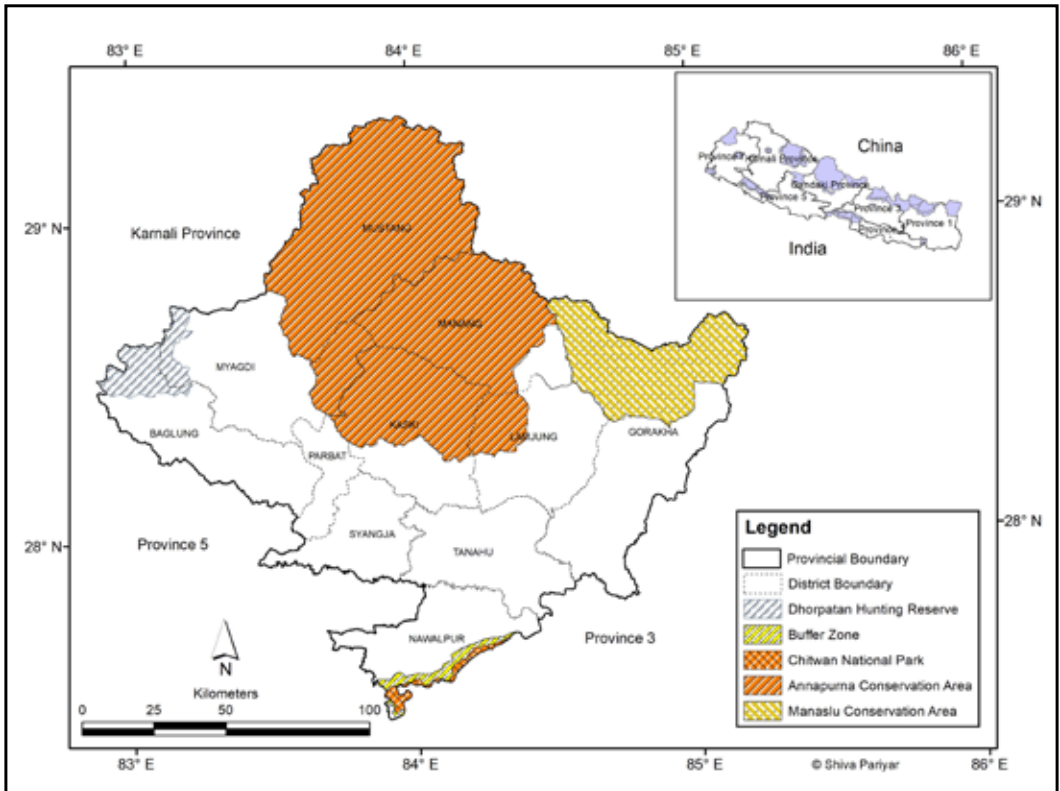
गण्डकी प्रदेशको आर्थिक विकासमा पर्यटन क्षेत्रले महत्वपूर्ण योगदान गरेको छ । प्रदेशमा तारे र मभौला गरी ६५६ पर्यटक स्तरीय होटेल छन् । यी होटेलहरूमा दैनिक ६,९१४ कोठा र १४,९५० शैया अर्थात वार्षिक ५४,५६,७५० शैया उपलब्ध छन् । प्रदेशमा ६,८८५ साना होटेल र रेष्टुरेण्टहरू छन् । प्रदेशमा सञ्चालनमा रहेका २७४ भन्दा बढी सामुदायिक र नीजि होमस्टेहरूले ग्रामिण पर्यटनमा महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन् । प्रदेशमा बाह्य ३ लाख र आन्तरिक ६ लाख गरी वार्षिक ९ लाख पर्यटकले भ्रमण गर्दछन् । पर्यटन क्षेत्रले अप्रत्यक्ष रूपमा प्रदेशको गार्हस्थ्य उत्पादनमा १० प्रतिशत र रोजगारीमा १५ प्रतिशत योगदान गर्दछ । यस प्रदेशमा पर्यटकका लागि आवश्यक पर्ने लगभग १५३ वटा ट्रेकिङ एजेन्सी, २४४ वटा ट्राभल एजेन्सीहरू छन् । साथै पोखरामा २ वटा, अन्नपूर्ण र मनास्लु पदमार्गमा २० वटा भन्दा बढी पर्यटक सूचना केन्द्रको व्यवस्था छ । प्रदेशको प्रमुख सम्वाहकको रूपमा रहेको सबैभन्दा बढी सेवामूलक, समावेशी र रोजगारमूलक क्षेत्र पर्यटनलाई मध्यनजर गरी प्रदेश सरकारले सन् २०१९ लाई “आन्तरिक पर्यटन वर्ष”, २०२० लाई “छिमेकी देशका पर्यटक आकर्षण वर्ष” र सन् २०२२ लाई अन्तर्राष्ट्रियस्तरको “प्रदेश पर्यटन वर्ष” मनाउँदै २०२२ सम्म यस प्रदेशमा २० लाख पर्यटक भिँच्याउने लक्ष्य लिएको छ ।

१.१० वन तथा वातावरण

गण्डकी प्रदेशमा ३७.१ प्रतिशत भूभाग वनजङ्गलले ढाकेको छ भने ९.६ प्रतिशत भूभाग बुट्यानले ढाकेको

छ । पूर्वीय वानस्पतिक क्षेत्र (Eastern Floristic Region) र पश्चिमी वानस्पतिक क्षेत्र (Western Floristic Region) को संगमस्थल र तराइदेखि हिमालसम्मको हावापानी पाइने गण्डकी प्रदेश जडिबुटीका हिसाबले धनी प्रदेशको रूपमा चिनिन्छ । यस प्रदेशमा अवलम्बन गरिएका समुदायमा आधारित वन तथा संरक्षित क्षेत्र व्यवस्थापन (सामुदायिक वन, साभेदारी वन, मध्यवर्ती सामुदायिक वन, संरक्षण क्षेत्र, कबुलियती वन आदि) विश्वमै उदाहरणीय रहेको छ । संसारमै उदाहरणीय र नमूना सामुदायिक वनले प्रदेशको कुल वन क्षेत्रको करिब २८% (२,३५,१०५.८ हेक्टर) ढाकेको छ । यस प्रदेशमा हालसम्म ३,८८४ वटा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन गरी समुदायलाई हस्तांतरण गरिएको देखिन्छ । यस्तै १,०९८ वटा कबुलियती वन (४,८८५.३३ हेक्टर), २४ वटा धार्मिक वन (२४१.६८ हेक्टर), १ वटा साभेदारी वन (६७२.८६ हेक्टर), १ वटा चक्ला वन (३,८३८.२ हेक्टर), १ वटा पञ्चासे संरक्षित वन र १७३ वटा निजी वन (५,७०४.५ हेक्टर) रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । यस्तै संरक्षण क्षेत्रतर्फ मनास्लु संरक्षण क्षेत्रमा ७ वटा र अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्रमा ५७ वटा गरी कुल ६४ वटा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समिति सक्रिय रूपमा लागि परेका छन् । फेवातालसँग जोडिएको अन्तर्राष्ट्रिय महत्वको १६४.७ हेक्टर क्षेत्रफल रहेको विश्व शान्ति जैविक विविधता उद्यान पनि यसै प्रदेशमा पर्दछ ।

यस्तै यस प्रदेशमा आयुर्वेदिक महत्वका २६० भन्दा बढी प्रजातिका वनस्पति, शिलाजित एवं वन्यजन्तुका अवयव पाइन्छन् । वार्षिक करिब ८-१० लाख टनको हाराहारीमा विभिन्न प्रजातिका जडिबुटी निकासी हुने

तस्विर नं. २. गण्डकी प्रदेशका संरक्षित क्षेत्रहरू (स्रोत : राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, २०७५)

गरेको गण्डकी प्रदेशका विभिन्न ३६ स्थानमा नीजि खेतबारी वा सामुदायिक वन क्षेत्रमा व्यक्ति वा समूहले करिब ५,००० रोपनी क्षेत्रफलमा जडिबुटीको व्यवसायिक खेती शुरु गरेका छन् । गण्डकी प्रदेशका ११ वटा जिल्लाबाट १,०७,३३८ के.जी.जडिबुटीको छोडपूर्जि भई निकासी भएको देखिन्छ । विदेशबाट भइरहेको काठको आयातलाई समेत रोक्न र वन क्षेत्रबाट रोजगारीको सिर्जना गर्न, काठ दाउराको उत्पादन वृद्धि गरी वन उद्यमको विकास एवं वनको स्वास्थ्यमा समेत सुधार ल्याई स्थानीय तथा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा योगदान पुऱ्याउन १०६ वटा वनहरूको २०,३८८.५ हेक्टर वनमा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन पनि सुरुवात गरिएको छ ।

गण्डकी प्रदेश संरक्षित क्षेत्रहरूको हिसाबले पनि नेपालकै धनी प्रदेश मानिन्छ । यस प्रदेशमा १ वटा राष्ट्रिय निकुञ्ज र १ वटा शिकार आरक्षको आंशिक भाग र २ वटा संरक्षण क्षेत्रको पूरै भाग गरी कुल १०,०३९.५१ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफल संरक्षित क्षेत्र पर्दछ जुन नेपालका संरक्षित क्षेत्रहरूको कुल २९.१७ प्रतिशत, नेपालको कुल क्षेत्रफलको ६.८२ प्रतिशत र गण्डकी प्रदेशको कुल क्षेत्रफलको ४५.६८ प्रतिशत रहेको छ जुन नेपालको राष्ट्रिय कभरेज भन्दा भण्डै दोब्बर (राष्ट्रिय कभरेज २३.३९ प्रतिशत) हुन आँउछ । नेपालको पहिलो संरक्षित क्षेत्र चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको नवलपुर खण्डको पूरै भाग (९५.८५ वर्ग कि.मि. कोर क्षेत्र र १५०.५६ वर्ग कि.मि. मध्यवर्ती क्षेत्र गरी जम्मा २४६.४१ वर्ग कि.मि.) यस प्रदेशमा पर्दछ । त्यस्तै नेपालकै एकमात्र शिकार आरक्ष ढोरपाटन शिकार आरक्षको आंशिक भाग (५०१.१ वर्ग कि.मि.) पनि यसै प्रदेशमा पर्दछ । यसका अलावा विश्वमै प्रसिद्ध अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र (७,६२९ वर्ग कि.मि.) र मनास्लु संरक्षण क्षेत्र (१,६६३ वर्ग कि.मि.) का पूरै भाग यसै प्रदेशमा पर्दछन् । परस्थानीय संरक्षण (Ex situ conservation) मार्फत जैविक विविधताको दिगो संरक्षण सम्बन्धी कार्य गर्न तनहुँ जिल्लाको ब्यास नगरपालिका वडा नं. १२, छिर्कनमा अवीस्थित भानुभक्त प्राणी उद्यान स्थापना गरिएको छ भने पोखरा महानगरपालिकाको पचभैयामा प्रदेश स्तरीय प्राणी उद्यान स्थापना गर्नका लागि पहल भइरहेको छ ।

१.११ कृषि, खाद्य सुरक्षा र पोषण

गण्डकी प्रदेशको कुल भूमिमध्ये २२.२ प्रतिशत भू-भाग खेतीयोग्य छ । प्रदेशमा ४,८७,८२३ हेक्टर जग्गा खेतीयोग्य छ, जसमध्ये ७६ प्रतिशत जग्गामा मात्र खेती गरिएको छ, भने २४ प्रतिशत खेती योग्य जग्गा बाँभो रहेको छ । खेती गरिएको कुल जमिनमध्ये ३६.१ प्रतिशत जमिनमा मात्र सिँचाई सुविधा पुगेको छ । त्यस्तै गरी, सिञ्चित कृषियोग्य जमिनमध्ये ४६.१ प्रतिशत जमिनमा मात्र बर्षको बाह्रै महिना सिँचाई सुविधा उपलब्ध छ । खाद्य सुरक्षा र पोषणको दृष्टिकोणले यस प्रदेशका करिब ४४ प्रतिशत घरपरिवारमा आफ्नो उत्पादनले छ महिना मात्र खान पुग्छ । त्यसै गरी १८ प्रतिशत घरपरिवार मौसमी खाद्य संकटमा छन् भने ६ प्रतिशत घरपरिवार उच्च खाद्य संकटमा छन् । पाँच वर्ष मुनिका २९ प्रतिशत बालबालिकामा पुङ्कोपना र ६ प्रतिशत बालबालिकामा ख्याउटेपना रहेको छ, १५ प्रतिशत बच्चा कम तौलका छन् र ४६ प्रतिशत बालबालिकामा रक्तअल्पता छ ।

१.१२ खोलानाला र रामसारमा सूचीकृत तालहरू

यो प्रदेश जल प्रवाहमा अत्यन्त धनी छ । गण्डकी नदी क्षेत्र तथा नारायणी बेसिनका नामले प्रख्यात यस क्षेत्रमा त्रिशुलीको केही जलाधार, बुढीगण्डकी, मर्स्याङ्दी, दरौँदी, सेती, मादी, मदी, मोदी, म्यादी खोला, कालीगण्डकी, बडीगाड गरी ११ वटा नदीहरू हिमालबाट उत्पत्ती भएर बग्ने स्थानीय नदीहरू हुन् । यसबाहेक यस प्रदेशमा थप ३६८ वटा साना ठूला उपजलाधारहरू रहेका छन् । यस्तै संसारकै अग्लो स्थान (४,९१९ मि.) मा रहेको तिलिचो ताल पनि यहि प्रदेशको मनाङ जिल्लामा पर्दछ । कागबेनी र मुक्तिनाथको मध्यभाग करिब

५,४०० मिटरको उचाइमा रहेको कालीगण्डकीको शिर एवं हिन्दुहरूको पवित्र स्थल दामोदरकुण्ड पनि मुस्ताङ जिल्लामा रहेको छ । यस बाहेक म्याग्दी, मुस्ताङ्ग, मनाङ्ग, लम्जुङ्ग र गोरखामा गन्धक र विरेनुनको गन्ध आउने प्राकृतिक औषधालयका रूपमा तातोपानी कुण्डहरू पनि रहेका छन् ।

१७ अप्रिल १९८८ देखि नेपालमा कार्यान्वयनमा आएको रामसार महासन्धी अन्तर्गत नेपालमा रहेका अन्तर्राष्ट्रिय महत्व भएका कुल ६०,५६१ हेक्टर क्षेत्रफल भएका १० वटा तालतलैया र सिमसार क्षेत्रहरूलाई रामसार क्षेत्रमा समावेश गरिएका छन् । ती मध्ये गण्डकी प्रदेश अन्तर्गत पोखरा महानगरपालिका अन्तर्गत पर्ने ९ वटा तालतलैया र सिमसार क्षेत्रहरूको अन्तर्राष्ट्रिय महत्वलाई ध्यानमा राखेर उक्त तालहरूलाई पोखरा उपत्यका ताल क्लष्टर अन्तर्गत २ फेब्रुअरी २०१६ मा रामसार क्षेत्रको साइट नं २,२५७ मा राखिएको छ । पोखरा र आसपासका क्षेत्रमा रहेका उक्त तालहरूले जलचक्रका (Hydrological Cycle) साथै यहाँको जैविक विविधता संरक्षण, वातावरणीय सेवा र स्थानीयको जीविकोपार्जनमा ठूलो भूमिका खेलेका छन् ।

१.१३ हावापानी केन्द्र

कुनै पनि स्थानमा रहेको हावापानी र मौसमको विवरणको जानकारी लिई अद्यावधिक गर्न हावापानी केन्द्रको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । विश्व परिवेशमा दिनानुदिन भइरहेका नयाँ नयाँ प्रविधि र खोज अनुसन्धानले मौसमको पूर्वानुमान गरी थप विपत्ती हुनबाट रोक्न, पूर्व तयारी गर्न र हावापानी अनुसारको सम्भाव्य व्यवसाय सञ्चालन गर्न यस्ता केन्द्रहरूले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका हुन्छन् । यस्ता केन्द्रहरूले दैनिक हावापानीको अवस्था, मौसमको अवस्था र हावापानीको प्रक्षेपण गर्न भूमिका खेल्दछन् । यी केन्द्रहरूबाट अधिकतम र न्यूनतम तापक्रम, हावाको चाप, आद्रता, हावाको वेग, दिशा र वर्षा लगायतका मौसमको वातावरणीय अवस्थाका बारेमा सूचना लिन प्रदेशभर ९५ स्थानमा हावापानी केन्द्र सञ्चालनमा रहेका छन् ।

१.१४ लैङ्गिक समता

गण्डकी प्रदेशमा लैङ्गिक समता र महिला सशक्तीकरणको स्थिति मध्यम स्तरको छ । प्रदेशमा आफ्नो नाममा घर जग्गा दुबै हुने महिलाहरू १२.३ प्रतिशत र जग्गा मात्र हुने महिलाहरू ८.९ प्रतिशत छन् । समग्रमा, घर जग्गा जस्ता सम्पत्ति हुने महिलाको संख्या २१.९ प्रतिशत रहेको छ । प्रदेशको शासकीय व्यवस्थापनमा महिलाको सहभागिता उत्साहजनक छ । गण्डकी प्रदेशका ८५ स्थानीय तहमा निर्वाचित कुल ३,९३४ सदस्य तथा पदाधिकारीमध्ये ४१ प्रतिशत महिलाहरू निर्वाचित भएका थिए । त्यसैगरी ६० सदस्यीय प्रदेश सभामा निर्वाचित र समानुपातिक गरी ३३.३३ प्रतिशत महिलाको प्रतिनिधित्व रहेको छ । छात्रा छात्र विद्यार्थीको अनुपात प्राथमिक तहमा (१-५ कक्षामा) १.०३ र आधारभूत तहमा (१-८ कक्षामा) १.०४ पुगेको छ । विश्वविद्यालय तहको शिक्षामा पनि महिलाको सहभागिता बढ्दै गएको छ तथापि, प्राविधिक शिक्षामा अझै पनि छात्राको संख्या न्यून छ ।

१.१५ धर्म र संस्कृति

प्रदेशमा बसोबास गर्ने समुदायहरूको आफ्नै मौलिक संस्कृति र परम्परा तथा रीतिरिवाज रहेका छन् । हिमाली क्षेत्रमा बसोबास गर्ने समुदायले बौद्ध तथा बोनपो धर्म मान्ने गर्दछन् । धर्मको आधारमा यस प्रदेशको जनसंख्याको विश्लेषण गर्दा हिमाली क्षेत्रका दुइ जिल्ला मनाङ्ग र मुस्ताङ्गमा बौद्ध धर्मावलम्बीको बाहुल्यता रहेको छ । यी समुदायको प्रमुख चाडपर्वमा ल्होसार, बुद्ध पूर्णिमा आदि हुन् । पहाडी क्षेत्रमा बसोबास गर्ने मानिसहरूको प्रमुख चाडमा दशैं, तिहार, तीज, जनैपूर्णिमा, माघेसङ्क्रान्ति, चैते दशैं, आदि पर्दछन् भने तराई

क्षेत्रमा मनाइने चाडपर्वमा मुख्यतया: छठ, रामनवमी, माघी आदि रहेका छन् । हिन्दू धर्मको बाहुल्य भएका कारण यस प्रदेशमा मठमन्दिरको संख्या अरुको तुलनामा अधिक पाइन्छ भने धार्मिक स्थलहरू पनि यसै धर्मसँग सम्बन्धित रहेका छन् । यसका अलावा हिमाली क्षेत्रमा बौद्ध धर्मसँग सम्बन्धित बौद्ध गुम्बाहरू रहेका छन् भने शहरी क्षेत्रमा सबै प्रकारका धर्म मान्ने मानिसको बसोबास भएका कारण मठ मन्दिर, गुम्बा, मस्जिद तथा चर्चहरू मिसिएर रहेका छन् ।

१.१६ पोखरा तारामण्डल र विज्ञान केन्द्र

विज्ञान, प्रविधि र अन्तरिक्षको बारेमा जानकारी गराउने हिसाबले पोखराको बाटुलेचौरमा निजी स्तरमा एक पोखरा तारामण्डल र विज्ञान केन्द्र (Pokhara Planetarium and Science Centre) को स्थापना गरिएको छ । यो नेपालकै पहिलो तारामण्डल हो । पोखराको चमेरे गुफाबाट करिब १५० मिटर अगाडी रहेको यो विज्ञान केन्द्रमा सुन्दर उद्यान (Garden), तारामण्डल (Planetarium), सिसामहल (Mirror Maze), मानवनिर्मित पौडीपोखरी (Swimming Pool) र विज्ञान केन्द्र (Science Center) रहेको छ ।

२. मन्त्रालयको परिचय

२.१ सांगठनिक परिचय

गण्डकी प्रदेशभित्र रहेका प्राकृतिक स्रोतहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन, विकास, विस्तार र सदुपयोग गर्दै उक्त स्रोतहरू मार्फत प्रदेशको समृद्धि र विकास गर्ने उद्देश्यले गण्डकी प्रदेश सरकारको प्रतिनिधित्व गर्दै यस उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय २०७४/१०/२२ मा स्थापना गरिएको हो । यस मन्त्रालयले मूलतः संविधानको अनुसूचीमा व्यवस्था भएका संघ र प्रदेशको साभा अधिकार, संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका साभा अधिकार र प्रदेशको एकल अधिकार क्षेत्रका उद्योग, पर्यटन, आपूर्ति, वाणिज्य, विज्ञान प्रविधि, वन तथा वातावरणसँग सम्बन्धित विषयमा नीति निर्माण गर्ने, केन्द्र सरकार र स्थानीय तह बीच समन्वय र सहकार्य गर्दै प्रदेश समृद्धिका लागि औद्योगिकरणमा जोड दिने पर्यटन क्षेत्रको विकास र विस्तार गरी नयाँ नयाँ रोजगारीको अवसर सृजना गर्ने, वनको दीगो व्यवस्थापन गरी वातावरण संरक्षणमा जोड दिनु यसको प्रमुख, दैनिक उपभोग्य वस्तु तथा सेवाको सहज र सुलभ आपूर्ति व्यवस्थापन गर्नु यस मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र भित्र पर्दछन ।

गण्डकी प्रदेशलाइ औद्योगिकरणतर्फ उन्मुख गराई औद्योगिक विकास गर्न प्रदेशमा कम्तीमा एक प्रादेशिक औद्योगिक क्षेत्र र ८५ वटै स्थानीय तहमा उद्योग ग्राम स्थापना गरी निजि, स्वदेशी तथा विदेशी लगानी आकर्षित गर्दै औद्योगिक पूर्वाधारको निर्माण गर्ने उक्त औद्योगिक क्षेत्रका लागि आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थको उत्पादन र प्रशोधन गरी उत्पादनको निर्यात गर्ने, लघु, घरेलु, तथा साना उद्योगहरूको माध्यमबाट गरिबी न्यूनिकरण गरी प्रादेशिक अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउने, वाणिज्य क्षेत्रलाइ सबल तुल्याउदै आन्तरिक, अन्तर प्रादेशिक तथा बाह्य व्यापारको सहजिकरण, प्रवर्द्धन र नियमन गर्ने रहेको छ ।

प्रदेशमा रहेका विभिन्न प्राकृतिक, साँस्कृतिक र धार्मिक सम्पदाहरूको संरक्षण र विकास गर्दै प्रदेशको आर्थिक विकासको प्रमुख आधारको रूपमा रहेको पर्यटन क्षेत्रको माध्यमबाट रोजगारीको सृजना, आर्थिक क्रियाकलापमा वृद्धिका साथै समग्र प्रादेशिक आर्थिक विकास एवं समुन्नतिमा टेवा पुर्‍याउँदै वन, वातावरण तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षणको माध्यमबाट खेतीयोग्य भूमिको संरक्षण तथा उत्पादकत्वमा वृद्धि, पानी मुहान, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण लगायत वातावरणीय स्वच्छता कायम राख्दै उपलब्ध स्रोतको दिगो उपयोग मार्फत अर्थतन्त्रमा योगदान पुर्‍याउनमा पनि यस मन्त्रालयले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै जाने लक्ष्यका साथ अगाडी बढ्ने छ ।

यस मन्त्रालयको पछिल्लो स्वीकृत सांगठनिक संरचना अनुसार प्रशासन, योजना तथा अनुगमन महाशाखा, वन व्यवस्थापन तथा जैविक विविधता महाशाखा, विज्ञान, वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन महाशाखा, वाणिज्य तथा आपूर्ति महाशाखा र औद्योगिक तथा पर्यटन प्रवर्द्धन महाशाखा गरी ५ वटा महाशाखा र ती महाशाखाहरू अन्तर्गत १४ वटा शाखाहरू रहेका छन् । यस मन्त्रालयमा हाल ४५ जना कर्मचारीहरू कार्यरत छन् भने मातहतका निर्देशनालयहरू, अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र र फिल्ड कार्यालयमा गरी कुल जम्मा ६९५ जना कर्मचारीहरू कार्यरत छन् ।

२.२ मन्त्रालयको अधिकार सूची

नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची ६ मा उल्लेखित प्रदेशको एकल अधिकार सूची, अनुसूची ७ मा प्रदेश र संघको साभा अधिकार सूची र अनुसूची ९ मा स्थानीय तह, प्रदेश र संघको साभा अधिकार सूची राखिएको छ जसमध्ये यस मन्त्रालयसँग सम्बन्धित अधिकार सूचीहरू यस प्रकार छन् ।

तालिका नं १. संविधानमा उल्लेखित मन्त्रालयको अधिकार सूचीहरूको विवरण

प्रदेशको एकल अधिकार सूची (अनुसूची ६)	प्रदेश र संघको साभ्ना अधिकार सूची (अनुसूची ७)	स्थानीय तह, प्रदेश र संघको साभ्ना अधिकार सूची (अनुसूची ९)
<ul style="list-style-type: none"> पर्यटन प्रदेश तथ्याङ्क प्रदेशभित्रको व्यापार खानी अन्वेषण र व्यवस्थापन प्रदेशभित्रको राष्ट्रिय वन, जल उपयोग तथा वातावरण व्यवस्थापन कलकारखाना, औद्योगिकीकरण, व्यापार व्यवसाय 	<ul style="list-style-type: none"> फौजदारी तथा देवानी कार्यविधि र प्रमाण र शपथ (कानूनी मान्यता, सार्वजनिक कार्य र अभिलेख र न्यायिक प्रक्रिया) आवश्यक वस्तु तथा सेवाको आपूर्ति, वितरण, मूल्य नियन्त्रण, गुणस्तर र अनुगमन औद्योगिक विवादको समाधान प्रदेश सीमा नदी, जलमार्ग, वातावरण संरक्षण, जैविक विविधता उद्योग तथा खनिज पर्यटन औद्योगिकीकरण वैज्ञानिक अनुसन्धान, विज्ञान प्रविधि र मानव संसाधन विकास अन्तरप्रादेशिक रूपमा फैलिएको जङ्गल, हिमाल, वन संरक्षण क्षेत्र जल उपयोग 	<ul style="list-style-type: none"> दण्ड जरिवाना तथा प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी, पर्यटन शुल्क वनजङ्गल, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, जल उपयोग, वातावरण, पर्यावरण तथा जैविक विविधता खानी तथा खनिज

२.३ मन्त्रालयको कार्य जिम्मेवारी

नेपालको संविधान २०७२ को धारा १७४ को उपधारा (१) वमोजिम गण्डकी प्रदेशको प्रदेश मन्त्रिपरिषद्दले स्वीकृत गरेको “प्रदेश सरकार, गण्डकी प्रदेश (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७४” वमोजिम गण्डकी प्रदेशको उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयका लागि देहाय वमोजिमका कार्यजिम्मेवारी तोकिएको छ।

१. व्यापार, वाणिज्य र बजार प्रतिस्पर्धा सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून, मापदण्ड तथा योजनाको तर्जुमा, कार्यान्वयन एवम् नियमन र सिन्डिकेट तथा कार्टेलिङ नियन्त्रण
२. प्रादेशिक व्यापार सम्बन्धी पूर्वाधार निर्माण, प्रवर्द्धन, सहजीकरण, बजार अनुगमन, समन्वय, तथ्याङ्क प्रणाली, बौद्धिक सम्पत्ति संरक्षण, अध्ययन तथा अनुसन्धान र नियमन
३. ढुवानी र परिवहन प्रणाली तथा कार्गो व्यवस्थापन
४. नेपाल सरकारको सहमतिमा आर्थिक तथा औद्योगिक विषयका करारजन्य सम्भौता
५. व्यापारिक फर्महरूको दर्ता नवीकरण, खारेजी र नियमन
६. खानी तथा खनिज पदार्थको अन्वेषण सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून, मापदण्ड र योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन र नियमन एवम् पूर्वाधार विकास, अनुसन्धान, सर्वेक्षण, लागत संकलन, अभिलेखाङ्कन, अन्वेषण, उत्खनन, प्रादेशिक प्रयोगशालाको स्थापना तथा सञ्चालन र संघसंग समन्वय
७. भौगर्भिक अध्ययन तथा अनुसन्धान र नक्सा सम्बन्धी
८. प्रदेशका कलकारखाना र औद्योगिकीकरण सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड र योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन

९. उद्योग दर्ता, अनुमति, नवीकरण एवम् खारेजी र औद्योगिक विकास तथा औद्योगिक व्यवसायको प्रवर्धन र नियमन
१०. प्रदेशस्तरको उद्योग क्षेत्रको भौतिक पूर्वाधार विकास सम्बन्धी योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन तथा औद्योगिक क्षेत्र र विशेष आर्थिक क्षेत्रको स्थापना, सञ्चालन र विस्तार
११. औद्योगिक वस्तुको निर्यात प्रवर्द्धन
१२. सार्वजनिक सेवा, अत्यावश्यक सेवा र वस्तु आपूर्ति सम्बन्धी नीति, कानून तथा मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन
१३. उपभोक्ता हक अधिकार संरक्षण तथा प्रवर्द्धन, उपभोक्ता जागरण कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन
१४. मूल्य र कालोबजारी तथा कृत्रिम अभाव नियन्त्रण एवं नियमन
१५. संघीय मापदण्ड अनुसार स्ट्याण्डर्ड वर्गीकरण, गुणस्तर परीक्षण र नियमन
१६. उपभोक्ता अदालत गठन र सञ्चालन
१७. अत्यावश्यक वस्तुहरूको प्रादेशिक माग र आपूर्ति सम्बन्धी सूचना संकलन, विश्लेषण, प्रक्षेपण र आपूर्ति व्यवस्था, मौज्जातको व्यवस्था र आपूर्तिमा अन्तरप्रादेशिक र स्थानीय तहबीच समन्वय
१८. लक्षित क्षेत्र र वर्गका लागि वस्तु र सेवामा प्रादेशिक अनुदान र नियमन
१९. करार, साभेदारी र एजेन्सी सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून, मापदण्ड, कार्यान्वयन र नियमन
२०. संघसँगको समन्वयमा कम्पनी स्थापना सम्बन्धी नीति तथा कानून तर्जुमा तथा कार्यान्वयन, नियमन र कम्पनी प्रशासन
२१. दामासाहिमा परेका उद्योग, व्यवसायिक कम्पनी तथा फर्म व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति कानून, मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन
२२. प्रदेशस्तरमा हानिकारक पदार्थहरूको नियमन तथा व्यवस्थापन
२३. प्रदेशस्तरमा इन्धनको गुणस्तर अनुगमन
२४. संघीय कानून बमोजिम क्यासिनो तथा चिठ्ठा दर्ता, अनुमति र नियमन सम्बन्धी
२५. प्रदेशभित्रका उद्योगहरू र साना, मझौला, घरेलु तथा लघु उद्योगहरू स्थापना र प्रवर्द्धन सम्बन्धमा नीति, कानून तथा मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन
२६. औद्योगिक तथा व्यापार प्रदर्शनीको आयोजना तथा व्यवस्थापन
२७. उद्योगमा श्रममूलक प्रविधि र स्वदेशी श्रमिकको उपयोग
२८. स्वरोजगारका लागि उद्यमशीलता विकास, प्रशिक्षण, सहुलियत कर्जा र व्यवसाय प्रवर्द्धन सहायता
२९. प्रादेशिक पर्यटन विकासको नीति, कानून, मापदण्ड र योजना निर्माण, पूर्वाधार विकास, प्रवर्द्धन र नियमन
३०. पर्यटक प्रहरी व्यवस्थापन
३१. पर्यटकीय होटल, रिसोर्ट, लज, ट्राभल तथा ट्रेकिङ एजेन्सी, गाईड, याफ्टिङ आदिको दर्ता, अनुमति, नवीकरण र नियमन
३२. प्रदेशस्तरमा वन क्षेत्रको नीति, कानून, मापदण्ड तथा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन
३३. वन्यजन्तु र वन पैदावार ओसारपसार सम्बन्धी नियमन र अपराध नियन्त्रण
३४. वन, वनस्पति, वन्यजन्तु र जैविक विविधता सम्बन्धी प्रादेशिक सङ्ग्रहालय व्यवस्थापन

३५. प्रदेशस्तरमा संरक्षण क्षेत्र र चरन क्षेत्रको व्यवस्थापन
३६. जैविक विविधता पार्क, हात्तीसार तथा चिडियाखानाको व्यवस्थापन
३७. जडिबुटी खेती प्रविधि प्रवर्द्धन, विस्तार तथा बजारीकरण सम्बन्धी नीति तथा कानून तर्जुमा, तथा कार्यान्वयन र नियमन, अध्ययन अनुसन्धान तथा तथ्यांक संकलन
३८. वन तथा वातावरण सम्बन्धी बिषयमा प्राविधिक सूचना तथा सेवा प्रवाह
३९. वन अतिक्रमण तथा वन डढेलो नियन्त्रण तथा रोकथाम सम्बन्धी नीति, समन्वय र सहयोग
४०. प्रदेशस्तरका वनस्पति उद्यान तथा हर्वेरीयमहरूको व्यवस्थापन र वनस्पति पहिचान तथा अभिलेखीकरण सम्बन्धी नीति र व्यवस्थापन
४१. प्रदेशस्तरमा जैविक विविधताको अध्ययन, अनुसन्धान, व्यवस्थापन, नियमन, संरक्षण एवम् लाभांश बाँडफाँड
४२. प्रदेशस्तरमा जलाधार संरक्षण तथा जलउपयोग नीति, प्रविधि विकास, व्यवस्थापन
४३. प्रदेशाभिन्न भूस्खलन नियन्त्रण
४४. प्रदेशस्तरमा वातावरणीय संरक्षण तथा स्वच्छता सम्बन्धी प्रविधि विकास र व्यवस्थापन
४५. प्रदेशस्तरमा वातावरण सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन
४६. प्रदेशस्तरमा वातावरणीय सूचना प्रणालीको स्थापना
४७. प्रदेशस्तरमा वातावरणीय जोखिमका लागि तयारी तथा उद्धार
४८. प्रदेशस्तरमा वातावरणीय प्रयोगशालाको स्थापना, सञ्चालन र व्यवस्थापन
४९. प्रदेशस्तरमा ठोस, वायु, तरल, जल, ध्वनी तथा बिद्युतीय लगायत प्रदूषणको मापदण्ड निर्धारण, कार्यान्वयन, अनुगमन र नियन्त्रण
५०. प्रदेशस्तरमा न्यून कार्वनमुखी तथा वातावरणमैत्री विकास प्रक्रिया र हरित क्षेत्र प्रवर्द्धन
५१. प्रदेशस्तरमा वातावरणीय संरक्षण क्षेत्र तथा प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण र सम्वर्द्धन
५२. प्रदेशाभिन्न वातावरणीय क्षेत्रको अध्ययन, अनुसन्धान, क्षमता अभिवृद्धि, वातावरणीय सुशासन तथा परीक्षण
५३. भूपरिधि क्षेत्र तथा वन क्षेत्रको पहिचान, बर्गीकरण, संरक्षण र व्यवस्थापन
५४. संरक्षण क्षेत्र पहिचान र व्यवस्थापकीय पद्धति निर्धारण
५५. अन्तरप्रदेशीय नदी उकास तथा सडक किनार वृक्षारोपण व्यवस्थापन
५६. वृक्षारोपणको लागि दिगो तथा गुणस्तरीय बीउ उत्पादन, बीउ बगैँचा स्थापना र व्यवस्थापन
५७. प्रदेशाभिन्न वृक्षारोपण तथा सम्भार सम्बन्धी नीति, कानून तथा मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन
५८. प्रदेशाभिन्न जडिबुटी तथा अन्य गैरकाष्ठ वन पैदावार सम्बन्धी व्यवस्थापन
५९. वन्यजन्तु र चराचुरुङ्गी सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून तथा मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन
६०. प्रदेशस्तरमा विज्ञान प्रविधिको विकास तथा विस्तार, सो सम्बन्धी तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र सर्वेक्षण र जनशक्ति विकास र उपयोग
६१. वैज्ञानिक अध्ययन अनुसन्धान एवं विज्ञान र प्रविधिको आविष्कार, उन्नयन र विकास
६२. विज्ञान संग्रहालय र प्लानेटोरियमको स्थापना, सञ्चालन र व्यवस्थापन

३. वार्षिक प्रगति

३.१ संगठन निर्माण तथा कर्मचारी व्यवस्थापन

- प्रदेश सरकारको स्थापनासँगै यस प्रदेशमा उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयको स्थापना २०७४/१०/२४ मा भएको हो। यस मन्त्रालय मातहत हालसम्म एक वन निर्देशनालय, एक उद्योग, वाणिज्य तथा उपभोक्ता हित संरक्षण निर्देशनालय, ११ वटा डिभिजन वन कार्यालय, ११ वटा घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय, २ वटा भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालय, एक वटा वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र, एक वटा औद्योगिक व्यवसाय प्रतिष्ठान र एक वटा पर्यटन कार्यालय स्थापना भई सञ्चालनमा रहेका छन्।
- नयाँ संगठन तथा संरचना अनुसार समायोजन भई प्रदेशमा आएका कर्मचारीको खटन पटन कार्य सम्पन्न भएको छ।

३.२ नीति र कानून निर्माण

- एक वटा वन तथा जलाधार व्यवस्थापन नीति २०७५, ३ वटा ऐन (बर, पिपल, समी, चौतारो संरक्षण ऐन २०७५, ताल संरक्षण तथा विकास प्राधिकरण ऐन २०७५ र औद्योगिक व्यवसाय प्रवर्द्धन ऐन २०७५), एक वटा गण्डकी प्रदेश व्यवसाय मञ्च (गठन) आदेश, २०७५, एक वटा वन, भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी वार्षिक कार्यक्रम सञ्चालनार्थ आवश्यक निर्देशिका, २ वटा मार्गदर्शन (प्राईभेट फर्म नविकरण सम्बन्धी मार्गदर्शन २०७५ र वाणिज्य तथा आपूर्ति सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन मार्गदर्शन २०७५) र १० वटा कार्यविधि (ढुंगा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, संकलन, क्रसिङ्ग र बिक्रि वितरण तथा क्रसर उद्योग स्थापना र सञ्चालनलाई व्यवस्थित गर्ने कार्यविधि २०७५, होमस्टे सञ्चालन कार्यविधि २०७५, होमस्टेमा पर्यटन विकास तथा पूर्वाधार व्यवस्थापन गर्न पूँजीगत अनुदान दिने सम्बन्धी कार्यविधि २०७५, उद्यम विकासका लागि युवा लक्षित चुनौति कोष सञ्चालन कार्यविधि २०७५, उद्यमशीलता विकास तालिम कार्यक्रम सञ्चालन तथा जनशक्ति व्यवस्थापन कार्यविधि २०७५, औद्योगिक ग्राम सम्बन्धी मापदण्ड एवम् स्थापना तथा विकास कार्यविधि २०७५, प्रदेशस्तरमा धार्मिक पर्यटकीय स्थलहरूको सुधार तथा संरक्षण सम्बन्धी कार्यविधि २०७५, गरिवी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रम तथा वाणिज्य प्रशासन-जनशक्ति व्यवस्थापन कार्यविधि २०७५, कोसेली घर स्थापना तथा सञ्चालन कार्यविधि, २०७६ र स्थानीय तहसँगको समन्वयमा प्रदेशस्तरका पर्यटन पदमार्ग अध्ययन, निर्माण, सुधार तथा सौन्दर्यीकरण कार्यक्रमको कार्य सञ्चालन कार्यविधि २०७५) तयार भई जारी भएका छन्।
- ३ वटा नीति (वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन नीति २०७६, विज्ञान तथा प्रविधि नीति २०७६ र पर्यटन नीति २०७६) को मस्यौदा तयार भई प्रक्रियामा लिएको छ भने ७ वटा विधेयक (पर्यटन विधेयक, वन्यजन्तु उद्धार केन्द्र विधेयक, प्राणी उद्यान विधेयक, वातावरण संरक्षण विधेयक वन विधेयक, विज्ञान तथा प्रविधि प्रतिष्ठान स्थापना विधेयक र केही प्लाष्टिकजन्य पदार्थ नियन्त्रण गर्न बनेको विधेयक) को सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त गरी प्रथम मस्यौदा तयार गरिएको छ। यस्तै ३ वटा नियमावली (बर, पीपल, समी, चौतारो संरक्षण नियमावली, ताल प्राधिकरण स्थापना र सञ्चालन नियमावली र प्रदेश बजार अनुगमन नियमावली) को प्रथम मस्यौदा समेत तयार गरिएको छ।

३.३ वित्तीय प्रगति, राजस्व संकलन र रोजगारी सिर्जना

- प्रदेश सरकारले मन्त्रालयका लागि बिनियोजन गरेको बजेट मध्ये चालुतर्फ रु. १,१६,५४,०४,४८० छुट्टाएकोमा रु. १,१४,५४,०४,४८० खर्च भयो जुन चालुतर्फको कुल बजेटको ९८.३ प्रतिशत हुन आँउछ। यस्तै पुँजीगततर्फको बजेट रु. १,३४,८१,९७,००० मध्ये रु. ५९,०६,४४,७७३ खर्च भएको छ जुन पुँजीगततर्फको कुल बजेटको ४३.८ प्रतिशत हुन आँउछ। समष्टिगत रूपमा कुल बजेट रु. २,५१,३६,०१,४८० मध्ये रु. १,७३,६०,४९,२५३ खर्च भयो जुन बिनियोजित बजेटको ६९.१ प्रतिशत हो।
- नेपाल सरकारले गण्डकी प्रदेश सरकारलाई शसर्त अनुदान अन्तर्गत हस्तान्तरण गरेको कुल रकम रु. ६६,५३,९७,००० मध्ये रु. ५३,६०,४३,५७९ खर्च भएको पाइयो जुन हस्तान्तरित बजेटको ८०.६ प्रतिशत हो।
- उद्योग र वाणिज्य दर्ता तथा नवीकरण बापत रु. १०,८०,४६,४७३ सरकारलाई राजस्व प्राप्त भएको छ।
- सामुदायिक होमस्टे दर्ताबाट रु. २७,४०,००० र पर्यटन कार्यालयबाट रु. ३४,७७,१०० सरकारलाई राजस्व प्राप्त भएको छ।
- निजी नम्वरी आवादी र सरकारी वनको काठ, दाउरा विक्री वितरणबाट रु. १०,४८,२७,००२, जडिबुटी तथा गैर काष्ठ वन पैदावारको विक्री वितरणबाट रु. २८,८४,३२५, मुल्य अभिवृद्धि करबाट रु. ८,०२,३५,८९८.८, र अन्यबाट रु. १४,२२,३२९.८२ गरी कुल जम्मा रु. १८,९३,६९,५५५.७ सरकारलाई राजस्व प्राप्त भएको छ।
- वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन लगायतका कार्यक्रम लागु भएका सामुदायिक र साभेदारी वनको काठ, दाउरा विक्री वितरणबाट रु. ४०,५४,८३,३८६.४ र जडिबुटी विक्री वितरणबाट रु. ५०,००० गरी कुल जम्मा रु. ४०,५५,२५,३८६.४ समूहलाई आमदानी प्राप्त भएको छ।
- जडिबुटी संकलनबाट १९,९५२, नीजि वनबाट १,९४,०९९, काठ दाउराको उत्पादनबाट ३,५२,९४०, होमस्टे कार्यक्रम सञ्चालनबाट ५९,०००, र कार्यालयको स्वीकृत कार्यक्रमको कार्यान्वयनबाट ६६,००० गरी जम्मा ६,९१,९९१ श्रम दिन बराबरको रोजगारी अर्थात् २,४७१ जना बराबरको पूर्ण रोजगारी सिर्जना भएको छ। त्यसै गरी वनजन्य उद्यमहरूबाट ५,१९५ जनाले पूर्ण रोजगारी प्राप्त गरेका छन्।

३.४ वन तथा वातावरण

- प्रदेश मन्त्रपरिषद्को मिति २०७५/१०/९ को बैठकबाट सम्मानित सर्वोच्च अदालतको फेवाताल संरक्षण सम्बन्धी फैसला कार्यान्वयन गर्न माननीय मन्त्री विकास लम्सालको अध्यक्षतामा उच्चस्तरीय समिति गठन भई कार्य जारी भइरहेको छ।
- तनहुँ, स्याङ्गा र बागलुङ्गमा उच्च प्रविधियुक्त नर्सरी स्थापना भई विभिन्न प्रजातीका बहुवर्षीय विरुवाको उत्पादन सुरु भएको छ। अन्य ८ जिल्लामा पनि सामान्य खालका नर्सरीबाट विभिन्न प्रजातीका एकवर्षीय विरुवा उत्पादन भइरहेका छन्।
- ११ वटा डिभिजन वन कार्यालय र २ वटा भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालयबाट काष्ठजन्य ४,६१,०९९, डालेघाँस ३,५३,५००, जडिबुटी ४,३९,७०८ र सौन्दर्यबर्द्धक ६९,४४९ गरी कुल १३,२३,७५६ विरुवा उत्पादन भई सार्वजनिक र नीजि क्षेत्रमा वृक्षारोपणका लागि वितरण भएका छन्।
- प्रदेशका ११ जिल्लामा ३७ वटा उच्चस्तरका नगर उद्यान र ६१ वटा सामुदायिक वनमा पर्यापर्यटनका

कार्यहरू सञ्चालन भइरहेका छन् ।

- ३,८९९ सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहका कार्ययोजना कार्यान्वयनमा रहेका छन् । यस आ.व. मा थप ३० वटा नयाँ सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन भई वनक्षेत्र समूहमा हस्तान्तरण भएका छन् ।
- तनहुँ र कास्कीमा २ हेक्टर अतिक्रमण नियन्त्रण भएको छ भने सो समेत थप १० हेक्टर खाली जग्गामा जडिबुटी र काष्ठ प्रजातीको वृक्षारोपण गरिएको छ ।
- निजी नम्बरी आवादीबाट ४,७०,४६२ क्युफिट काठ र खयर १,१३,८३५ क्युफिट गरी जम्मा ५,८४,९६४.४३ क्युफिट र दाउरा ६६५.७ चट्टा उत्पादन तथा बिक्री वितरण भएको छ ।
- यस्तै सरकारी (सामुदायिक, साभेदारी र सरकारद्वारा व्यवस्थित) वनबाट ६,९६,६२१.५ क्युफिट काठ, ६५४.७ चट्टा दाउरा र ७९,०९० के.जि. जडिबुटी उत्पादन भएको छ । निजी र सरकारी वनको उत्पादनलाई जोडदा कुल ११,८१,५९५.९ क्युफिट काठ, १,३२०.४ चट्टा दाउरा र ७९,०९० के.जि. जडिबुटी उत्पादन भएको छ ।
- कास्कीमा रुख उन्चू र लप्सीका ३ वटा, बाग्लुङमा खोटेसल्ला र गोब्रेसल्लाका २ वटा, म्याग्दीमा लेकचाँपको १ वटा, तनहुँमा सिप्लीकानको १ वटा, गोरखामा श्रीखण्डको १ वटा, मनाङमा लौँठसल्लाको १ वटा र स्याङ्गामा खयरको १ वटा गरी १० वटा बन बीउ बगैँचाको स्थापना गरिएको छ ।
- प्रदेशभित्रको ३८७ हे. वनमा वन डढेलो लागेकोमा समयमै नियन्त्रण गरिएको छ ।
- राष्ट्रिय वनको जग्गा अन्य प्रयोजनका लागि उपलब्ध गराउने कार्यविधि वमोजिम आ.व. २०७५/७६ मा हाइड्रो पावर, हाइटेन्सन लाइन, खानेपानी, स्वास्थ्य केन्द्र र रिसोर्ट लगायतका विभिन्न ४३ वटा आयोजनालाई ३६१.८१ हे. वन क्षेत्र उपलब्ध गराइएको छ ।
- पोखरा महानगरपालिकाको पचभैयामा प्रदेशस्तरीय प्राणी उद्यानको डि.पि.आर. तयार भएको छ भने वन्यजन्तु उद्धार केन्द्रको जैविक संरचना निर्माणको काम समेत सुरु भएको छ ।
- मानव-वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनीकरणका लागि नवलपुर जिल्ला कावासोती-१५ को गुन्द्रही ढकाह मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह मा ४०८ मिटर, मध्यबिन्दु न.पा. को दाउन्नेदेवी सामुदायिक वनमा ७१० मिटर, गैँडाकोट-१७ को सिखौली मध्यवर्ती उपभोक्ता समूहमा ७२० मिटर, देवचुली-१ को सिसवार मध्यवर्ती उपभोक्ता समूहमा ७२० मिटर, कावासोती-७ को नमूना मध्यवर्ती उपभोक्ता समूहमा ३१५ मिटर, मध्यबिन्दु-१५ को गोसाइबाबा मध्यवर्ती उपभोक्ता समूहमा ३६० मिटर, मध्यबिन्दु-२ को नन्द भाउजु मध्यवर्ती उपभोक्ता समूहमा ३६० मिटर, विनयी त्रिवेणी-६ को त्रिवेणी मध्यवर्ती उपभोक्ता समूहमा ३६० मिटर र शान्ति मध्यवर्ती उपभोक्ता समूहमा ३६० मिटर गरी कुल ४,३१३ मिटर ढलानसहितको मेस वायर फेन्सिङ निर्माण गरिएको छ ।
- नवलपुर जिल्लामा गैँडाबाट र अन्य जिल्लाहरूमा चितुवा र भालुबाट गरी ३१९ वटा घटना घटेको पाइयो । जस अनुसार ३०४ पशुधनको क्षति, ५ जना मानिसको मृत्यु र १० जना मानिस घाइते भएका छन् ।
- मानव-वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनीकरणका लागि आ.व. २०७५/७६ मा ११ वटै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत संकलित राहतका फाइलहरूलाई ढोरपाटन शिकार आरक्षमार्फत रु. १७,२८,०००, मनास्लु संरक्षण क्षेत्र मार्फत रु. ९,२३,१००, चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जबाट रु. ३०,०००, अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजनाबाट रु. ६,७९,३५० र अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्रको सरकारी संयन्त्रबाट रु. ३८,६१,६९३ गरी जम्मा रु. ७२,०२,१४३ रकम राहतस्वरूप वितरण गरिएको छ ।

- घाइते र समस्याग्रस्त चितुवा, मृग, लाटोकोसेरो, गोमन सर्प लगायतका ५८ वटा वन्यजन्तुको उद्धार गरिएको छ ।
- आ.व. २०७४/७५ सम्मका १६ वटा वन र वन्यजन्तु अपराधसँग सम्बन्धित मुद्धा र आ.व. २०७५/७६ मा थप २७ गरी जम्मा ४३ वटा मुद्धा रहेकोमा २८ वटा फैसला भइसकेका छन् भने बाँकी मुद्धा फैसलाको प्रक्रियामा रहेका छन् ।
- धवलागिरी, डहरे, सिरुवारी र दुधपोखरी क्षेत्रमा सम्भाव्य संरक्षण क्षेत्र सम्बन्धी अध्ययन भएको छ ।
- वन क्षेत्रको वैज्ञानिक अध्ययन तथा प्रादेशिकस्तरको वन सर्वेक्षण कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ ।
- प्रादेशिक कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा वन क्षेत्रको योगदान सम्बन्धी अध्ययन सम्पन्न भएको छ । जस अनुसार वन पैदावार (काठ, दाउरा, खोटो र जडिबुटी) को बेचबिखन र आन्तरिक खपतलाई मध्यनजर गरी हेर्दा प्रत्यक्षतर्फ गण्डकी प्रदेशको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा १.९५ प्रतिशत (रु. ५ अर्ब ३० करोड ९१ लाख १५ हजार ४ शय ५०) योगदान गरेको देखिन्छ भने अप्रत्यक्ष रूपमा प्रदेशको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा वन क्षेत्रको योगदानको मूल्याङ्कन भएको छैन ।
- फेवातालको जलाधार क्षेत्रमा संरक्षणका कार्यहरू गर्न पोखरा महानगरपालिकासँग समझदारी कायम गरी रु. ३४ करोड लगानीमा सिल्टेसन ड्र्याम निर्माणको पत्रमा हस्ताक्षर भई कार्य प्रारम्भ अगाडि बढेको छ ।
- ९ वटा संवेदनशील जलाधार क्षेत्र (लुदीखोला, रुदीखोला, कुवाखोला, क्याडदी खोला, फुस्रेखोला, पैँयुखोला, निसीखोला, आँधीखोला र रितुङखोला) को जलाधार क्षेत्र संरक्षण भएको छ ।
- ५ वटा विद्युतीय जलाधार क्षेत्र (कालीगण्डकी, राहुघाट, मोदी खोला, मध्य मर्स्याडदी र दरौँदी) को जलाधार क्षेत्र संरक्षण भएको छ ।
- ६ वटा शहरी खानेपानीको जलाधार क्षेत्र (कुश्मा न.पा. खानेपानी, बाग्लुङ न.पा. खानेपानी, वालिङ न.पा.-६ र बेनी न.पा. खानेपानी, छाब्दीखोला र चेपेखोला) को जलाधार क्षेत्र संरक्षण भएको छ ।
- २० वटा जलाधार संरक्षण पोखरी निर्माण भएका छन् भने १० स्थानमा नदी उकास जग्गा पुनर्स्थापना तथा संरक्षण भएको छ ।
- तनहुँको भिमाद-७ जिडिखोला र पर्वतको बिहादी-२ बर्चाचौरमा गरी २ स्थानमा भू संरक्षण प्रदर्शनी स्थल निर्माण भएको छ ।
- नेपाल सरकारको “स्वच्छ वातावरण महाअभियान” र प्रदेश सरकारको “स्वच्छ वातावरण, स्वस्थ जिवन” अभियानलाई ११ वटै जिल्लामा घनिभूत रूपमा कार्यान्वयन गरिएको छ ।
- जलवायु परिवर्तनसँग अनुकूलन हुन प्रदेशस्तरीय जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्ययोजना (Provincial Adaptation Program of Action to Climate Change) तयार गरिएको छ ।
- जलवायु परिवर्तनले ३ प्रकारका वन्यजन्तु (चितुवा, हिँउचितुवा, कस्तुरी मृग), ३ प्रकारका काष्ठ प्रजाती र ३ प्रकारका गैर काष्ठ वन पैदावार (वन लसुन, चिराइतो, लोक्ता) मा पारेको प्रभाव बारे अध्ययन तथा अनुसन्धान गरिएको छ ।

३.५ उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति

- आ.व. २०७५/७६ मा ५,३४० वटा उद्योग दर्ता, २,७४८ वाणिज्य दर्ता, ४,३१४ वटा उद्योग नविकरण, ३,६९९ वटा वाणिज्य नविकरण र १,९७६ वटा उद्योग तथा वाणिज्यको नामसारी/ ठाँउसारी गरिएको छ ।

- सो अवधिमा घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यालय र समितिबाट ६,२६८ जना व्यक्तिहरूलाई विभिन्न किसिमका तालिमहरू प्रदान गरिएको छ ।
- संघसँगको समन्वयमा पोखरा महानगरपालिका वडा नं. ३३ भोटेपोखरीस्थित ३,२०० रोपनी जग्गामा प्रादेशिक औद्योगिक क्षेत्र स्थापना तथा सञ्चालनका लागि सम्भाव्यता अध्ययन सम्पन्न भएकोमा उक्त क्षेत्र सम्भाव्य देखिएको छ ।
- “एक स्थानीय तह, एक उद्योग ग्राम” अन्तर्गत संघ र स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा स्थानीय तहमा उद्योगग्राम स्थापनाका लागि सम्भाव्यता अध्ययन भएकोमा सो अध्ययनबाट ४४ वटा स्थानीय तहमा उद्योगग्राम स्थापना गर्न सम्भावना देखिएको छ ।
- गण्डकी प्रदेशका मुख्यमन्त्रीको संयोजकत्वमा प्रदेश व्यवसाय मञ्च गठन गरी २०७६/३/८ मा पहिलो अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ ।
- पोखरा औद्योगिक क्षेत्रमा ढलसहितको ढलान बाटो निर्माण सम्पन्न भएको छ ।
- संघसँगको समन्वयमा प्रदेशमा पेट्रोलियम पदार्थ भण्डारण स्थापनाका लागि सहजिकरण तथा सहकार्य कार्यक्रम अन्तर्गत गण्डकी प्रदेशमा पेट्रोलियम पदार्थ भण्डारणको लागि सम्भाव्य स्थानहरूको अध्ययन भई प्रतिवेदन पेश भएको छ ।
- गरिवी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रम प्रदेशका ११ वटै जिल्लाका घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यालयबाट कार्यान्वयन भएका छन् । जसबाट ३,७७० नयाँ उद्यमी श्रृजना भएका छन् भने २,४३० जना भईरहेका उद्यमीलाई स्तरोन्नतीका लागि सहयोग भएको छ ।
- उद्यमशीलता विकासका लागि रु. ३ करोडको युवा लक्षित चुनौती कोष उद्योग, वाणिज्य तथा उपभोक्ता हित संरक्षण निर्देशनालय मार्फत उद्यम छनौट भई सबै जिल्लामा रकम निकास भएका छन् ।
- प्रदेशभित्र रहेका ढुंगा, बालुवा र स्लेट खानीहरूको सम्भाव्यता अध्ययन भएकोमा गोरखा, कास्की, तनहुँ, बाग्लुङ र पर्वत जिल्लामा अधिक सम्भावना रहेको भनी सम्भाव्यता अध्ययनले देखाएको छ ।
- प्रदेशस्तरीय जडिबुटी संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र स्थापनाका लागि सम्भाव्यता अध्ययन सम्पन्न भएको छ ।
- निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्नका लागि उद्योग, वाणिज्य, तथा उपभोक्ता हित संरक्षण निर्देशनालयमा बिजनेस इन्कुबेसन सेन्टरको स्थापना गरी सञ्चालनमा ल्याइएको छ ।
- साना, लघु तथा घरेलु उद्योगका लागि ८ वटा साभा सुविधा कन्द्रको स्थापना गरिएको छ ।
- घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यालय अन्तर्गत ५१७ जना लघु, घरेलु तथा साना उद्यमीहरूका लागि प्रविधि हस्तान्तरणको कार्य भएको छ ।
- ६७३ जनालाई घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यालय अन्तर्गत उद्यम प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ ।
- १,५१६ जना थप उद्यमीहरूका लागि उद्यमशीलता विकास तालिम प्रदान गरिएको छ ।
- ९४२ जना युवालाई युवा उद्यमशीलता तथा औद्योगिक विकास कार्यक्रम अन्तर्गतका सीप विकास तालिम प्रदान गरिएका छन् ।

३.६ पर्यटन पूर्वाधार

- पर्यटन कार्यालय पोखरामा आ.व. २०७५/७६ मा थप ३० वटा पर्यटकीय होटल, ५२ वटा ट्राभल एजेन्सी, १९ वटा ट्रेकिङ एजेन्सी दर्ता भएका छन् भने १४ वटा होटल नवीकरण, २३ वटा थप ट्राभल

एजेन्सी नवीकरण, १४ वटा ट्रेकिङ एजेन्सी नवीकरण भएका छन् । यस्तै ४० वटा पोर्टर गाइड लाइसेन्स र २४३ वटा ट्रेकिङ गाइड लाइसेन्स दिइएको छ भने १०४ वटा ट्रेकिङ गाइड लाइसेन्स नवीकरण गरिएको छ ।

- प्रदेशका ११ जिल्लाका २७४ वटा होमस्टेहरूलाई पुँजिगत अनुदान दिइएकोमा सो बाट १३९ वटा सामुदायिक भवन, १५ वटा स्वागतद्वार, ५ वटा साँस्कृतिक सङ्ग्रहालय, ८५ वटा पदमार्ग र १०७ वटा होमस्टेमा दृश्यावलोकन टावर, सार्वजनिक शौचालय, इन्टरनेट, सोलार, इन्सिनरेटर लगायतका पूर्वाधारको निर्माण भएको छ ।
- प्रदेशका विभिन्न जिल्लामा विभिन्न ५७ वटाको ५०.३ कि.मि. पदमार्ग/चैदलमार्गको निर्माण, मर्मत सम्भार र सौन्दर्यकरण भएको छ ।
- पर्यटन पूर्वाधारसँग जोडिएका राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरू जस्तै पोखरा क्षेत्रीय अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल र मध्य पहाडी लोकमार्ग समयमै सम्पन्न हुने वातावरणको सिर्जना गर्न र सम्भावित विवाद सुल्झाउन सरोकारवालासँग समय समयमा छलफल र निगरानी गरी समस्याको समाधानका लागि प्रयास भईरहेका छन् ।
- “माछापुच्छ्रे प्रतिविम्ब पार्क” निर्माणका लागि पोखरा महानगरपालिकासँग समन्वय गरी सो कार्य अघि बढाउन समझदारीपत्रमा हस्ताक्षर भई कार्य प्रारम्भ अगाडि बढेको छ ।
- स्याङ्जाको फेदीखोला गाँउपालिका वडा नं. २ साल्मेडाँडामा निर्माणाधिन गोरखा स्मारक सङ्ग्रहालयमा खानेपानी टंकी र पाइप लाइनको विस्तार भएको छ ।
- ११ वटै जिल्लाका ७३ वटा धार्मिक पर्यटकीय स्थलको मर्मत, सम्भार एवं सुधार भएको छ ।
- अन्नपूर्ण गाँउपालिका कास्कीको नौडाँडामा दृश्यावलोकन टावर निर्माण कार्य अन्तिम चरणमा रहेको छ भने पोखरा महानगरपालिका वडा नं १९ घार्मिमा लामाचौर दृश्यावलोकन टावरको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ ।
- हिन्दु धर्मावलाम्बीहरूको पवित्र नदी कालीगण्डकीको उद्गमस्थल दामोदरकुण्डदेखि गजेन्द्रमोक्षधामसम्मको अवस्थिति एकै ठाँउमा देखिने गरी निर्माण प्रारम्भ गरिएको बाग्लुङ्ग नगरपालिका वडा नं ४ कुँडुले फेदीमा रहेको शालिग्राम संग्रहालयमा ५० मिटर सुरुङ्ग निर्माणको कार्य सम्पन्न भएको छ ।
- म्याग्दीको धवलागिरी गाँउपालिकामा धवलागिरी बेसक्याम्पमा पर्यटन सूचना केन्द्र तथा स्वास्थ्य परिक्षण स्थलको स्थापना गरिएको छ ।
- गल्कोट नगरपालिका वडा नं. ५ हरिचौर बाग्लुङ्गमा गल्कोट कला प्रतिष्ठानमा पूर्वाधार निर्माणको कार्य सम्पन्न भएको छ ।
- मुस्ताङ्गको घरपभोङ्ग गाँउपालिका वडा नं. ५ मा रहेको घरपभोङ्ग किल्लाको संरक्षणका लागि पूर्वाधार निर्माणका कार्य सम्पन्न भएको छ ।
- मुस्ताङ्गको लोमान्थाङ्ग गाँउपालिकामा रहेको थेगचेन गुम्बा संरक्षणका लागि पूर्वाधार निर्माणका कार्य सम्पन्न भएको छ ।
- तनहुँको आबुखैरेनी गाँउपालिकामा रहेको छिम्केश्वरी मन्दिरको धार्मिक एवं पर्यटन विकासका लागि मन्दिर परिसरमा कटिड ढुङ्गा छान्ने तथा रेलिङ कार्य, पदमार्ग निर्माण, पानी जम्मा गर्ने पोखरी निर्माण र तारवारको कार्य सम्पन्न भएको छ ।
- तनहुँको म्याग्दे गाँउपालिका वडा नं. ३ मा रहेको श्री अकलादेवी मन्दिर र लमजुङको सुन्दरबजार

नगरपालिका वडा नं. ८ मा रहेको अकला मन्दिर सरंक्षणका लागि पूर्वाधार निर्माण सम्पन्न भएको छ ।

- पोखरा महानगरपालिका वडा नं. २२, पुम्दीमा वृहत विशाल महादेवको मूर्ति स्थापना गर्नका लागि फाउण्डेसनको कार्य सम्पन्न भएको छ ।
- पोखरा महानगरपालिका वडा नं. ११ काहुँडाँडामा भिमकाय बुद्धमण्डला स्थापना गर्नका लागि पूर्वतयारी स्वरूप पर्खाल निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ ।
- नवलपुरको गैँडाकोट नगरपालिका वडा नं. ८ स्थित नन्दन सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहमा रहेको दवा तालमा पूर्वाधार निर्माण सम्पन्न भएको छ ।
- पर्वतको कुश्मा नगरपालिका वडा नं. ८ चुवामा विष्णुवाटिका पार्क र वडा नं. ६ शिवालयमा शिवालय मन्दिर पार्क निर्माण सम्पन्न भएका छन् ।
- स्याङ्जाको विरुवा गाँउपालिका वडा नं. २ क्युथुमडाँडामा पर्यटकीय पूर्वाधार निर्माणको कार्य सम्पन्न भएको छ ।
- ढोरपाटन क्षेत्रको विकासका लागि विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।
- तमु जातिको ऐतिहासिक उत्पत्तिस्थल कहोलासोँथरलाई पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको रूपमा विकास गर्नका लागि पर्यटन गुरुयोजना तयार गरिएको छ ।
- म्याग्दीको रुप्से भरना र अन्ध गल्छीलाई पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको रूपमा विकास गर्नका लागि पर्यटन गुरुयोजना तयार गरिएको छ ।
- तनहुँको छिम्केश्वरी मन्दिरलाई धार्मिक पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको रूपमा विकास गर्नका लागि पर्यटन गुरुयोजना तयार गरिएको छ ।
- पञ्चासे लेकलाई पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको रूपमा विकास गर्नका लागि पर्यटन गुरुयोजना तयार गरिएको छ ।
- मनाङको मेलेरुपा गुफा र स्वर्गद्वारीलाई पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको रूपमा विकास गर्नका लागि छुट्टाछुट्टै रूपमा पर्यटन गुरुयोजना तयार गरिएको छ ।
- कास्कीको कफुचे ताल र कोरी दूलेकलाई पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको रूपमा विकास गर्नका लागि छुट्टाछुट्टै रूपमा पर्यटन गुरुयोजना तयार गरिएको छ ।

३.७ पर्यटन प्रबर्द्धन

- गण्डकी प्रदेशको राजधानी समेत रहेको पोखरालाई मुलुककै पर्यटकीय राजधानी घोषणा गर्ने सम्बन्धी प्रस्ताव मिति २०७५/८/२८ को मन्त्रिपरिषद्को निर्णयानुसार स्वीकृत भई नेपाल सरकारमा अनुरोध गरी पठाइएको छ ।
- नेपाली भाषामा प्रदेशका ११० वटा प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यको सचित्र पुस्तिका प्रकाशन गरी सार्वजनिक गरिएको छ भने सो को अङ्ग्रेजी संस्करण प्रकाशनका लागि अनुवादको कार्य सम्पन्न भइसकेको छ ।
- प्रदेशका ११० वटा प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यको फोटोसहितको संक्षिप्त पुस्तिका प्रकाशन गरी वितरण गरिएको छ ।
- प्रदेशका ११० वटा प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यको नेपाली, अङ्ग्रेजी र चाइनिज भाषामा भिडियो डकुमेन्ट्री तयार गरिएको छ ।
- प्रदेशको प्रमुख पर्यटकीय ब्राण्ड “गर्विलो गण्डकी (Glorious Gandaki)” तयार गरी टेलिभिजन, एफ.एम. रेडियो, छापा र अनलाइन मिडियामार्फत प्रचारप्रसार गरिएको छ ।

- गण्डकी प्रदेशमा आउने विदेशी पर्यटकहरूको तथ्याङ्क संकलन तथा विश्लेषण कार्य २०७५ साल श्रावण १ गतेबाट शुरु गरिएको छ । तनहुँको आबुखैरेनी, स्याङ्जाको राम्दी र पोखरा विमानस्थलबाट संकलन गरिएको उक्त विवरण अनुसार २०७५ साउन १ देखि २०७६ असार ३१ सम्म १,२०,९३८ (४० प्रतिशत) भारतीय पर्यटक र १,७८,०३७ (६० प्रतिशत) भारत बाहेक तेस्रो मुलुकका पर्यटक गरी जम्मा २,९८,९७५ बाह्य पर्यटकले यस प्रदेशको भ्रमण गरेका छन् । सो अवाधि भन्दा अगाडि यस प्रदेशमा भित्रिने पर्यटकको तथ्याङ्क नराखिएको भएता पनि आ.व. २०७४/७५ मा अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्रमा १,७२,७२०, मनास्लु संरक्षण क्षेत्रमा ७,२०३ र ढोरपाटन शिकार आरक्षमा १३७ गरी कुल जम्मा १,८०,०६० बाह्य पर्यटकले यस प्रदेशको भ्रमण गरेको देखिन्छ भने आ.व. २०७३/७४ मा अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्रमा १,४४,४०९, मनास्लु संरक्षण क्षेत्रमा ५,७४५ र ढोरपाटन शिकार आरक्षमा १६३ गरी कुल जम्मा १,५०,३१७ बाह्य पर्यटकले यस प्रदेशको भ्रमण गरेको देखिन्छ । तसर्थ, २०७५/७६ को मन्त्रालयको तथ्याङ्क र आ.व. २०७४/७५ को संरक्षण क्षेत्रहरूको तथ्याङ्कलाई तुलना गरी हेर्ने हो भने पछिल्लो अवधिमा बाह्य पर्यटकको संख्या ६६ प्रतिशतले बढेको देखिन्छ ।
- आन्तरिक पर्यटन बर्ष २०१९ को कार्ययोजना, लोगो तथा नारा अंकित स्टिकर, पुस्तिका, टोपी, टिसर्ट, क्यालेण्डर, ब्रोसर, पेन ड्राइभ र भोला प्रकाशन गरी वितरण गरिएको छ ।
- आन्तरिक पर्यटन बर्ष २०१९, छिमेकी देशका पर्यटक आकर्षण बर्ष २०२० र अन्तर्राष्ट्रियस्तरको प्रदेश पर्यटन बर्ष २०२२ लाई सफल बनाउन १५१ सदस्यीय प्रदेश पर्यटन बर्ष (२०१९-२०२२) मूल समिति गठन गरी सो समितिको संयोजकमा पर्यावरणविद् श्री जुद्ध बहादुर गुरुङलाई तोकिएको छ भने पर्यटन बर्ष सचिवालयको स्थापना गरिएको छ ।
- “नेपाल भ्रमण बर्ष २०२०” सफल बनाउन पर्यटन व्यवसायी श्री अग्नी कँडेलको संयोजकत्वमा २८ सदस्यीय प्रादेशिक समिति गठन गरी कार्य प्रारम्भ भएको छ ।
- होमस्टे मार्ट, बी टु बी र स्थानीय मेला महोत्सव मार्फत पर्यटकीय गन्तव्य र पर्यटन बर्षको प्रचार प्रसार गरिएको छ ।
- मन्त्रालयले फोटो जर्नालिष्ट क्लब र नेपाल पर्यटन बोर्डसँग सहकार्य गरी २ विधा (गतिविधि र गन्तव्य) मा फोटो प्रतियोगिता आयोजना गरी करिब ५०० वटा उच्च गुणस्तरका फोटोहरू संकलन गरिएको छ । यसरी प्राप्त फोटोलाई सञ्चारका विभिन्न माध्यमको प्रयोगमार्फत प्रदेशका विभिन्न पर्यटकीय गन्तव्यको प्रचारप्रसार गर्न प्रयोग गरिएको छ ।
- नेपाल टुरिजम एण्ड होटल म्यानेजमेण्ट कलेज छिनेडाँडा पोखरासँग सहकार्य गरी ३११ जना होमस्टे सञ्चालकलाई ५ दिने आवासीय होमस्टे तालिम सञ्चालन गरिएको छ ।
- प्रदेशका सामुदायिक होमस्टेको प्रचारप्रसारका लागि सचित्र र सम्पर्कसहितको ब्रोसर तयार गरी वितरण गरिएको छ ।
- प्रदेशका १० वटा सामुदायिक होमस्टेको भिडियो डकुमेन्ट्री तयार गरिएको छ ।
- “अतिथि देवो भवः” को लाई निरन्तरता दिन होमस्टे सञ्चालक, ट्याक्सी व्यवसायी, पर्यटक गाडी व्यवसायी, होटल व्यवसायी लगायतका पर्यटन क्षेत्रसँग सम्बन्धित सरोकारवालासँग छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम भइरहेका छन् ।
- पोखराबाट अन्य ६ वटै प्रदेशका राजधानीलाई हवाई उडानबाट जोड्नका लागि नेपाल सरकार, नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरण र विभिन्न एयरलाइन्ससँग छलफल अगाडि बढेको छ । पोखराबाट

मनाङको हुम्डेसम्म हवाई उडान सञ्चालनका लागि भरमगदुर प्रयास भएको छ ।

- प्रदेशभित्रका अन्य महत्वपूर्ण पर्यटकीय स्थलहरूलाई हवाई उडानले जोड्न प्रदेश नं. २ का प्रदेशसभा सदस्य, पोखरा महानगरपालिकाका प्रमुख, जितपुर सिमरा उप म.न.पा. प्रमुख, नागरिक उड्डयन प्राधिकरणका महानिर्देशक, उद्योगी, व्यवसायी लगायतका सरोकारवालाहरूसँग छलफल भई प्रक्रिया अघि बढाइएको छ ।

३.८ विज्ञान प्रविधि

- प्रदेशमा विज्ञान तथा प्रविधिको विकासका लागि व्यवसायिक कार्ययोजना तयारी गरिएको छ ।
- प्रदेशमा विज्ञान तथा प्रविधिको क्षेत्रमा आविष्कार, अध्ययन र अनुसन्धानमा संलग्न व्यक्ति र संस्थालाई पुरस्कृत गर्न एक कार्यविधि तयार गरिएको छ ।
- पृथ्वीनारायण क्याम्पसको हाताभित्र रहेको एक भवनलाई मर्मत गरी विज्ञान तथा प्रविधिको प्रयोगशाला स्थापना कार्य प्रारम्भ भएको छ ।

४. सुशासन

- नेपाल सरकारको “म भ्रष्टाचार गर्दिन, म भ्रष्टाचार हुन दिन्नँ, म देश र जनताका लागि इमान्दार भएर काम गर्ने प्रतिज्ञा गर्दछु” भन्ने प्रतिबद्धतालाई यस मन्त्रालयले पनि आत्मसात् गरेको छ ।
- मन्त्रालय अन्तर्गतका उद्योग, पर्यटन, वन, वातावरण, विज्ञान-प्रविधि लगायतका क्षेत्रहरूको वस्तुस्थिति भल्कने “स्थितिपत्र” तयार एवं प्रकाशन गरेको छ ।
- मन्त्रालय र अन्तर्गतका निर्देशनालय, केन्द्र, प्रतिष्ठान, कार्यालयका आवश्यक सूचना वेबसाईट मार्फत नियमित रूपले सम्प्रेषण भइरहेको छ ।
- मन्त्रालय र अन्तर्गतका निर्देशनालय, केन्द्र, प्रतिष्ठान र कार्यालयमा सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०६४ को दफा २५ वमोजिम नागरिक बडापत्र, दफा ३१ वमोजिम गुनासो व्यवस्थापन र दफा ३५ वमोजिम प्रवक्ताको व्यवस्था गरिएको छ ।
- मन्त्रालय र अन्तर्गतका निर्देशनालय, केन्द्र, प्रतिष्ठान र कार्यालयमा सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ६ वमोजिम सूचना अधिकारीको व्यवस्था गरिएको छ ।
- सूचनाको हक सम्बन्धी स्वःप्रकाशन रिपोर्ट नियमित रूपले सार्वजनिक गरिएको छ र विद्युतीय हाजिरी प्रयोगमा ल्याइएको छ ।

५. सवाल

५.१ वन तथा भू-संरक्षण

यथेष्ट श्रोत साधनको अभावमा वन क्षेत्र अन्तर्गत वन र भू-संरक्षण कार्यालयहरूबाट कतिपय कार्यक्रमहरू सम्पादन गर्दा समस्या परेको र प्रगति हासिलमा बाधा पुगेको छ। अतिक्रमणको हकमा स्पष्ट कानूनी व्यवस्था नहुँदा तथा संस्थागत अतिक्रमणको व्यवस्थापन नहुँदा साथै २०३२ सालसम्म तिरो तिरी दर्ता छुट भएका जग्गाहरूको हकमा के गर्ने भन्ने प्रमुख सवाल रहेको छ। स्थानीय तह तथा अन्य प्रायः सबै खाले निकायले कार्यालय बनाउने वा अन्य विभिन्न बहानामा वनजंगलको जग्गा कब्जा गर्न खोज्ने प्रवृत्ति आजका मितिसम्म पनि रहेकोले यसलाई निरुत्साहन गर्नुपर्ने खाँचो रहेको छ। नयाँ वन क्षेत्र अतिक्रमण हुन नदिने चुनौती एकातर्फ छ भने अर्कोतर्फ बर्षौँदेखिका र संस्थागत रूपमा भएका अतिक्रमणलाई कसरी व्यवस्थापन गरी पुनः वन क्षेत्र कायम गर्ने भन्ने सवाल प्रमुख रूपमा रहेको छ। यस्तै वन क्षेत्रको समग्र संरक्षण र विकास गर्नको लागि प्रदेश सरकारले पर्याप्त श्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्नु जरूरी देखिन्छ।

वन क्षेत्रमा पूर्वाधार निर्माण गर्दा वातावरणीय परिक्षण नगरी कार्यक्रम कार्यान्वयन हुनु, प्रभावकारी अनुगमन हुन नसक्नु, वन क्षेत्र हुँदै बाटो खन्ने जस्ता कार्यले वन तथा वातावरणमा ह्रास आएको छ। यस्तो प्रवृत्तिको अन्त्य गरी अन्तिम विकल्पको रूपमा मात्र वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने नीतिगत, कानूनी व्यवस्था गर्नुपर्ने र वातावरणीय परिक्षणले औँल्याएका कुराहरूको प्रभावकारी अनुगमन र कार्यान्वयन गर्नु जरूरी एवं चुनौतीपूर्ण छ। विकास निर्माणका कार्यमा वातावरणमैत्री विकास गर्ने प्रस्ताव गर्दा डिभिजन वन कार्यालयलाई विकास विरोधी संस्थाको रूपमा चित्रण गर्ने परिपाटी रहेकोले यस्तो अवस्थालाई अन्त्य गर्नुपर्ने प्रमुख सवाल रहेको छ। वन क्षेत्रको जग्गा अन्य प्रयोजनका लागि उपलब्ध गराईएको जग्गाको सट्टा भर्ना नदिने प्रवृत्तिलाई दुरुत्साहन गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्ने अवस्था छ।

मानव-वन्यजन्तु द्वन्दको समस्या यस प्रदेशका सबै जिल्लाहरूमा टड्कारो रूपमा रहेको छ। वन्यजन्तुको क्षति राहत वितरणको लागि सीमित जनावरवाट भएको क्षति मात्र समावेश हुनु, बाँदर आतंक भयावह भएको तर क्षतिको राहत र व्यवस्थापन कसरी गर्ने भन्ने कतै उल्लेख नहुनु, घाईते वन्यजन्तुको व्यवस्थापन, वन डढेलो नियन्त्रणको लागि सम्बन्धित सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहमा श्रोतको कमी हुनु, डढेलोबाट भएको मानवीय क्षतिको राहत व्यवस्था नहुनु वन क्षेत्रको जल्दोबल्दो सवालको रूपमा रहेका छन्।

नम्बरी आवादीको सालका बारेमा कसो गर्ने ? नम्बरी आवादीको साललाई पनि अन्य २३ वटा प्रजाति जस्तै गरी कटान, ओसारपसार गर्न दिनेतर्फ विचार गर्नुपर्ने आवश्यकता पनि वन क्षेत्रको महत्वपूर्ण सवालको रूपमा रहेको छ। ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, घर छाउने, बाटो छाप्ने, घर बनाउँदा भित्तोमा टाँस्ने तथा खानीका ढुंगा उत्खनन गर्ने कार्यहरूलाई स्पष्ट कानून र कार्यविधि बनाई नियमन गर्नु, नम्बरी जग्गा, राष्ट्रिय वन, सामुदायिक वन, सार्वजनिक पार्टी जग्गामा रहेका ढुंगा खानीको बारेमा आवश्यक कानूनी तथा व्यवहारिक स्पष्टता जस्ता कुराहरू जरूरी रहेको छ। ढुंगा, गिट्टी, बालुवा संकलन उत्खनन सम्बन्धी मापदण्ड व्यवहारिक बनाई पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउन सकेमा डिभिजन वन कार्यालयहरूमा आउने यस्ता खाले समस्याको सम्बोधन हुने देखिन्छ। यसबाहेक ढिलो जाने अखितयारी र बजेट, सरोकारवालाहरू बीचको समन्वय र सहकार्य, सामुदायिक वन भित्रको सुशासन, ३ तहका सरकारबीचको समन्वय, संघीय शासन व्यवस्थामा वनको संरक्षण, व्यवस्थापन (संरचना र कार्यान्वयन), भू-संरक्षण कार्यालयको कार्यक्षेत्र टूलो भएकोले तनहुँ र पर्वतमा अवास्थित कार्यालयबाट टाढाका जिल्लाका जनताहरूलाई नजिकबाट भू-संरक्षणका सेवा प्रवाह गर्न कठिनाई भइरहेको जस्ता सवालहरू पनि उत्तिकै महत्वपूर्ण छन्।

५.२ वातावरण संरक्षण

गण्डकी प्रदेशमा विकास निर्माणका क्रममा वातावरण प्रदूषण जस्ता समस्या टड्कारो रूपमा देखिएका छन् । वायु र जल प्रदूषणले मानिसमा विभिन्न रोगहरू समेत निम्त्याएको छ । नेपालको संविधानमा प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हक हुनेछ भनी मौलिक हकको रूपमा उल्लेख गरिएको छ । वातावरणीय प्रदूषण वा ह्यासबाट हुने क्षतिबापत पीडितलाई प्रदूषकबाट कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुनेछ भन्ने कुरा समेत संविधानमा उल्लेख भएतापनि यस सम्बन्धी अन्य नीतिगत व्यवस्थाको कमी तथा भएका ऐन कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन नसकेको अवस्था छ । वातावरण संरक्षण गर्न आवश्यक संरचनागत र संस्थागत व्यवस्था हुन सकेको छैन । वातावरण संरक्षणका लागि अभ्र प्रभावकारी नीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न जरूरी छ । जसका लागि प्राकृतिक स्रोत साधनको अनियन्त्रित प्रयोगलाई नियन्त्रण गर्न, विकासका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा वातावरणीय प्रभावको पूर्व मूल्याङ्कन गरेर मात्र सञ्चालनको अनुमति दिने, वायु र ध्वनि प्रदूषण गर्ने सवारी साधन र कलकारखानाहरू आदिलाई तिनीहरूबाट हुने प्रदूषणको मात्राका आधारमा मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयन गर्नेजस्ता कार्य सरकारीस्तरबाट हुन आवश्यक छ । वातावरण संरक्षणका लागि स्थानीय समुदायसँग सहकार्य गर्दै मानव अनुकूलको वातावरण निर्माणमा सहयोग जुटाउनुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । फोहोर मैला व्यवस्थापन, वृक्षारोपण र संरक्षण, प्राकृतिक स्रोत साधनको समुचित प्रयोग, वातावरण प्रदूषण सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम स्थानीयस्तरबाट सञ्चालन गर्न सकिन्छ ।

अव्यवस्थित शहरीकरणले गर्दा ढल निकास तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन, वातावरणमैत्री विकास संस्थागत हुन नसक्नु, खोला सार्वजनिक स्थलहरूबाट ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, माटोको अत्याधिक र अनियन्त्रित प्रयोग, प्राकृतिक स्रोतको अधिक दोहन, शहरी क्षेत्रमा धुलो तथा धुँवाले वायु प्रदूषण, प्रविधि विकाससँगै रेडियोधर्मी वस्तुको उत्पादन, भूक्षय, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी सुपरीवेक्षण गर्ने निकायको संरचना प्रभावकारी गराउनु, नागरिकस्तरमा वातावरण सम्बन्धी दायित्वबोध गराउनु, निश्चित क्षेत्रमा मात्र हुने पर्यटकको अत्याधिक चाप घटाउनु अर्को महत्वपूर्ण सवाल हो ।

५.३ जलवायु परिवर्तन

जलवायु परिवर्तनका क्षेत्रमा नेपालले गरेको अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता पूरा गर्न सहयोग गर्नु, बढ्दो शहरीकरण र विकाससँगै हरित गृह ग्याँसको उत्सर्जन कम गर्नु, विकास आयोजनाले वातावरणमा पारेको असरको अनुगमन गरी नियमन गर्नु तथा जलवायु परिवर्तनका प्रतिकूल प्रभावहरू न्यून गरी अनुकूलन क्षमता बृद्धि गर्नु, आवश्यक पर्ने जनशक्ति, सीप, दक्षताको अभाव तत्काल पूरा गरी प्रभावकारी तुल्याउनु, संवेदनशील र कमजोर भू-बनोट भएका हिमाली र चुरे क्षेत्रको संरक्षण गर्नु यस क्षेत्रको प्रमुख सवाल हो ।

५.४ पर्यटन

पर्यटकहरूको वैज्ञानिक र पूर्ण अभिलेख राख्नु, पर्यटकीय स्थलहरूमा सूचना, सञ्चार तथा प्रविधिको विकास गर्नु, पर्यटकीय कृयाकलापमा विविधीकरण गरी प्रति पर्यटक दैनिक खर्च रकम बढाउनु, विनाशकारी भूकम्प तथा त्यसपछिका पराकम्पनबाट क्षतिग्रस्त पर्यटकीय गन्तव्य तथा पुरातात्विक सम्पदाहरूलाई पुनर्निर्माण गरी पहिलेको अवस्थामा पुनर्स्थापना गर्दै पर्यटन क्षेत्रलाई पूर्वावस्थामा फर्काउनु, भूकम्प तथा आपूर्ति अवरोधबाट अन्तर्राष्ट्रिय जगत्मा नेपालको पर्यटन क्षेत्रमा परेको नकारात्मक प्रभावलाई प्रवर्द्धन तथा बजारीकरणका माध्यमबाट निराकरण गर्दै यस क्षेत्रको पुनरूत्थान गर्नु, प्राचीन सम्पदाहरूमा बढ्दो अतिक्रमणलाई रोक्नु, पर्याप्त पर्यटकीय सूचनाको व्यवस्था गर्नु, हवाई सेवालाई थप भरपर्दो बनाउनु, पूर्वाधार विकासमार्फत्

पर्यटकीय उपजको विकास गरी पर्यटकीय सेवा तथा गन्तव्यको विविधीकरण गर्नु, शहरी क्षेत्रमा केही क्षण विश्राम गर्नका लागि सुविधासम्पन्न पार्कको व्यवस्था गर्नु, पर्यटकको संख्या हेरी सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्थाका साथै पानी र सरसफाईमा विशेष ध्यान दिनु, पर्यटकको बसाई लम्ब्याउनका लागि प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यहरूको प्रचारप्रसार तथा तिनका विशेषताहरूका बारेमा विवरण तयार गर्ने र पर्यटक गाइडहरूलाई सोही अनुसार तालिम दिई बताउन सक्ने बनाउने, पर्यटकलाई सुरक्षाको पूर्ण प्रत्याभुति दिलाउन सुरक्षाकर्मी, प्रशासन र मिडियाकर्मीहरूसँग समन्वय र सहकार्यका साथै कुनै अवाञ्छित कृत्याकलाप भएमा तत्काल रेन्पोन्स गर्ने संयन्त्र तयार गर्ने, पदमार्गहरूमा पर्यटकको सुरक्षाको ग्यारेन्टी गर्नु, पर्यटन क्षेत्रका साभेदारसँग कुशल तथा प्रभावकारी समन्वय गरी पर्यटन पूर्वाधार विकासमा पर्याप्त लगानी बढाउनु, पर्यटनका लागि आवश्यक पर्ने स्थानीय वस्तु तथा सेवाको उत्पादन गर्नु, पर्यटन क्षेत्रमा चाहिने जनशक्ति अभाव हुन नदिनु र पर्यटन क्षेत्रको लाभको समन्यायिक वितरण गर्नु, पर्यटकीय उपजहरूको बारेमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा प्रचारप्रसार गर्नु, पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु आदि यस क्षेत्रका मुख्य सवालहरू हुन् ।

५.५ उद्योग

पर्यटन व्यवसाय र स्थानीय जनताले खपत गर्ने खाद्य पदार्थ प्रदेशभित्रै उत्पादन गरेर स्थानीय अर्थतन्त्रलाई बढवा दिनु, औद्योगिक उत्पादनमा गुणस्तरीयता कायम गर्नु, श्रम नीति उद्योगमैत्री बनाउनु, औद्योगिक क्षेत्रमा पूर्वाधारको विकास बढाउँदै जानु, सञ्चालित उद्योगहरूलाई उत्पादन तथा उत्पादकत्वका दृष्टिले प्रतिस्पर्धी बनाउनु, मौजुदा उद्योगलाई रूग्ण हुनबाट जोगाउनु, रूग्ण उद्योगलाई पुनर्स्थापना गर्नु, नयाँ प्रविधिको प्रयोग गरी प्रदेशका उद्योगलाई प्रतिस्पर्धी बनाउनु, औद्योगिक नीतिका प्रावधानहरूलाई आर्थिक ऐनले सम्बोधन गर्नु र विश्वव्यापीकरण तथा आर्थिक उदारीकरणले सृजना गर्दै ल्याएको प्रतिस्पर्धात्मक वातावरणको सामना गर्नु यस क्षेत्रका प्रमुख सवाल तथा चुनौतीहरू हुन् ।

५.६ वाणिज्य

नेपाल सरकार र स्थानीय तहसँग नीतिगत, कानूनी तथा व्यवहारिक तवरबाट समन्वय र सहकार्य गरी व्यापार वृद्धि गर्नु, प्रादेशिक तहमा तुलनात्मक रूपमा बढी लाभ लिन सक्ने वस्तु तथा सेवाको पहिचान तथा उत्पादन गरी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय बजारको खोजी गर्नु, निर्यात हुने वस्तु तथा सेवाको गुणस्तर परीक्षण, प्रमाणीकरण, लेबलिङ र प्याकेजिङ सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्नु, प्रादेशिक औद्योगिक ग्रामहरूको पहिचान तथा विकास गरी सञ्चालनमा ल्याउनु, उत्पादन क्षेत्रलाई माग अनुरूप पर्याप्त मात्रामा ऊर्जा उपलब्ध गराउनु, आत्मनिर्भर हुनसक्ने कृषिजन्य उत्पादनका साथै विलासिताका वस्तुहरूको आयात निरुत्साहित गर्नु, आयात हुने वस्तुहरूको प्रदेशमा नै उत्पादन बढाउनु, प्रत्यक्ष स्वदेशी तथा वैदेशिक लगानी आकर्षित गर्दै व्यापार बढाउन पर्याप्त पूर्वाधार विकास गर्नु, व्यापारलाई प्रतिस्पर्धी र व्यापक बनाउन वस्तुगत व्यापार विविधीकरण गर्दै सरोकारवाला सबैको सहयोग र सहकार्य प्राप्त गर्नु, निर्यात व्यापार वृद्धि गर्नु, खोज, अनुसन्धान, विकासमार्फत् व्यापारका नयाँ क्षेत्रहरूको पहिचान, विविधीकरण र प्रवर्द्धन गर्न पर्याप्त स्रोत साधनको व्यवस्था गर्नु यस क्षेत्रका महत्वपूर्ण सवाल तथा चुनौतीहरू हुन् ।

५.७ आपूर्ति

आपूर्ति व्यवस्था सहज र सरल बनाउनको लागि चाहिने प्रष्ट नीति, ऐन, नियम र कार्यविधि बनाई आपूर्ति व्यवस्थामा बिचौलिया प्रथा कम गर्नु, आपूर्ति व्यवस्थामा निजी क्षेत्रको भूमिका प्रभावकारी बनाउनु, बढ्दो जनसंख्या तथा न्यून आय भएका व्यक्तिलाई अत्यावश्यक सामानहरू र गुणस्तरीय बस्तु उपलब्ध गराउनु, भौगोलिक अवस्थाका कारण ढुवानीमा आपूर्तिको व्यवस्था गर्न चुनौती रहेको छ ।

६. सन्दर्भ सामग्री

- उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, (२०७५), स्थिति पत्र २०७५, गण्डकी प्रदेश, पोखरा, नेपाल ।
- नेपाल कानून आयोग, (२०७२), नेपालको संविधान, अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन केन्द्र, नयाँ बानेश्वर, काठमाण्डौं, नेपाल ।
- प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, (२०७५), गण्डकी प्रदेशको स्थितिपत्र, गण्डकी प्रदेश, पोखरा, नेपाल ।
- प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, (२०७६), प्रथम पञ्चवर्षीय योजना आधारपत्र (आ.व. २०७६/७७-२०८०/८१), गण्डकी प्रदेश, पोखरा, नेपाल ।
- मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय, (२०७४), प्रदेश सरकार, गण्डकी प्रदेश (कार्यविभाजन) नियमावली, गण्डकी प्रदेश, पोखरा, नेपाल ।
- राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, (२०७५), जिआइएस सेपफाइल, बबरमहल, काठमाण्डौं, नेपाल ।

७. अनुसूची

अनुसूची १. आ.व. २०७५/७६ को वित्तीय प्रगति विवरण

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	जिल्ला	संघीय सरकारबाट हस्तान्तरित सशर्त कार्यक्रम			प्रदेश सरकारको कार्यक्रम		
			कुल बजेट रु.	वार्षिक खर्च रु.	वित्तीय प्रगति	कुल बजेट रु.	वार्षिक खर्च रु.	वित्तीय प्रगति
१	मन्त्रालय					१५४२०७१४८०	९०६५१२८७३	५८.८
२	वन निर्देशनालय	कास्की	१७३०००००	१७२१४४१६	९९.५	३१५७००००	२०१३८०५१	६३.८
३	उद्योग, वाणिज्य तथा उपभोक्ता हित निर्देशनालय	कास्की				३९७०९०००	३५७०५९४४	८९.९
४	वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र	कास्की	२०६००००	१३३४३८०	६४.८	२१०००००	१५१२९७५०	७२.१
५	औद्योगिक व्यवसाय प्रतिष्ठान	कास्की	११८६७०००	५५५७३१०.०	४६.८			
६	डिभिजन वन कार्यालय	नवलपुर	४८४३४०००	३६३१७९२५	७५.०	५६१६००००	४९९७३९०१	८९.०
७	डिभिजन वन कार्यालय	गोरखा	४४९१६०००	३९९३४३००	८८.९	२६५९००००	१९५४४०००	७४.३
८	डिभिजन वन कार्यालय	लमजुङ	१८७७८०००	११४२८०००	६०.९	६०२२७०००	४८०५२०००	८०.०
९	डिभिजन वन कार्यालय	मनाङ	७५९९०००	७५०९०००	९९.३	८१३००००	८११८६३२	९९.०
१०	डिभिजन वन कार्यालय	तनहुँ	२०४३९०००	१९७४४०००	९६.६	९३०२४०००	८३३६७०००	८९.८
११	डिभिजन वन कार्यालय	कास्की	१६२२२०००	१३८६९०००	८५.५	९३१७००००	८०४०२०००	८६.३
१२	डिभिजन वन कार्यालय	स्याङ्जा	२६१८५०००	२४९८३०९०	९५.४	९३६७००००	८६१२६२५०	९२.०
१३	डिभिजन वन कार्यालय	पर्वत	१५५१५०००	१०४४८०००	६७.३	७४२४००००	६१६८८४४०	८३.१
१४	डिभिजन वन कार्यालय	बागलुङ	१७५०००००	१४७८९६२०	८४.५	६६००००००	५५६०५७९०	८४.३
१५	डिभिजन वन कार्यालय	म्याग्दी	१७४९००००	१३९६२०००	७९.८	३६४६००००	३००५४०००	८२.४
१६	डिभिजन वन कार्यालय	मुस्ताङ	१०७५१०००	१८३९०००	१७.१	१९१६००००	१४४५२०००	७५.४
१७	भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालय	तनहुँ	४४५०००००	४३७७३३४	९८.४	१००२०००००	९४०२४९७४.९	९३.८
१८	भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालय	पर्वत	१४५०००००	१४०४५८७०	९६.९	१०७८०००००	९९८०६२५०	९२.६
१९	घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय	कास्की	३०९७७०००	१९८३६५०२	६४.०	४०१००००	१९००३१५	४७.४
२०	घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय	नवलपुर	२२८२००००	६७८४९३६	२९.७	३५१००००	०	०.०
२१	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	स्याङ्जा	२७९२५०००	२१५१६४६७	७७.१	४०१००००	२२७९५९८	५६.८
२२	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	पर्वत	३३१६८०००	२८५४७७२०	८६.१	४०१००००	२५००१२४	६२.३
२३	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	बागलुङ	३२९५८०००	२१९५०९३७	६६.६	४०१००००	२५१८४६१	६२.८
२४	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	म्याग्दी	२७०८२०००	२२०२७७२०	८१.३	४०१००००	३००२४५५	७४.९
२५	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	मुस्ताङ	१७९५८०००	१६००२०६२	८९.१	३४१००००	२३८८८३५	७०.१
२६	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	मनाङ	१८६७७०००	१५५७२८३०	८३.४	३४१००००	२५८८९११	७५.९
२७	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	तनहुँ	३४८३००००	३११४२५८६	८९.४	३५१००००	३२९४५७८	९३.९
२८	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	लमजुङ	२७८२३०००	२४३५४०७६	८७.५	३५१००००	२८६४८५०	८१.६
२९	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	गोरखा	२८९२९०००	२५४२९७९	८७.९	३५१००००	१७९४६३५	५१.१
३०	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	गोरखा	२८९२९०००	२५४२९७९	८७.९	३५१००००	१७९४६३५	५१.१

अनुसूची २. आ.व. २०७५/७६ मा संकलित राजस्वको विवरण (रु.)

क्र.सं.	जिल्ला	वन क्षेत्र	उद्योग क्षेत्र
१	नवलपुर	११२२१९६६७	७७५३३७५
२	गोरखा	१६७८३७१	१०४१९९५०
३	लमजुङ	३०५०७८४.५	७५५०२७५
४	मनाङ	१५४६४०९	६७८४००
५	तनहुँ	५२०३३४६९	१५९३०४७२
६	कास्की	२३७०८२०.६८	४५१७५०००
७	स्याङ्जा	१०६२२१२२	९८४२४२९.५
८	पर्वत	३४११७८२.२५	६०६११८०
९	बाग्लुङ	१५५२२९५	३०५४१२५
१०	म्याग्दी	८८३८३५.०६	१६३११६
११	मुस्ताङ	०	१४१८१५०
जम्मा		१८,९३,६९,५५६	१०,८०,४६,४७३

अनुसूची ३. आ.व. २०७५/७६ मा दर्ता र नविकरण भएका उद्योग र वाणिज्यको विवरण

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	जिल्ला	उद्योग दर्ता	उद्योग नविकरण	वाणिज्य दर्ता	नामसारी/ ठाँउसारी	वाणिज्य नविकरण	तालिम प्राप्त संख्या	सिर्जित रोजगारी
१	घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय	कास्की	१४०५	१५७६	३९	१५११	०	१०२४	१५४१
२	घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय	नवलपुर	१७८	१५८	१३७	२७	३३०	४१३	२००
३	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	स्याङ्जा	५८६	३३४	३८६	११	४८५	४८७	२५०
४	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	पर्वत	३६४	३५५	२३८	५८	४१२	३४०	१७०
५	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	बाग्लुङ	२३५	२५१	१३८	३१८	४२४	१२०३	८९४
६	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	म्याग्दी	२१२	२५४	१३४	७	४९२	२७७	१०३८
७	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	मुस्ताङ	८३	७३	२६	१	१६	२७१	१४४
८	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	मनाङ	२८	३०	२	३	५	७९१	१५०
९	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	तनहुँ	११३४	७३०	७३५	२४	७९८	५९४	२९७
१०	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	लमजुङ	४२७	२७०	४१४	६	४५८	४४०	
११	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	गोरखा	६८८	२८२	४९९	१०	२७९	४५८	
जम्मा			५३४०	४३१३	२७४८	१९७६	३६९९	६२६८	४६८४

अनुसूची ४. गण्डकी प्रदेशका सम्भाव्य उद्योग ग्रामको विवरण

सि.नं.	जिल्ला	गाउँपालिका/नगरपालिका	वडा नम्बर	स्थान
१	बागलुङ	ढोरपाटन	९	ढूलो मसुरी
२	बागलुङ	ताराखोला	१	ढूलोचौर/भुसकाट
३	कास्की	अन्नपूर्ण	६	ढाबा
४	लमजुङ	बेसिशहर	२	बोहोराबेसी, सिसौँघारी
५	लमजुङ	राइनास	६	स्याउले
६	मनाङ	चामे	४	चामे
७	मुस्ताङ	थासाङ	३	लेते
८	मुस्ताङ	लो-धेकर दामोदरकुण्ड	२	घामी
९	मुस्ताङ	लोमान्थाङ	३	नामग्याल-फुवा
१०	म्याग्दी	अन्नपूर्ण	६	खिबाङ
११	म्याग्दी	रघुगंगा	२	ताराखासे
१२	पर्वत	कुश्मा	१	पाङ
१३	पर्वत	फलेवास	५	घोरेढुङ्गा
१४	पर्वत	बिहादी	२	तिलाहार चौर
१५	पर्वत	जलजला	२	मल्लाज, माभ्रफाँट
१६	स्याङ्जा	पुतलीबजार	४	बरबोट फाँट
१७	स्याङ्जा	चापाकोट	९	उत्तरगंगा
१८	स्याङ्जा	हरिनास	४	देविस्थान
१९	स्याङ्जा	कालीगण्डकी	७	भापिङ
२०	तनहुँ	व्यास	५	चिन्तुटार
२१	तनहुँ	भानु	३	मौरीया
२२	तनहुँ	शुक्लागण्डकी	९	मोरेटार
२३	तनहुँ	आबुखैरनी	२	मार्कीचोक
२४	तनहुँ	बन्दीपुर	२	भुमार्से/सिमल्टार
२५	तनहुँ	म्याग्दे	५	छाँगपाटन/भुर्मेटार
२६	तनहुँ	देवघाट	१	कोटी
२७	तनहुँ	धिरिङ	४	सिमल गैरा

सि.नं.	जिल्ला	गाउँपालिका/नगरपालिका	वडा नम्बर	स्थान
२८	तनहुँ	ऋसिङ	५	पिपलटार
२९	गोरखा	पालुङटार		
३०	गोरखा	सिरान्चोक		
३१	गोरखा	भिमसेन थापा		
३२	गोरखा	शहिद लखन		
३३	गोरखा	धार्चे		
३४	गोरखा	आरुघाट		
३५	गोरखा	अजिरकोट		
३६	गोरखा	गण्डकी		
३७	नवलपुर	कावासोती		
३८	नवलपुर	देवचुली		
३९	नवलपुर	मध्यबिन्दु		
४०	नवलपुर	गैँडाकोट		
४१	नवलपुर	विनयी त्रिवेणी		
४२	नवलपुर	बाँदीकाली		
४३	नवलपुर	बुलिङटार		
४४	नवलपुर	हुप्सेकोट		

अनुसूची ५. आ.व. २०७५/७६ मा गण्डकी प्रदेशमा भित्रिएका बाह्य पर्यटकको विवरण

क्र.सं.	महिना	भारतीय पर्यटक	अन्य पर्यटक	जम्मा पर्यटक
१	साउन	७९२८	१३६९३	२०८२१
२	भदौ	९९८४	१२५३३	२१७१७
३	असोज	१३६०६	१७५३८	३११४४
४	कार्तिक	१२४९५	२६०८०	३८५७५
५	मंसिर	१७५२५	१९५८४	३७०९९
६	पौष	१२७८८	१४५२६	२७३१४
७	माघ	५५६१	१४२२९	१९७९०
८	फागुन	६००८	१३४४३	१९४५१
९	चैत	७९८३	१४३४५	२१५२८
१०	वैशाख	८०२६	१५५२२	२३५४८
११	जेठ	१५१२०	१०२५६	२५३७६
१२	असार	६३१४	६२८८	१२६०२
जम्मा		१२०९३८	१७८०३७	२९८९७५

अनुसूची ६. आ.व. २०७५/७६ मा निर्मित पदमार्गको विवरण

क्र.सं.	पदमार्गको नाम	स्थान	मि.
१	साउलेगौँडादेखि रखाल बिसौना भिम पाइला हुँदै पूर्णगाँउ पर्यटकीय पदमार्ग	जलजला-२, पर्वत	२६०
२	घोगेनी बाँभाखेत बिसौना हुँदै थानापती मन्दिरबाट दुर्लुङकोट पदमार्ग	कुश्मा-३, पर्वत	१७०
३	खौलालाँकुरी मा.वि.देखि खौलाकोटसम्मको धार्मिक तथा पर्यटकीय पदमार्ग	कुश्मा-१३, पर्वत	१६०
४	भोर्ले चालालुङ गुफादेखि शिवालय मन्दिर जाने पदमार्ग	पैयु-७, पर्वत	४९०
५	बच्छेश्वर पर्यटकीय पदमार्ग	विहादी-१, पर्वत	३६०
६	लालेश्वर गुफा पदमार्ग	कुश्मा-८, पर्वत	१९२
७	कालीगण्डकीघाट आपलाय, भुषालचोक, रम्भादेवी लुरिङकोट पर्यटकीय पदमार्ग	विहादी-३ र ४, पर्वत	५५०
८	डाडाकमेरे थलथले घोरेपानी पदमार्ग	मोदी-१ र ३, पर्वत	५५०
९	नयाँपुल अर्मादी खुर्कोट कुटीचौर पर्यटकीय पदमार्ग	कुश्मा-२, पर्वत	२२०
१०	नयाँपुल भवरकोट घोरेपानी पदमार्ग	मोदी-३, पर्वत	६६०
११	नयाँपुल भवरकोट घोरेपानी पदमार्ग	मोदी-३, पर्वत	६५०
१२	भवरकोट पुनहिल पदमार्ग	मोदी-१, ३ पर्वत	९९०
१३	राम्जाकोटगाउँ (पन्चासे) पदमार्ग	कुश्मा-१४, पर्वत	६५०
१४	डहरे, बयाले, घण्टे, मल्कावाङ्ग एकानन्द गुफा तामुलेख लामडाँडा पर्यटकीय पदमार्ग निर्माण	अर्जुनचौपारी-२, स्याङ्गजा	८५०
१५	अन्धा अन्धी श्रवणकुमार धार्मिक तथा सांस्कृतिक धरोहर संरक्षण तथा पर्यटन पदमार्ग निर्माण	आँधीखोला-२ स्याङ्गजा	२८०
१६	टाउंकेलेक एकानन्द शिवालय गुफा पर्यटकीय पदमार्ग	अर्जुनचौपारी-२ र ३, स्याङ्गजा	६५०
१७	मिलेनियम ट्रेक	पुतलीबजार-२ र ७, स्याङ्गजा	५००
१८	घोडाबाँधे हुँदै गाजाको दह, बाग्लुङ्ग पदमार्ग	काठेखोला-८ बाग्लुङ्ग	६६०
१९	गाईघाट भरना मोतिमारे, बराहताल, कालीलेक शिवचुली हुँदै घोडाबाँधे पर्यटन पदमार्ग बाग्लुङ्ग	ताराखोला-१, बाग्लुङ्ग	२००

क्र.सं.	पदमार्गको नाम	स्थान	मि.
२०	जैमिनीफाँट सुम्सादेउराली मन्दिर देविस्थान मन्दिर कोटघर माइकाथान हाँडीकोट पदमार्ग	जैमिनी-६, बाग्लुङ्ग	३९०
२१	राम्चेदुङ्गा तुलसीको पहिरो पर्यटकीय पदमार्ग	गल्कोट-७, बाग्लुङ्ग	५००
२२	भिमसेन दुङ्गा आंगाखेत सिरुवारी सिद्धेश्वर शिवालय मन्दिर मल्म मल्साड पर्यटकीय पदमार्ग	गल्कोट-७, बाग्लुङ्ग	५००
२३	बोक्सेखोला-सेकुङ्गताल पदमार्ग	थासाङ्ग-२, मुस्ताङ्ग	८००
२४	टुकुचे-मार्फा पदमार्ग	मुस्ताङ्ग	२८५०
२५	जोमसोम-जोमसोम भ्यूटावर पदमार्ग	घरपभोङ्ग-४, मुस्ताङ्ग	१८०
२६	दाङ्गखोलादेखि देउताभिर पदमार्ग	मालिका-५, म्याग्दी	५५०
२७	ज्यामरुकोट पदमार्ग	बेनी-२, म्याग्दी	२५०
२८	अन्नपूर्ण हिमछहरा पदमार्ग	अन्नपूर्ण गा.पा., म्याग्दी	२८५०
२९	देवचुली डाँडा पर्यटकीय पदमार्ग	देवचुली-९, नवलपुर	७५०
३०	केरौजा-रुन्चेत-हुलचुक-यारु-गणेश हिमाल पदमार्ग	धार्चे गा.पा., गोरखा	६५०
३१	धार्चे रुपीनाला पर्यटकीय पदमार्ग	धार्चे गा.पा., गोरखा	७५०
३२	कुभिण्डे उल्लेरी हुँदै थाप्लेसम्म	पोखरा-२२, कास्की	३५०
३३	छोरेपाटन-शान्तिस्तूपा पर्यटकीय पदमार्ग	पोखरा-२२, कास्की	२९०
३४	महेन्द्रगुफा-गिद्धबस्ने डाँडा-मणि पर्यटकीय पदमार्ग	पोखरा-१६, कास्की	३८०
३५	पाउँदी-राइनासकोट-गौडा-जोर्नी-चेर्ने-लिपे-दामराड-कामचोक-नौथर सेरा-उदीपुर पर्यटकीय पदमार्ग	लमजुङ	९००
३६	खुदी-भलामचौर-घलेगाउँ-नार्युँ-भुजुङ-पसगाउँ-सिसदी-रबैडाँडा-वेगनास-गुरुङ पदमार्ग	लमजुङ	८६५
३७	भुलभुले-ताराचोक-बराहपोखरी-भुस्मे पर्यटकीय पदमार्ग	लमजुङ	९२०
३८	घमरचोक-ठूलोढुंगा-देउराली-दुधपोखरी पदमार्ग	दुधपोखरी-१, लमजुङ	७५०
३९	धन्दुरदेखि इकोपार्कसम्मको पर्यटकीय पदमार्ग, २० कि.मी.	भिमाद	३०००
४०	ब्यास, परासर क्षेत्र पर्यटकीय पदमार्ग	तनहुँ	२५०
४१	वयापानी भञ्ज्याङदेखि कोटकाली भयरथान हुँदै मिर्लिङ कोट जाने पदमार्ग	भानु-१२ र १३, तनहुँ	२९५
४२	नासोड गा.पा. वार्ड नं ६ देखि वार्ड नं. ८ ताजेसम्म पदमार्ग	नासोड-६ र ८, मनाङ	१८००

क्र.सं.	पदमार्गको नाम	स्थान	मि.
४३	नासोड गा.पा. वार्ड नं. २ नाचेदेखि डुडाल तालसम्म पुग्ने पदमार्ग	नासोड-२, मनाङ	८५०
४४	घडेली खरीखोला पर्यटकीय पदमार्ग	पोखरा-२३, कास्की	३६०
४५	मूलछहरा भरना पदमार्ग	पोखरा-१९, कास्की	३५०
४६	बेसीशहरदेखि लमजुङ दरबारसम्म पर्यटकीय पदमार्ग	बेसीशहर न.पा., लमजुङ	२०५
४७	धार्चे गाउँपालिका कासीगाउँदेखि गणेशकुण्ड जाने पदमार्ग निर्माण	धार्चे गा.पा., गोरखा	७५०
४८	प्रोक कलताल हिमालचुली बेसक्याम्प पदमार्ग	गोरखा	७५०
४९	खोलाछेउदेखि रुपाकोट हुँदै स्याक्लुङसम्म रोयल ट्रेक	रुपा-६, सुवेदीडाँडा	३००
५०	गल्याङदेखि सानो गल्याङसम्म पर्यटकीय पदमार्ग	पोखरा म.न.पा., कास्की	४५०
५१	माछापुच्छे नमूना पैदलमार्ग	माछापुच्छे गा.पा., कास्की	८५०
५२	अन्नपूर्ण आधार शिविर (दोभान-हिन्को गुफा) पदयात्रा मार्गको निर्माण सुधार	अन्नपूर्ण-११, कास्की	१४५६
५३	वालिङ गन्हैसुर जाने पदमार्ग निर्माण	वालिङ-८, स्याङजा	१२३२
५४	भूकम्प, सडक निर्माण वा अन्य कारणले नष्ट भएका पर्यटकीय पदयात्रा मार्गको वैकल्पिक रूपमा पदमार्ग निर्माण तथा सुधार	धवलागिरी-४, म्याग्दी	९०९०
५५	मिलेनियम ट्रेक (शुक्लागण्डकी न.पा. दुलेगौँडा ढोरफिर्दी फिरफिरे राईपुर हुँदै स्याङजाको कोल्मा पेल्काचौर भिरकोट माभकोट मनकामना तथा वालिङसम्म)	शुक्लागण्डकी-१० र ११ तनहुँ र पुतलीवजार-१२, वालिङ न.पा. ३ स्याङजा	२८५८
५६	महेन्द्रगुफादेखि लामाचौर भ्यूटावरसम्म र भ्यूटावरबाट चनौटेसम्मको बाँकी फुटट्रयाक सम्पन्न	पोखरा-१९, धार्मी, कास्की	७७४
५७	जोमसोमदेखि जोमसोम भ्यूटावरसम्म रेलिङ सहितको सिँढी निर्माण	घरपभोङ-४, मुस्ताङ	१८०
जम्मा			५०३१७

अनुसूची ७. डिपिआरवाला योजनाको कार्य विवरण

क्र.सं.	विवरण	स्थान	कार्यविवरण
१	जोमसोमदेरीख जोमसोम भ्यूटावरसम्म रेलिङ्ग सहितको सिँढी निर्माण	घरपभोङ्ग-४, मुस्ताङ्ग	१८० मिटर बाटो निर्माण
२	गल्कोट कला प्रतिष्ठान, बाग्लुङ्ग	गल्कोट-५, हरिचौरघ, बाग्लुङ्ग	१२० घ.मि. जाली भर्ने, १६० मि. फेन्सीङ्ग, ७५० मि. जमिन तयारी, ४,६०२ घ.मि. खन्ने कार्य, मूर्तिको लागि ३१ वटा ढुवानी गरी ल्याउने कार्य, १० वटा टेन्ट खरीद
३	शिवालय मन्दिर पार्क निर्माण	कुशमा-६, शिवालय चोक, पर्वत	२१ मि. तथा १२ मि. आर.सि.सि. भवनको डि.पि.सि. तथा १८ वटा पिल्लर (४५ X ८ X ४५) ग्राउण्ड फूलोर निर्माण
४	क्युथुमडाँडा	बिरुवा-२, स्याङ्गजा	१०३ मि. वाल, ५५० मि. बाटो, भ्यूटावरको डि.पि.सी. र १२ वटा पिल्लर पहिलो निर्माण
५	विष्णुवाटिका पार्क	कुशमा-८ चुवा, पर्वत	१०६ मि. रिटेनिङ्ग वाल, १६० मि. नाली, ३७२ व.मि. ढुङ्गा छान्ने, १५१ मि. इट्टाको वाल, ५७ घ.मि. पि.सि.सि. र ५७४ घ.मि. खन्ने तथा पुर्ने कार्य
६	घरपभोङ्ग किल्ला संरक्षण	घरपभोङ्ग-५, मुस्ताङ्ग	किल्ला संरक्षण कार्य
७	शालिग्राम संग्रालय	बाग्लुङ्ग-४ कुँडुले फेदी, बाग्लुङ्ग	५० मिटर सुरुङ्ग निर्माण
८	श्रेगचेन गुम्बा संरक्षण	लोमान्थाङ्ग गा.पा., मुस्ताङ्ग	आर.सि.सि. भवन (ल २० मि., चौ.१४ मि.) पिल्लर, वाल तथा ढलान कार्य)
९	पोखरी ताल	कावासोती-१, नवलपुर	१२० मि. गोलाईमा ५.७ मि. उचाईको आर.सि.सि. ढलान र पोखरीको माटो खन्ने काम

क्र.सं.	विवरण	स्थान	कार्यविवरण
१०	पातीखोला	माछापुच्छे-४, कास्की	१७ मि. लामो ग्यावियन चेक ड्याम, ५४ मि. लामो मेसिनरी पर्खाल, ६० मि. लामो सिँढी निर्माण तथा ८३ मि. लामो पानी फाल्ने नाली
११	छिम्केश्वरी धार्मिक एवं पर्यटन विकास	आबुखैरेनी गा.पा, तनहुँ	मन्दिर परिसरमा क्राटिङ ढुङ्गा छाप्ने तथा रेलिङ कार्य, पदमार्ग निर्माण तथा पानी जम्मा गर्ने १ पोखरी निर्माण र तारवार
१२	मानव वन्यजन्तु छन्द न्यूनीकरण, दाउन्ने देवी म.सा.व.उ.स.	मध्यविन्दु-१२, नवलपुर	७१० मिटर पि.सि.सि. पर्खाल सहितको तारवार
१३	मानव वन्यजन्तु छन्द न्यूनीकरण, गुन्द्रही ढकाहा म.सा.व.उ.स.	कावासोती-१५, नवलपुर	४०८ मि. लामो आर.सि.सि. सहितको पर्खाल र तारवार
१४	वृहत विशाल महादेव मूर्ति निर्माण	पोखरा-२२, पुम्दी, कास्की	एम २५ आरसिसि ८९.२२ घ.मि., फर्माको काम ४५६ व.मि., १९,३३०.५० केजी रडको कार्य
१५	श्री अकलादेवी मन्दिर	म्याग्दे-३, तनहुँ	१७ मि. लामो मेशीनरी रिटेनिङ पर्खाल, २१.३ मि.ट ६.५ मि. १८ पिल्लर र माथि ९ पिल्लर र एक ढलान, २५.४ मि. सियर पर्खाल र सपोर्ट पर्खाल, रेलिङ कार्य
१६	अकला मन्दिर संरक्षण	सुन्दरबजार-८, लमजुङ	५२.५ रिटेनिङ्ग वाल निर्माण
१७	दवा ताल, नन्दन सा.व.उ.स.	मैडाकोट-८, नवलपुर	१५ मि. आर.सि.सि. वाल निर्माण, ३५,४३७.५० घ.मि. माटो काट्ने कार्य सम्पन्न

अनुसूची ८. होमस्टेमा सञ्चालित कार्यक्रमको विवरण

क्र.स.	होमस्टेको नाम	ठेगाना	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागतद्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
१	कालावाड घरेडी	पोखरा-२२, कास्की	प्रकाश चन्द्र गुरुङ्ग	९८४६०४१८०५	१				
२	ल्वान्ड	माछापुच्छे-८, कास्की	हिम कुमारी गुरुङ्ग	९८४६००२६०१				१	
३	मर्दी हिमाल	माछापुच्छे-६, कास्की	अर्जुन प्रसाद पौडेल	९८५१००५८५९	१				
४	दमदमे	पोखरा-२३, कास्की	दर कुमारी गुरुङ्ग	९८०६५२६१२		१		१	
५	सिधाने	पोखरा-२३, कास्की	बाल शोभा गुरुङ्ग	९८०४११६६८२	१	१		१	
६	सदीक्षा	माछापुच्छे-४, कास्की	शरद चन्द्र ढकाल	९८४६९९१५४२					१
७	तूलाखेत	पोखरा-२३, कास्की	तुलसी भण्डारी	९८०६७३३०६१				१	
८	धिताल हेम्जाकोट	माछापुच्छे-६, कास्की	इशवर बहादुर गुरुङ्ग	९८४६२८०३१०	१				
९	घलेल	माछापुच्छे-८, कास्की	शान्ती गुरुङ्ग	९८४६३५५२४७	१				
१०	काहुँ धरहरा प्रिमियम	पोखरा-११, कास्की	अञ्जु पौडेल आचार्य	९८६९१५००५६		१			
११	वाचोक	मादी-११, कास्की	कुशमी गुरुङ्ग	९८१६१९१२४०	१				
१२	सिब्लेस	मादी-१, कास्की	टाइ माया गुरुङ्ग	९८२६१२०३६२	१				
१३	पचभैया	पोखरा-३१, कास्की	अर्जुन लम्साल	९८५६०३७०८२				१	
१४	चिप्ली	मादी-६, कास्की	धन कुमारी गुरुङ्ग	९८०५८५६०८१					१

क्र.सं.	होमस्टेको नाम	ठेगाना	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागतद्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
१५	भेडावारी	माणपुच्छे-६, कास्की	जयलाल दवाडी	९८५६०२२३७९	१				
१६	मोहोरिया	रुपा-६, कास्की	सुर्य बहादुर गुरुङ्ग	९८४६१५६५९	१				
१७	कुइवाड	माणपुच्छे-१, कास्की	पूर्ण बहादुर गुरुङ्ग	९८४६३८४२८१				१	
१८	बाकोट होमस्टे व्यवस्थापन समिति	अन्नपूर्ण-८, कास्की	राम प्रसाद दुजाना	९८४६३३७७३७					१
१९	कोलेली	माणपुच्छे-८, कास्की	महेश्वर दवाडी	९८५६०३७१२५					१
२०	ढिकीडाँडा	पोखरा-१६, हरपाक, कास्की	बलराम आचार्य	९८५६०२१९६२	१				
२१	लब्जीहिल	पोखरा-१८, लब्जीहिल, कास्की	प्रदीप क्षेत्री	९८५६०६४८६८	१			१	
२२	सिधिङ	माणपुच्छे-९, सिधिङ, कास्की	कोलमाया तिमिसना	९८४६५३२६३०				१	
२३	तामाङ	माणपुच्छे-९, तक्रो, कास्की	सन्त बहादुर तामाङ्ग	९८४९५२१५३६	१				
२४	जाँउ है हिमाल	माणपुच्छे-९, चयन, कास्की	कुल प्रसाद भण्डारी	९८५६०३५३४५				१	
२५	माणपुच्छे भेडावारी	माणपुच्छे-६, भेडावारी, कास्की	शेष बहादुर थापा	९८४६०२१४३९					१
२६	चिलाउखर्क	पोखरा-२१, कास्की	मान बहादुर थापा						१
२७	अर्मलाकोट पर्यटन प्रवर्द्धन	पोखरा-१६, अर्मलाकोट, कास्की	बबिता गुरुङ्ग	९८०६७०१५०४	१				१
२८	चापाकोट देउपली	पोखरा-२३, चापाकोट, कास्की	विश्वराज पराजुली						१
२९	ताडीतिङ	मादी-२, कास्की	दुजामाया गुरुङ्ग		१				

क्र.सं.	होमस्टेको नाम	ठेगाना	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागत द्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
३०	याङजाकोट	मादी-३, कास्की	रोशन गुरुङ	९८५६०६८८३१					
३१	रैंजे मासा	पोखरा-१६, कास्की	शमशेर बहादुर गुरुङ	९८५१०२२९७९		१		१	
३२	माछापुच्छ्रे सामुदायिक अर्गानिक	पोखरा-१, दुसे, कास्की	अनुप गुरुङ		१				
३३	मिसर्ना	पोखरा-१, कास्की	बनशुभा गुरुङ	९८१५१७१४७५				१	
३४	गुरुङ	अन्नपूर्ण -४, भदौरे, कास्की	रुपेश गुरुङ	९८०६५१०१५३	१				
३५	गलाङ	पोखरा-१६, गलाङ, कास्की	केशर कुमार गुरुङ	९८१६६६६९४६	१				१
३६	आमा	माछापुच्छ्रे-६, धिताल, कास्की	पार्वती भण्डारी	९८४६३९६२३८	१				१
३७	बेतिनी	लखन-२, गोरखा	लिल बहादुर राना	९८४६०८९३९९	१				
३८	पस्ताड	गोरखा-९, गोरखा	मान बहादुर राना मगर	९८१३६१०८८५					१
३९	पाच्यान गाउँ	पालुङ्टार-३, गोरखा	सन्त बहादुर गुरुङ	९८१३८१८०९४					
४०	बारपाक	वारपाक-२, गोरखा	मनोस घले	९८४६२५४७०९					
४१	चामे छहरा	अजिरकोट-१, गोरखा	नन्दमाया गुरुङ	९८०६६९५४०३					
४२	बुद्धनम्की	अजिरकोट-१, गोरखा	शेर बहादुर तामाङ	९८१४२१०३३४					
४३	भ्याल्ला भूमे	अजिरकोट(४), गोरखा	कमला देवी दवाडी	९८४६००७८०२					
४४	प्राति	अजिरकोट ४ गोरखा	सारथी गुरुङ	९८१६१२४०४४					
४५	शहिद लखन	शहिद लखन ७ गोरखा							

क्र.सं.	होमस्टेको नाम	ठेगाना	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागतद्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
४६	क्वोला आरुबोट	सिरानचोक ७, आरुबोट गोरखा	धनमाथा गुरुड	९८११२२०७७५					
४७	नारायण पोखरी	धार्चे गा.पा. ३, गोरखा	मिन बहादुर सुनार	९८४६७२५९७४					
४८	खोलाविंसी	धार्चे गा.पा. ३, गोरखा	मिन बहादुर गुरुड	९८४६७२२५१६					
४९	गुदगाउँ स्थानीय खाना	धार्चे गा.पा. ५, गोरखा	मिम प्रसाद गुरुड	९८४६७२२४९७					
५०	याम गाउँ	धार्चे गा.पा. ५, गोरखा	सन्त बहादुर गुरुड	९८६२३७९०२२					
५१	पातीस्वारा	गण्डकी गा.पा. २, गोरखा	टंक नारायण श्रेष्ठ	९८४५०५७४६३					
५२	तरङ्गाखा	धार्चे गा.पा. ५, गोरखा	सन्तोष गुरुड	९८६७८६३८६५					
५३	गणेश हिमाली	धार्चे गा.पा. १, हुन्चुङ, गोरखा	प्रकाश घले						
५४	न्याक रूपीनाला	चुमनुव्री गा.पा. ३, गोरखा							
५५	सिङ्गा	धार्चे ५, गोरखा	कान्छा गुरुड	९८४३९२६३९४					
५६	मालकुन्ती	धार्चे ३, गोरखा	जीत बहादुर गुरुड	९८६१२४४५५७					
५७	भालेवा दुधपोखरी	चुमनुव्री गा.पा. ३, गोरखा	छ्याङ्वा गुरुड	९८६९११३३१४					
५८	मूलाबारी	बारपाक सुलीकोट ७, गोरखा	शिव बहादुर गुरुड	९८४६७२२९७९					
५९	प्रीनहिल भिलेज	भानु-९, तनहुँ	धन कुमारी सारु मगर	९८५११४१८७०				१	१

क्र.स.	होमस्टेको नाम	ठेगाना	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागतद्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
६०	टुटेपानी	भानु-१३, तनहुँ	होम बहादुर गुरुङ्ग	९८४६२९६३८२	१			१	
६१	विमल नगर	बन्दीपुर-४, तनहुँ	सीता थापा	९८४६०९३३०७	१				
६२	विन्धवासिनी	बन्दीपुर-४, तनहुँ	शान्ती कुवर	९८४६०९९२२३				१	१
६३	तीनधारा	बन्दीपुर-४, तनहुँ	हरिश चन्द्र भट्टराई	९८४६१०७३१२	१				
६४	रामकोट	बन्दीपुर-३, तनहुँ	बिहिसरा आले	९८१६६४६०२१				१	१
६५	बन्दीपुर	बन्दीपुर-२, तनहुँ	दिला कुमारी राना	९८४१६२९५०३				१	१
६६	धरमपानी कन्यादेवी	बन्दीपुर-६, तनहुँ	लालुमाया गुरुङ्ग	९८४६०८४०९१				१	१
६७	अशौबोटे	बन्दीपुर-३, तनहुँ	प्रेम बहादुर अधिकारी	९८४६४३७२८८	१				
६८	डाँडाछाप आँगाटारी	बन्दीपुर-६, तनहुँ	सबिना गुरुङ्ग	९८०६७८८२८६	१				
६९	कुलुङ	व्यास-१४, तनहुँ	रितामाया थापा	९८४६८०८२५९	१				
७०	तनहुँसुर देवस्थल	व्यास-११, तनहुँ	पदम बहादुर थापा	९८४६०९०२५८	१				
७१	केशवटार	व्यास-१४, तनहुँ	दुर्गा बहादुर आले	९८४६१९५४१९	१				
७२	जौबारी	व्यास-९, तनहुँ	रामकृष्ण गुरुङ्ग	९८४६२४४२६५				१	१
७३	कुमाल	शुक्लागण्डकी-८, तनहुँ	हेम कुमारी कुमाल	९८१४१५६९१७	१				
७४	बयापानी	भानु-१२, तनहुँ	मदन थापा मगर	९८४६४७१७०४	१				१
७५	बाँसखर्क	भानु-११, तनहुँ	याम बहादुर गुरुङ्ग	९८४६९१९३२	१			१	१

क्र.सं.	होमस्टेको नाम	ठेगाना	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागतद्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
७६	मिल्डिड कान्छी बराह मडकिना	भानु-१२, तनहुँ	चित्र बहादुर गुरुङ्ग	१८१३७८२०५१	१				
७७	डाँडागाउँ हर्षपुर	म्याग्दे-७, तनहुँ	बिहिसा थापा पुलासी	१८२४१४६७२८	१				१
७८	मानहुँ	म्याग्दे-१, तनहुँ	नविन आले	१८४१८८२८५६	१				
७९	दुम्सी नमूनाग्राम दराई	ब्यास-१०, तनहुँ	आशा दै	१८०४१९०२७०	१				
८०	कोरिखा	बन्दीपुर-५, तनहुँ	तिल बहादुर गुरुङ्ग	१८४६१९५०३७	१				
८१	आपँश्वारा सामुदायिक दलित	ब्यास-१३, तनहुँ	रेश बहादुर वि.क.	१८०६६२०७२३				१	१
८२	गोपीटार	देवघाट-१, तनहुँ	हिरा बहादुर गुरुङ्ग	१८६५४०४४३१	१				१
८३	दगाम	शुक्लागण्डकी-२, तनहुँ	तिला थापा	१८५६०६०५९१	१				
८४	ढोर लामागाउँ	शुक्लागण्डकी-१२, तनहुँ	हिमचन्द्र गुरुङ्ग	१८१३३९४०३६	१				
८५	रजस्थल	शुक्लागण्डकी-१०, तनहुँ	दोमाथा गुरुङ्ग	१८४६१९६४८०	१				
८६	मोहोरिया	बन्दीपुर-२, तनहुँ	गुनु विक्रम भण्डारी	१८४६७२३७३९				१	१
८७	बाँसपानी	भानु-१३, तनहुँ	अनिता गुरुङ्ग	१८१७१६०४४	१	१			
८८	करौदिप	देवघाट-२, तनहुँ	याम बहादुर मगर	१८११२७०८१४	१				
८९	इमान्दार	शुक्लागण्डकी-२, तनहुँ	रोल बहादुर थापा	१८४६५१०५२५			१	१	१
९०	स्थानथोक कोट दरबार	शुक्लागण्डकी-२, तनहुँ	सुमन थापा मगर	१८४६६३२३५८					

क्र.सं.	होमस्टेको नाम	ठेगाना	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागतद्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
११	नेपाल दौ समाज उत्थान समिति	धिरिङ-१, तनहुँ	यामा माया दौ				१		
१२	उवाथोक	धिरिङ-३, तनहुँ	पूर्ण सिंह थापा	१८४६०००६३७				१	१
१३	रघु	भिमाद-२, तनहुँ	टुक बहादुर राना	१८२३०६२८८१	१				
१४	कोटबैदी	देवघाट-२, तनहुँ	तुलाराम गुरुङ	१८१९१९१६४५				१	
१५	हिलेखर्क	आबुखैरी-६, तनहुँ	चन्द्र प्रकाश गुरुङ	१८५६०६४३३४		१			
१६	पाथर्दी	भिमाद-१, तनहुँ	शिव कुमार आले	१८२३२८९७९४		१			
१७	मिछलुङ	भिमाद-५, तनहुँ	नगेन्द्र थापा	१८४६१७००४०	१				
१८	छिम्केश्वरी	आबुखैरी-५, तनहुँ	सन्तोष गुरुङ	१८२६१९०५८४	१				
१९	फिङ्गराडरुङ नेवा	भिमाद-७, तनहुँ	चित्र कुमार श्रेष्ठ	१८५६०७२५०७	१			१	
१००	भुजिकोट	शुक्लागण्डकी-२, तनहुँ	भक्त बहादुर गुरुङ	१८४६९१५७२८	१				
१०१	नावरुङ	भानु-५, तनहुँ	कमल आले	१८२५१२९८१८	१				१
१०२	रानागाँउ मालडाँडा	भानु-४, तनहुँ	पदम बहादुर राना	१८१४१७३४६१	१				
१०३	खाल्टे	देवघाट-२, तनहुँ	कमला थापा	१८११२१०१४०	१				
१०४	काफलडाँडा	देवघाट-४, तनहुँ	जोख बहादुर गुरुङ	१८४५४७१९१				१	
१०५	देवपुर	देवघाट-५, तनहुँ	चन्द्र कुमारी गुरुङ	१८५१०९०८२३		१			१
१०६	अमलटारी मध्यवर्ती	कावासोती-१५, नवलपुर	धनिराम गैरे	१८५७०४६२०३					१
१०७	लामीचौर	कावासोती-७, नवलपुर	जीवन सापकोटा	१८५७०४०२७७	१				

क्र.स.	होमस्टेको नाम	ठेगाना	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागतद्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
१०८	पिप्रहर	देवचुली-७, नवलपुर	सोमनाथ महतो	१८४७२५३५६२	१				
१०९	चिवाहा रतवल	कावासोती-१०, नवलपुर	भेषराज महतो	१८४७२२१८०			१		
११०	लाहापे गुरुङ	वौदीकाली-६, नवलपुर	यम बहादुर गुरुङ	१८१४४०८१०६	१				
१११	दराई	बौदीकाली-२, नवलपुर	ज्योती दे	१८४६३९८४४६	१				
११२	चिसोपानी कुमाल	कावासोती-१५, नवलपुर	सुभमाया गुरुङ	१८५७०६४१२२	१				
११३	वगुवन लाफा	विनयी त्रिवेणी-१, नवलपुर	भिम बहादुर गाहा मगर	१८६७८५४९८१	१				
११४	मगर	रुप्सेकोट-६, नवलपुर	चन्द्र सिंह सारु मगर	१८५७०४१२२३	१				
११५	शिसरवोटे माभी	देउचुली-१, नवलपुर	दल बहादुर बोटे	१८४५६२५९०९	१				
११६	चनौटे	कुरुमा-३, पर्वत	गंगा प्रसाद गुरुङ	१८४७७३६३७७	१			१	१
११७	खुइजेरी	मोदी-४, पर्वत	याम कुमारी तिलिजा पुन	१८०५१५८२०४				१	१
११८	सालडाँडा	बिहादी-१, पर्वत	गणेश बहादुर गुरुङ	१८२४११४१७०		१			
११९	पञ्चासे काउलेगाउँ	कुरुमा-१४, पर्वत	मेघ बहादुर गुरुङ	१८०६१८११३१				१	१
१२०	बच्छेश्वर	बिहादी-१, पर्वत	चन्द्र वहादुर गुरुङ	१८४७७८२७५६				१	
१२१	चित्रे ग्रामीण पर्यटन	मोदी-८, पर्वत	शुशिला देवी गुरुङ	१८४७७९१९८६					१
१२२	बराह हलहले	मोदी-४, पर्वत	प्रसाद फगामी पुन	१८२१३३५३६२	१				
१२३	राम्जा ठूलीपोखरी	मोदी-७, पर्वत	सीता देवी हमाल	१८४७६७२६४१					
१२४	राम्जाठाँटी	मोदी-७, पर्वत	सन्तोष कुमार गुरुङ	१८४६०६१२५८				१	

क्र.सं.	होमस्टेको नाम	ठेगाला	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागतद्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
१२५	पैयूँ गोर्ल्याङ्ग	महाशिला-१, पर्वत	डम्पार बहादुर शाही	१८४६०६६४३२				१	
१२६	दुक्तान	महाशिला-५, पर्वत	सिता गुरुङ्ग		१				
१२७	हरियाली	महाशिला-४, पर्वत	रत्न कुमारी सेन	१८०६५२४१९४	१				
१२८	सर्बुडाँडा	महाशिला-२, पर्वत	हिम कुमारी गुरुङ्ग	१८४७३३४९२५	१				
१२९	लाम्तुन ग्रामीण पर्यटन	महाशिला-४, पर्वत	धनु माया गुरुङ्ग	१८०६१००९२६	१				
१३०	मुसीरानी	मोदी-५, पर्वत	कृष्णकुमारी मल्ल	१८५७६६५४४	१				
१३१	भुक्टेउराली नमूनागाउँ	मोदी-१, पर्वत	टेक बहादुर गुरुङ्ग	१८४६८१०९२९				१	१
१३२	ताडलेकोट	मोदी-१, पर्वत	बुद्धि बहादुर गुरुङ्ग	१८४६०६३२३१				१	
१३३	पञ्चकोशी	कुरुमा-१४, पर्वत	अमृत कुमार गुरुङ्ग	१८०६१०३६७०				१	१
१३४	लप्सीबोट	मोदी-१, पर्वत	विष्णु कुमारी गुरुङ्ग	१८०४१९०२२९					१
१३५	हिले इकाङ्ग भोर्ले	पैयूँ-४, पर्वत	भिमा बहादुर गुरुङ्ग	१८४६०९७३८८	१				
१३६	सेन्टर पोइन्ट	पैयूँ-४, पर्वत	मेख बहादुर थापा	१८५६०५४२१७	१				
१३७	सुनाखरी	कुरुमा-१३, पर्वत	इन्द्र गुरुङ्ग	१८४६७०८६३५				१	१
१३८	गोत्ताड	बिहादी-५, पर्वत	कुमारी थापा	१८१४१९२१७					
१३९	शालीग्राम छाप	बिहादी-६, पर्वत	तारा बहादुर थापा	१८०५४८६४०४				१	
१४०	फलेवास	फलेवास-५, पर्वत	केशा परियार	१८५११७४७२८	१				
१४१	डहरे देउराली	फलेवास-२, पर्वत	जित बहादुर थापा मगर	१८४७६४६९४५				१	

क्र.स.	होमस्टेको नाम	ठेगाना	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागतद्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
१४२	बाँसखर्क	जलजला-१, पर्वत	याम बहादुर गवुर्जा	१८५७६८१९८३	१			१	
१४३	ठूलीपोखरी	कुस्मा-१२, पर्वत	राजेन्द्र पौडेल	१८५७६८७८५२	१			१	
१४४	लिमि भुमेकोट	फलेवास-३, पर्वत	विष्णु बहादुर वि.क	१८४७६८६२८२	१	१		१	
१४५	चार भन्ज्याङ	फलेवास-८, पर्वत	मनशुभा गुरुङ	१८०५८१२७३	१				
१४६	खोला भूमे कोट	कुस्मा-१३, पर्वत	जङ्ग बहादुर केसी	१८५७६८९६६४	१				
१४७	शिला शालीग्राम	बिहादी-६, पर्वत	प्रेम वहादुर थापा		१				
१४८	पूर्णगाँउ देउराली	मोदी-४, पर्वत	रण बहादुर पुन मगर	१८४७७७३३७					१
१४९	लेस्पार	मोदी-३, पर्वत	दिल बहादुर पुन	१८२१३५२९८३	१				
१५०	क्याङ	मोदी-४, पर्वत	हरीमाया गर्वुजा पुन	१८०५१२०१४५	१				
१५१	दह	महाशिला-३, पर्वत	ठाकुर प्रसाद गुरुङ	१८६६२५५९३	१				
१५२	जम्पुर	महाशिला-१, पर्वत	भिम बहादुर राना मगर	१८०५२०९५६७	१				
१५३	फुलबारी	कुस्मा-११, पर्वत	विष्णु देवी पौडेल	१८४७३३४६१९				१	१
१५४	मण्डली	महाशिला-६, पर्वत	गोवर्धन सिंह गुरुङ	१८१४१६१४८८	१				
१५५	जयगाउँ	मोदी-६, पर्वत	विष्णु प्रसाद पोखरेल	१८५६०३२८६०	१			१	१

क्र.सं.	होमस्टेको नाम	ठेगाला	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागतद्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
१५६	हिमालयन	मोदी-६, पर्वत	यदुनाथ गौतम	९८२१३४००५१	१				
१५७	सरुन्चौर	कुस्मा-३, पर्वत	ऋषिराम पौडेल	९८४७७२९६५०					
१५८	भवरकोट	मोदी-२, पर्वत	शुक्रराज शर्मा	९८४७७००४९१	१				१
१५९	जनजागरण	मोदी-२, पर्वत	सुमिन गुरुङ	९८२३३८००५				१	१
१६०	गिनाड	पैयु-२, पर्वत	सरिता राना	९८२५१९८५६५	१				
१६१	वनवदे	जलजला-५, पर्वत	डिल कुमारी पुन	९८६७६४२९१८				१	
१६२	लोप्रे फलामेडाँडा	जलजला-५, पर्वत	रुप बहादुर पुन	९८०५२७५८७०	१			१	
१६३	तारे जलजला	जलजला-६, पर्वत	बल बहादुर पुन	९८५७६२२५०३	१				
१६४	माहुरी भरना	काठेखोला ७, रेशा	भक्त ब. कुँवर	९८०५२४८२०४				१	१
१६५	ढोरपाटन उत्तरगंगा	ढोरपाटन ९,	जीत बहादुर घर्ती मार	९८५७६४४८३३२	१				१
१६६	फापरखेत भुलेनी	काठेखोला ४, तंग्राम	याम ब. पुन	९८४७६५७२३३				१	१
१६७	ठुलडुंगा	काठेखोला ८, लेखानी	बेल ब. क्षेत्री	९८५७६२५४००					१
१६८	शिवधुरी	काठेखोला ५, विहुँ	प्रेम ब. श्रीस	९८६०३१७५६७				१	
१६९	अतिथी सत्कार	बा.न.पा. १०, भकुण्डे	खिम बहादुर थापा	९८४७६२८९४०					१
१७०	रिघा	ग.न.पा ११, रिघा	सुमन श्रीष	९८६७७०५५६०				१	१
१७१	तोरीखोला	ग.न.पा २ नरेठाँटी	कुमार पुन	९८६७७६५३१२					१
१७२	गल्कोट स्टोन भिलेज	ग.न.पा ६, गलकोट	कमला श्रीष	९८४७६३९९४६	१				१
१७३	सिद्ध बराह	जैमिनी न.पा. ३, सिद्ध बराह	शेर ब. पुन	९८४७७३०८२२					१

क्र.स.	होमस्टेको नाम	ठेगाना	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागतद्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
१७४	रेशा	काठेखोला ७, रेशा	चन्द्र ब. काउचा	९८५७६२१४८७					१
१७५	डोटा देउराली	काठेखोला ७, रेशा	मनमाया थापा	९८५७६२१४८८					१
१७६	बेलढुंगा	काठेखोला ३, धम्जा	टेक ब. पुन	९८४७६३०४५४	१				
१७७	सिद्धथान	ग.न.पा १०, पाण्डवखानी	खिम बहादुर पुन	९८४९३५९४५३					१
१७८	चौर	काठेखोला ७, रेशा	होम बहादुर पुन	९८६९७३१५६५	१			१	१
१७९	सिग्दी	बरेङ गा.पा. २	हिरा ब. पुन	९८६७६३७७६	१			१	
१८०	खलवाड	ढोरपाटन २	प्रेमलाल पाण्डे	९८४७०५९४९५	१			१	१
१८१	शान्तिनगर	ढोरपाटन ५	टेक ब. पुन	९८०३९६३५६४	१				१
१८२	सुब्जा गाउँ	ढोरपाटन ६	सुनिलकुमार घर्ति मगर	९८०५१९९६५२	१				१
१८३	सिप	ताराखोला ५	ओमप्रकाश अर्जोजा	९८५७६२५८२५				१	१
१८४	ताराखोला बहुउद्देश्यीय रेन्बो ट्राउट	ताराखोला ४	दिलमाया रोका मगर	९८५७६३७१२६				१	१
१८५	नाम्दुक	जैमिनी १०	प्रकाश थापा	९८४७७४३४००	१				
१८६	मारुनी	जैमिनी ३	भविकला थापा	९८६७६४०३५४	१				
१८७	राङ्खानी	जैमिनी १०	लाल बहादुर पुन	९८६७६३१७३३	१				
१८८	हाडिकोट	जैमिनी १०, विहारथला	ओम बहादुर थापा	९८४७६३८२७५	१				
१८९	ढोरपाटन काँग	ढोरपाटन ९	गोबर्द्धन घर्ति मगर	९८६७६२०८९२	१				
१९०	पाखाथर	ढोरपाटन ९	पुम बुढा मगर (कान्ता)	९८४३८१८७३५					१

क्र.सं.	होमस्टेको नाम	ठेगाला	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागतद्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
१९१	ढोरपाटन	ढोरपाटन १	राम बहादुर घर्ति मगर	१८६७६१०४१३	१				१
१९२	ओडार	नासोड-४, मनाङ्ग	बेल काशी गुरुङ्ग	१८४६७३४४६८				१	१
१९३	ताचे	नासोड-४, मनाङ्ग	यद धलो	१८५६०४९७७७	१				१
१९४	चुमजुड	लोमान्थाङ-४, मुस्ताङ्ग	नोरचुङ्ग गुरुङ्ग	१८६७६९१५१०					१
१९५	मराङ	लो-धेकर दामोदरकुण्ड-१, मुस्ताङ्ग	सामतेन गुरुङ्ग	१८६०३७२६४४					१
१९६	थकाली	घरपभोड-५, मुस्ताङ	जुमा थकाली	१८५७६५०६००, १८४६३९६७९१		१			१
१९७	मिलन	रघुगङ्गा-६, म्याग्दी	बेल माया पुन	१८४७६७४७२९	१			१	१
१९८	फि	रघुगङ्गा-५, म्याग्दी	देव प्रसाद गर्बुजा	१८४७७३१८४७	१				१
१९९	एकता	रघुगङ्गा-३, म्याग्दी		१८५७६२७५२७	१				१
२००	रानीपौवा	रघुगङ्गा-३, म्याग्दी		१८५७६४०६९९	१				
२०१	लामडाँडा	अर्जुनचौपारी-२, स्याङ्जा		१८५६०५२५८०					
२०२	मुना	धौलागिरी-३, म्याग्दी	गंगा देवी पुन	१८६४३९३५०७					१
२०३	वीम	मालिका-७, म्याग्दी	प्रेम बहादुर जुजाली	१८४७७५८५५५					
२०४	टोड्के पूर्णगाँउ	मंगला-१, म्याग्दी	दुर्गादत्त आचार्य	१८४७६३५६५१	१				
२०५	भाक्रीपानी	मंगला-३, म्याग्दी	कोमल थापा	१८०५१७७६५५				१	१
२०६	गाईखर्क	मालिका-५, म्याग्दी	बुद्धि प्रसाद थगामी	१८६९१४९८५०				१	१
२०७	हजुरको	धौलागिरी-७, म्याग्दी	कृष्ण बहादुर भण्डारी	१८६७६८२४५३					१

क्र.स.	होमस्टेको नाम	ठेगाला	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागतद्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
२०८	नारच्याड	अन्नपूर्ण-४, म्याग्दी	नरीमाथा पुर्जा पुन	९८६४३९३५०७	१				
२०९	गिलुड	कहोलासोथार-९, लमजुङ	जीवन गुरुङ	९८१३२११८०३	१				१
२१०	राइनासकोट	राइनास-९, लमजुङ	विष्णुमाया	९८४६१२९१९२	१				
२११	रापासिड	वेशीसहर-३, लमजुङ	तीर्थरासी	९८४६२४७०६३	१			१	१
२१२	तामाड	मर्स्याङ्दी-८, लमजुङ	हेमराज	९८१४१९१०९५	१				१
२१३	मगर	वेशीसहर-२, लमजुङ	यम बहादुर मगर	९८४६१३८७८३					१
२१४	कुँडुले	राइनास-९, लमजुङ	पूर्ण बहादुर गुरुङ	९८५६०४५२७५	१			१	
२१५	गहते मूलकोट	सुन्दरबजार-५, लमजुङ	हरी	९८४६१९०७१				१	१
२१६	तुर्लुङकोट	सुन्दरबजार-११, लमजुङ	जित बहादुर	९८४५३५९०५४				१	१
२१७	घाम्राड	कहोलासोथार-८, लमजुङ	प्रेम कुमारी	९८१८५४५८५८	१			१	१
२१८	सिउरिड	मर्स्याङ्दी-३, लमजुङ	गौरीमाया	९८४६३१४७३८					१
२१९	पसगाउँ	कहोलासोथार-६, लमजुङ	बलराम	९८४६९३५६६०	१				१
२२०	खजेगाउँ दुराडाँडा	सुन्दरबजार-३, लमजुङ	अम्मर	९८४६९९५७३९				१	१
२२१	भुजुड	कहोलासोथार-४, लमजुङ	तुल बहादुर गुरुङ	९८५६०४६२४५	१			१	१
२२२	काउलेपानी	वेशीसहर-३, लमजुङ	देव गुरुङ	९८४६२१०९६३				१	१
२२३	हिलेटक्सार ग्रामिण पर्यटन प्रवर्द्धन समिति	दोर्दी-९, लमजुङ	दुर्योधन गुरुङ	९८४६३१३८०३				१	१

क्र.सं.	होमस्टेको नाम	ठेगाला	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागतद्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
२२४	रक गाउँन संरक्षण तथा पर्यटन व्यवस्थापन समिति	मस्युर्गादी-५, लामजुड	कामसार्की गुरुङ	१८५६०४५५६७			१		१
२२५	खासुर	बेशीसहर-१०, लामजुड	नन्द बहादुर गुरुङ	१८५६०४६६२६	१			१	
२२६	गाँउशहर थुम्काडाँडा	बेशीसहर-३, लामजुड	पञ्च बहादुर साकी	१८४६१९३१८४				१	
२२७	पुमा गाँउ	बेशीसहर-६, लामजुड	दुर्गा बहादुर गुरुङ	१८४६३५३९९९				१	१
२२८	चिसापानी गाँउ	बेशीसहर-३, लामजुड	हिरा सिंग गुरुङ	१८४६५६७८६६				१	१
२२९	श्रीभन्ज्यांग लामगाँउ	दोर्दी-३, लामजुड	ज्युन्द्र देव गुरुङ	१८४६१९००२३		१		१	१
२३०	सल्लाबोट लामगाँउ	दोर्दी-२, लामजुड	कृष्ण गुरुङ	१८०७९६७२९२		१		१	१
२३१	पोखरीछाप	पु.व.न.पा. ९ स्याङजा	मिन बहादुर गुरुङ	१८४६८३६७२६	१				
२३२	देउराली	वालिङ न.पा. ५ स्याङजा	महेश गुरुङ	१८४६१३५३५१	१				
२३३	आलामदेवी मन्दिर	भिरकोट न.पा. ७ स्याङजा	डिल बहादुर गुरुङ	१८०६६३१३०७				१	
२३४	गेम्हा म्यूजिकल	गल्याङ न.पा. ९ स्याङजा	विष्णु प्रसाद भण्डारी	१८५६०५१५४४	१			१	
२३५	लवरकोट	गल्याङ न.पा. ११ स्याङजा	बाल कुमारी भट्टराई	१८४६७०३५४३	१				
२३६	ताम्किकोट होमस्टे	गल्याङ न.पा. ५ स्याङजा	देवेन्द्र खाली थापा	१८४६१७०९८२	१				
२३७	अफ सल्यान भिलेज	गल्याङ न.पा. ९ स्याङजा	बोधराज भण्डारी	१८५६०७६००१	१				
२३८	गेम्हा	गल्याङ न.पा. ७ स्याङजा	नन्दिबिर गुरुङ	१८६६०६३४९७	१				
२३९	रुपाखान	गल्याङ न.पा. ५ स्याङजा	लिल बहादुर थापा	१८६५१७३९१३	१				

क्र.सं.	होमस्टेको नाम	ठेगाना	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागत द्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
२४०	आलमदेवी	गल्याड न.पा. ११ स्याडजा	कमान सिंह गाहा	१८४६७२४५३१				१	
२४१	कपुर्दी	गल्याड न.पा. ७ स्याडजा	इन्द्र बहादुर थापा	१८४६०९७३६०	१				
२४२	वस्त्रे भञ्ज्याड	गल्याड न.पा. ११ स्याडजा	जाकिरा देवी सिञ्जाली	१८४६८०३६४४					१
२४३	रिप	गल्याड न.पा. ८ स्याडजा	भिम बहादुर थापा	१८५१५०१७७					
२४४	लाखुडाँडा	गल्याड न.पा. १० स्याडजा	टेक बहादुर सिञ्जाली	१८१९९९३५९	१				
२४५	मडुवा	आँधिखोला गा.पा. २ स्याडजा	गंगा राज गुरुड	१८४६५०१६७७			१		
२४६	ग्वादी	गल्याड न.पा. ४ स्याडजा	दिलमाया देवी राना	१८०४१८३८६०	१				
२४७	भाल्थुम	गल्याड न.पा. ६ स्याडजा	डिल बहादुर ताराड	१८४६६३४१०२	१				
२४८	लिहुडाँडा	गल्याड न.पा. १० स्याडजा	क्षेत्र बहादुर गाहा	१८४६६५४९१७	१			१	
२४९	गराड्दी	गल्याड न.पा. २ स्याडजा	तकमाया थापा	१८४१९०२८३२	१			१	१
२५०	गाउँ	गल्याड न.पा. १ स्याडजा	गुरु बहादुर राना	१८४६२९३९४१					१
२५१	पकवादी	गल्याड न.पा. १० स्याडजा	दुर्गादेवी पल्ली	१८४६१८२४७३	१				
२५२	वौख तमु	फेदीखोला गा.पा. ५ स्याडजा	जंग बहादुर गुरुड	१८६११८२९१९	१				
२५३	प्रगती मैदान चौहानथोक	कालिगण्डकी गा.पा. ६ स्याडजा	देवीसरा चौहान	१८५६०५४४७७	१				
२५४	देउराली	आँधिखोला गा.पा. १ स्याडजा	चुडामणी पौडेल	१८४१९९६३१३		१			
२५५	सादिखोला	पु.व.न.पा. ७ स्याडजा	शेष बहादुर थापा	१८२४१०२६६४	१				
२५६	खिलुङ्ग	भिरकोट न.पा. ७ स्याडजा	डिल बहादुर गुरुड	१८०६६३१३०७	१				
२५७	चन्द्रकोट तमु भिलेज	पु.व.न.पा. १२ स्याडजा	तील प्रसाद गुरुड	१८०४१७८०३६					१

क्र.सं.	होमस्टेको नाम	ठेगाला	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	सम्पर्क नं.	सामुदायिक भवन	स्वागतद्वार	सांस्कृतिक संग्रहालय	पदमार्ग	अन्य
२५८	लामडाडा	अर्जुनचौपारी गा.पा. २ स्याङजा	लिल बहादुर गुरुङ	९८४६०८२१७८	१				
२५९	मिलेनियम भैसेगौडा	पु.व.न.पा. २ स्याङजा	बाल कुमार गुरुङ	९८५६०५२५१९	१				
२६०	हुनिकोट	पु.व.न.पा. २ स्याङजा	जमान बहादुर गुरुङ	९८४६६२५३४४		१		१	
२६१	कोल्मा	पु.व.न.पा. ९ स्याङजा	दिल कुमारी गुरुङ	९८४६११८५०६	१				१
२६२	चिरुवा	पु.व.न.पा. २ स्याङजा	रवि वि.क.	९८२६१७८८७५					१
२६३	तुढाकोट राम्चे	वालिङ न.पा. ३ स्याङजा	जम बहादुर गुरुङ	९८०४९००८९७					१
२६४	सुन्तलावारी	वालिङ न.पा. ४ स्याङजा	टोप प्रसाद गुरुङ	९८४६१०६७६५	१	१			१
२६५	आलामदेवी	कालिगण्डकी गा.पा. ३ स्याङजा	भिम बहादुर राना	९८६६००५०७४				१	१
२६६	मैदान पर्यटन	वालिङ न.पा. १२ स्याङजा	मान बहादुर गुरुङ	९८०३७२१३३८					
२६७	लालिगुरांस	कालिगण्डकी गा.पा. ७ स्याङजा	गोमती थापा	९८४६०१५१६७	१				
२६८	गहते मनकामना	विरुवा गा.पा. ७ स्याङजा	ओम बहादुर गुरुङ	९८२१४५२०७३					१
२६९	ओखतीपानी तमु नासा	भिरकोट न.पा. ८ स्याङजा	राम बहादुर गुरुङ	९८१९१५५९७५					१
२७०	दाङसिङ	वालिङ न.पा. १० स्याङजा	भुम बहादुर सिजालि	९८१७६९६१५				१	१
२७१	थाप्लेसिङ्ख	फेदीखोला गा.पा. ४ स्याङजा	ज्ञान बहादुर गुरुङ	९८४६१४०८७४	१			१	
२७२	रामकोट	फेदीखोला गा.पा. १ स्याङजा	टक बहादुर गुरुङ	९८४६०४४७०८				१	१
२७३	सिरुवारी	आधिखोला गा.पा. १ स्याङजा	पूर्ण बहादुर गुरुङ	९८४६१२२९४६	१				
२७४	घलेगाँउ	क्वहोलासाँथर गा.पा., लमजुङ	प्रेम घले	९८४६१९३०६७					१

अनुसूची ९. उत्पादित विरुवाको विवरण

क्र.स.	जिल्ला	काष्ठ प्रजाती	डालेघाँस	जडीबुटी	सौन्दर्यवर्द्धक	जम्मा
१	मनाङ				२००००	२००००
२	पर्वत	२३०००	४४०००	५००	५००	६८०००
३	स्याङ्जा	४१००	१०६३२	८०५०९	१३०५४	१०८२९५
४	तनहुँ	३६९०५०	२११२९४	८५७२९	५३६५	६७१४३८
५	लमजुङ	२२००	२४१००	५६७२०	१९१०	८४९३०
६	मुस्ताङ	०	०	०	०	०
७	नवलपुर	५२९९	६१०४	२०१२	३८५	१३८००
८	कास्की	२००००	२०१७०	३४१०५	१३९३५	८८२१०
९	गोरखा	२७०००	६५००	५००००	१००००	९३५००
१०	वाग्लुङ	३०५०	१५५००	८६६२५	३९००	१०९०७५
११	म्याग्दी	७४००	१५२००	४३५०८	४००	६६५०८
	जम्मा	४६१०९९	३५३५००	४३९७०८	४९४४९	१३०३७५६

अनुसूची १०. निजी आवादीबाट उत्पादित काठ दाउराको विवरण

क्र.सं.	जिल्ला	काठ (क्युफिट)	दाउरा (चट्टा)	खयर (क्युफिट)
१	नवलपर	३६३८.८३	१६.३५	
२	गोरखा	२३००८.७३	३६७.५४	
३	लमजुङ	१०८३१.१२	११२.८८	
४	तनहुँ	१०९०९०.७९	०	४५१११.०३
५	मनाङ	०	०	
६	कास्की	३९९०२	८९.१४	
७	स्याङ्जा	४३१७५	६७	६८७२६
८	पर्वत	१६०३६१.६५		
९	वाग्लुङ	७३४७२	१२.६	
१०	म्याग्दी	६९८१.६३	०.१४	
११	मुस्ताङ	०	०	
	कुल जम्मा	४७०४६१.८	६६५.६५	११३८३७.०३

अनुसूची ११. सरकारी वनबाट उत्पादित काठ दाउराको विवरण

क्र.स.	जिल्ला	काठ (क्युफिट)			दाउरा (चट्टा)
		आन्तरिक	वाह्य	जम्मा	
१	नवलपुर	२१५६४९.१७	१३८०२६.४	३५३६७५.५७	३१३
२	गोरखा	८५७९६.०७	३२०.९४	८६११७.०१	२१.५
३	लमजुङ	३३५५७	६८७२.६	४०४२९.६	१६.७
४	तनहुँ	२६८८९.५७	१२४७७९.८१	१५१६६९.३८	३०३
५	मनाङ	०	०	०	०
६	कास्की	०	१९०	१९०	०
७	स्याङजा	०	१४०३	१४०३.८२	०
८	पर्वत	०	०	०	०
९	बाग्लुङ	०	०	०	०
१०	म्याग्दी	०	०		०
११	मुस्ताङ	०	०	०	०
कुल जम्मा		३६१८९१.८१	२७५९२.७५	६३३४८५.३८	६५५

अनुसूची १२. वन समूहलाई प्राप्त आम्दानी रकम (रु.)

क्र.सं.	जिल्ला	काठ दाउरा	जडिबुटी	जम्मा
१	नवलपुर	२५६११२३४७.४	०	२५६११२३४७.४
२	गोरखा	२१४४९०१९	०	२१४४९०१९
३	लमजुङ	१३४५५६७	०	१३४५५६७
४	तनहुँ	१२०८६३११७	०	१२०८६३११७
५	मनाङ	८०००		०
६	कास्की	०	०	०
७	स्याङजा	११४४३९४.६६		११४४३९५
८	पर्वत	०	०	०
९	बाग्लुङ	१४१३००	५००००	१९१३००
१०	म्याग्दी	४४१९६४१		४४१९६४१
११	मुस्ताङ	०	०	०
जम्मा		४०५४८३३८६	५००००	४०५५२५३८६.४

अनुसूची १३. आ.व. ०७५/७६ मा निर्मित उद्यानको विवरण

क्र.सं.	पार्कको नाम	स्थान
१	मस्र्याडदी पार्क	नासोड-१, ताल, मनाड
२	ऊँ पार्क (वैकुण्ठ जाने बाटो)	कुश्मा-७, पर्वत
३	भवानी पोखरा पार्क	फलेवास-५ खानीगाउँ, पर्वत
४	स्याङ्जा भ्यू पोइन्ट तथा हरियाली उद्यान	पुतलीबजार-४, अग्लोडाँडा, स्याङ्जा
५	परेवाधिन रामनदीधाम स्थित मदन-आश्रित पार्क	गल्याङ-१, एकिया राम्दी, स्याङ्जा
६	सुन्दरचौर पार्क	भिरकोट-६, खिलुङ., स्याङ्जा
७	शितलपार्क	चापाकोट-९, शितलटार
८	घ्वाङखोला पार्क	वाल्लिङ-१०, घ्वाङखोला
९	गोरखा स्मारक पार्क	फेदीखोला-२, साल्मेडाँडा, स्याङ्जा
१०	ढुङ्दुमा पार्क	भिमाद-९, तनहुँ
११	शहिद स्मारक पार्क	वन्दिपुर-१, तनहुँ
१२	ठाँटीको चौर पर्यटकीय विश्रामस्थल	भानु-४, तनहुँ
१३	ढाँडफेदी पार्क	भानु, तनहुँ
१४	शहिद स्मारक पार्क	शुक्लागण्डकी-२, तनहुँ
१५	करपुरेश्वर पार्क	बेशीशहर-८, लमजुङ
१६	शहिद विरभक्ति पार्क	राइनास, लमजुङ
१७	जनहित उद्यान पार्क	घरपभोड-४, जोमसोम, मुस्ताङ
१८	महादेवटार हरित पार्क	गोरखा-१०, महादेवटार
१९	झ्याल्लाभुमे मन्दिर हरित पार्क	अजिरकोट-४, गोरखा
२०	वावियाचौर पार्क	मंगला-२, म्याग्दी
२१	लभ्लीहिल पार्क	बेनी-२, म्याग्दी
२२	पारिजात पार्क	गैडाकोट-६, नवलपुर
२३	आदिकवि भानुभक्त आचार्य उद्यान	गैडाकोट-८, नवलपुर
२४	मुकुन्दसेन पार्क एण्ड रिक्तियसन सेन्टर	गैडाकोट-४, नवलपुर
२५	श्री विश्वशान्ती सर्वसिद्धिधाम	बाग्लुङ-६, पञ्चकोट, बाग्लुङ

क्र.सं.	पार्कको नाम	स्थान
२६	शान्ति पार्क निर्माण बागलुङ	बागलुङ-१३, बागलुङ
२७	राम्चे ढुङ्गा शहरी वन तथा उड्डयन पार्क	गल्कोट-७, बागलुङ
२८	ढाँडकोपाखो सा.व.	गल्कोट-३, बागलुङ
२९	डुँगाचौर सा.व.	बागलुङ-१४, बागलुङ
३०	कालिका भगवती गुठी	बागलुङ-७, बागलुङ
३१	कैयाचौर सामुदायिक वन	बागलुङ-१४, बागलुङ
३२	अर्नाकोट ढोरपाटन जलजला गर्पाडाँडा फागुने ट्रेकीड ट्रेल	ढोरपाटन-२, बागलुङ
३३	शान्ति वन वाटिका	पोखरा-९, कास्की
३४	वाल उद्यान परस्याङ	पोखरा-५, कास्की
३५	इन्जिनियरीड पार्क	पोखरा-१६, कास्की
३६	खुदि पार्क	पोखरा-३०, कास्की
३७	सितल गुफा पार्क	अन्नपूर्ण-५, कास्की

अनुसूची १४. सामुदायिक वनमा पर्यापर्यटन कार्य विवरण

क्र.सं.	सा.व.को नाम	ठेगाना	कैफियत
१	ताल	नासों-१, तालध	उद्यान पार्क भित्र पानीको फोहोरा जडान
२	नाचै	नासों-२, नाचै, मनाङ	खेत्रोदेखि नाचै जाने बाटोमा प्रतिकालय निर्माण
३	तिल्चे	नासों-६, तिल्चे मनाङ	पंकर ताल जाने पदमार्ग निर्माण
४	तिल्चे	नासों-७, तिल्चे मनाङ	पाक्यनी गुफा जाने पदमार्ग निर्माण
५	थोचे	नासों-५, थोचे, मनाङ	थोचेदेखि नाचै जाने पदमार्ग निर्माण
६	नमूना मध्यवर्ती	कावासोती-७, नवलपुर	सिमसार व्यवस्थापन
७	दिव्य मध्यवर्ती	देवचुली-१ र २, नवलपुर	सिमसार तथा घाँसेमैदान व्यवस्थापन र वन पथ स्तरोन्नती
८	नन्दन	गैडाकोट-६, ८ र ९, नवलपुर	सिमसार व्यवस्थापन
९	नारायणी	गैडाकोट-६, ७ र ९, नवलपुर	आरामदायी गोलघर निर्माण
१०	धुसेरी	देवचुली-१६ र १७, नवलपुर	सिद्धकालिका मन्दिर पदमार्ग निर्माण
११	सिमल्टेचौर	पैयू-७, पर्वत	पदमार्ग निर्माण

क्र.सं.	सा.व.को नाम	ठेगाना	कैफियत
१२	तुलसीखर्क	जलजला-५, पर्वत	पोखरी निर्माण
१३	वडागाउँचौर	कुश्मा-४, पर्वत	पिकनिक स्पट निर्माण
१४	भुजेलथान करुङ्गे	कश्मा-३, पर्वत	पदमार्ग निर्माण, वृक्षारोपण, पिकनिक स्थल निर्माण
१५	थामार्जुङ	मोदी-६, पर्वत	पदमार्ग निर्माण
१६	खहरे देउपुजे	फेदीखोला-२, स्याङ्गजा	पदमार्ग निर्माण, चौतारो निर्माण
१७	कञ्चनखोला अलैंचीबारी	पुतलीबजार-१, तिनधारे, स्याङ्गजा	पोखरी निर्माण, सुलभ शौचालय निर्माण, टिकट घर मर्मत, पदमार्ग निर्माण, ट्रेस निर्माण, बाल उद्यानमा रहेका चिप्लेटी मर्मत तथा रंगरोगन, वन्यजन्तुको चित्र लेखन तथा रंगरोगन
१८	गामताम ठूलो	पुतलीबजार-१३, कुलबाँध स्याङ्गजा	ट्रेस निर्माण, पदमार्ग निर्माण, आराम बेञ्च निर्माण
१९	बैडाथाम	वालिक-६, बैडाथाम, स्याङ्गजा	रेलिङ सहितको भ्यूटावर निर्माण
२०	करमभञ्ज्याड. पित्लेक पधेरा	वालिक-५, बैडाथाम, स्याङ्गजा	रेलिङ सहितको भ्यूटावर निर्माण, पिकनिक स्पटको टहरा र गोरेटो बाटो मर्मत
२१	हुलाकीडाँडा	गल्याङ्ग-२, हुलाकी डाँडा, स्याङ्गजा	ट्रेस निर्माण, रेलिङ सहितको टावर निर्माण, टावरमा जाने भन्ज्याङ निर्माण रेलिङ सहित, टावरसम्म जाने पैदल मार्ग ढलान, फोहोर संकलन गर्ने डस्टबिन खरिद, होर्डिङ बोर्ड निर्माण
२२	सोहर्दी साँघुखोला	चापाकोट-७, स्याङ्गजा	फलामको ट्रेस निर्माण, ट्रेस राखी CGI sheet को छाना, दुवै साईडमा ईट्टा राखी पैदलमार्ग निर्माण, फलामको आराम बेञ्चमा रंगरोगन
२३	सिद्धचण्डी	अर्जुनचौपारी-६, दरौं, स्याङ्गजा	संरक्षण पोखरीको मर्मत सम्भार, होर्डिङ बोर्ड, फोहोर व्यवस्थापनका लागि डष्टबिन तथा सौन्दर्यवर्धक बोटविरु(वाको वृक्षारोपण
२४	नरेश्वर ताल	व्यास-२, तनहुँ	सौन्दर्यमूलक विरुवा रोपण

क्र.सं.	सा.व.को नाम	ठेगाना	कैफियत
२५	पालेथुम्की	देवघाट-२, तनहुँ	चौतारा सुधार
२६	धारापानी घुमाउने डाँडा	व्यास-११, तनहुँ	क्यारी, सौन्दर्यमूलक विरुवा रोपण
२७	सल्लाधारी धुन्धुर	शुक्लागण्डकी, तनहुँ	पार्क निर्माण
२८	ढकालटार धोक्रिङ्ग	आबुखैरेनी, गोरखा	पार्क निर्माण
२९	पाखुरे	शुक्लागण्डकी-३, तनहुँ	पार्क निर्माण
३०	रानीरिहिने	मध्य नेपाल-६, लमजुङ	सिँढी बाटो, रेलिङ, विश्राम घर, पि(कनिक स्पट निर्माण तथा वुक्षारोपण
३१	मकुटे	मध्य नेपाल-८, लमजुङ	सिँढी बाटो र विश्राम घर तथा दृश्यावलोकनका संरचना निर्माण
३२	चाम्पानी ठाडीखोरिया	सुन्दरबजार-७, लमजुङ	पिकनिक स्पटको निर्माण र व्यवस्थापन
३३	कालिका	बेशिशहर-१, लमजुङ	पिकनिक स्पट अन्तरगत शौचालय र खानेपानीको व्यवस्थापन
३४	मुस्ताङ	बाह्रगाउँ मुक्तिक्षेत्र-१, मुक्तिनाथ	सल्ला, धूपी
३५	ल्होसेपाखो रानी वन	अन्नपूर्ण-३, कास्की	पर्यावरणीय पार्क
३६	फेदिपाटन	पोखरा-२१, कास्की	भ्यूटावर निर्माण
३७	वनपाले	पोखरा-२१, कास्की	भ्यूटावर निर्माण
३८	पौरखे कालिमाटी	पोखरा-३१, कास्की	पर्यावरणीय पार्क
३९	मौदिपाखे	पोखरा-२६, कास्की	पर्यावरणीय पार्क
४०	चण्डीथान देउराली जुरा	पोखरा-१६, कास्की	फुटट्रयाक निर्माण
४१	सिमसार सुचना केन्द्र निर्माण	पोखरा-३०, कास्की	सिमसार सुचना केन्द्र
४२	वाम्दी	पोखरा-२३, कास्की	पर्यावरणीय पार्क
४३	पचभैया	पोखरा-३१, कास्की	चितुवाको खोर सुधार
४४	किचेढुंगा	बरेङ-२, बाग्लुङ्ग	
४५	कमल जैसी बैकुण्ठ	जैमिनी-४, दमेक, बाग्लुङ्ग	
४६	नवज्योती	ताराखोला-२, बाग्लुङ्ग	
४७	जैविक विविधतायुक्त	बाग्लुङ्ग-५, बाग्लुङ्ग	

क्र.सं.	सा.व.को नाम	ठेगाना	कैफियत
४८	साँघुखोला रातापहरा	काठेखोला-७, बाग्लुङ्ग	
४९	बिसौना	गल्कोट-१०, बाग्लुङ्ग	
५०	पालेगौडा	गल्कोट-४, बाग्लुङ्ग	
५१	सि.एम.सी.	मुस्ताड	टिटीतालमा पदमार्ग संरक्षण तथा सुधार
५२		गोरखा-७, गोरखा	मिनी चिडियाखाना
५३	लुदिदामगाडे	गोरखा-७, गोरखा	संरक्षण पोखरी
५४	थामडाँडा	बारपाक सुलिकोट-४, गोरखा	पैदलमार्ग निर्माण
५५	सिद्ध	रघुगंगा-५, भिं गाउँ, म्याग्दी	पदमार्ग निर्माण
५६	पौलस्य आश्रम गिठिनी	बेनी-५, पुलाडाँडा, म्याग्दी	पिकनिक स्पट निर्माण
५७	खैरेनी	बेनी-६, अर्थुङ्गे, म्याग्दी	मन्दिर निर्माण
५८	पुलागाँजे	बेनी-५, म्याग्दी	मन्दिरको गेट निर्माण
५९	बगरफाँट	बेनी-२, बगरफाँट, म्याग्दी	सिँडी पर्खाल निर्माण
६०	भिरखर्क	मालिका-५, म्याग्दी	पिकनिक स्पट निर्माण
६१	मुना सामुदायिक वन		पिकनिक स्पट निर्माण

अनुसूची १५. वनक्षेत्रको जग्गा अन्य प्रयोजनका लागि उपलब्ध गराइएको विवरण

क्र.सं.	संस्थाको नाम	अस्थायी प्रयोजन क्षेत्रफल (हे.)	स्थायी प्रयोजन क्षेत्रफल (हे.)	उपलब्ध गराइएको जग्गा रहेको स्थानको ठेगाना
१	नेपाल विद्युत प्राधिकरण		०.१७	अरुणखोला
२	हेटाँडा वर्दघाट २२० के.भी.		१८७.३९	गैडाकोटदेखि दाउन्नेसम्म
३	तम्सरिया गा.वि.स. (साविक)		०.७५	चोरमारा
४	अग्यौली गा.वि.स. वडा नं. ९ (साविक)		२.२	डण्डा कारासोती
५	तम्सरिया गा.वि.स. (साविक)		०.४	
६	ग्रामिण आवास तथा बस्ती विकास कम्पनी लि.		४०.८	त्रिवेणी
७	स्वास्थ्य केन्द्र भवन, तम्सरिया गा.वि.स (साविक)		०.१५	तम्सरिया
८	कावासोती साना सहरी खानेपानी तथा सरसफाई		०.९२	कावासोती
९	सुकुम्वासी समस्या समाधान आयोग			अरुण खोला
१०	नेपाल टेलिकम		०.०२९	दाउन्ने

क्र.सं.	संस्थाको नाम	अस्थायी प्रयोजन क्षेत्रफल (हे.)	स्थायी प्रयोजन क्षेत्रफल (हे.)	उपलब्ध गराइएको जग्गा रहेको स्थानको ठेगाना
११	त्रिवेणीधाम वाल्मिकी आश्रम माथि नारायणी नदीमा भोलुङ्गे पुल निर्माण			
१२	नवजागरण बहुमुखी क्याम्पस		०.७५	चौरमारा
१३	नेपाल मध्यबिन्दु सामुदायिक स्मृति अस्पताल		२.२	कावासोति
१४	गैडाकोटदेखि पिपलडाँडा (पाल्पा) सम्म सडक योजनाको स्तरउन्नतिको लागि		१३.६१	गैडाकोट देखि पिपलडाँडा पाल्पा
१५	बन्दीपुर माउण्टेन रिसोर्ट		१	बन्दीपुर ४
१६	वाग्लुङ नगरखानेपानी तथा सरसफाई		०.१४६	
१७	वाग्लुङ बहिरा संघ		०.२०३	
१८	नेपाली सेना		५.०६	
१९	वाग्लुङ नगरखानेपानी तथा सरसफाई		०.२	
२०	मनकामना दर्शन प्रा.लि.	१.२८	०.०१४	दारेचोक चितवन
२१	दरौँदी ए कालिक हाइड्रो पावर प्रा.लि.महाराजगञ्ज	१.३४८	०.६९४६	
२२	दरौँदी ए कालिक हाइड्रो पावर प्रा.लि.महाराजगञ्ज	०.०९	०.००२	
२३	नेपाल विद्युत प्राधिकरण मध्य मस्याङ्दी जलविद्युत परियोजना	२.६७	०	
२४	नेपाल विद्युत मस्याङ्दी काठमाण्डौ २२० के.भी.	२१.५	०.६४	
२५	नेपाल विद्युत मध्य मस्याङ्दी डुम्रे दमौली १३२ के.भी. प्रसारण लाइन आयोजना	०.६३	०	
२६	तल्लो छोटेखोला साना जलविद्युत आयोजना ९९० कि.वा.	०	०.३३	
२७	चण्डीका शसस्त्र प्रहरी वल	४.३१६		
२८	कुस्मा-तल्लो मेदी १३२ के.भी.प्रसारण लाइन आयोजना	०.४५१२	८.९७८८	
२९	कालीगण्डकी कोरिडोर २२० के.भी.दाना कुस्मा प्रसारण लाइन म्याग्दी र पर्वत	२७.२२		

क्र.सं.	संस्थाको नाम	अस्थायी प्रयोजन क्षेत्रफल (हे.)	स्थायी प्रयोजन क्षेत्रफल (हे.)	उपल्ध गराइएको जग्गा रहेको स्थानको ठेगाना
३०	तल्लो मोदी १ हाइड्रोपावर आयोजना (युनाइटेड मोदी हाइड्रोपावर लिमिटेड)	१.३२४		
३१	तल्लो मोदी हाइड्रोपावर आयोजना (मनाङ ट्रेडलिंक प्रा.लि.)	२.७५		
३२	वी.टी.एस.टावर जडान आयोजना, एन सेल प्राइभेट, वानेश्वर काठमाण्डौ	०.०३		
३३	नेपाल दुरसंचार संस्थान, टेलिकम टावर आयोजना		०.३	
३४	सुपर दोर्दी जलविद्युत आयोजना ४९.६ मे.वा. र पिपुल्स हाइड्रो पावर क.ली.		४.८३	
३५	न्यादी हाइड्रो पावर लिमिटेड		३.९४	
३६	नेपाल विद्युत प्राधिकरण	१.४३२	०.०१३	
३७	छ्याङदी हाइड्रो पावर लि.		०.२७	
३८	राधि जलविद्युत आयोजना		०.९३	
३९	माथिल्लो मरस्याङदी ए जलविद्युत आयोजना (सिनो सगरमाथा हाइड्रो पावर लि.)		६.६६५	
४०	माथिल्लो दोर्दी ए जलविद्युत आयोजना (लिवर्टी इनर्जी प्रा.लि.)		३.४७	
४१	दोर्दीखोला जलविद्युत आयोजना (२७ मे.वा.) हिमालयन पावर पार्टनर प्रा.लि.		०.२६५	
४२	सिउरी न्यादी पावर प्रा.लि. सुपर न्यादी जलविद्युत आयोजना ४०.२७ मे.वा.)		४.८	
४३	तर्कुघाट- लेउरेनी- प्यारजुड- भज्याङ सडक उप आयोजना	१.४३२	३.२२	
		६६.४७	२९५.३४	

मन्त्रालय र मातहतका निकायबाट संचालित क्रियाकलापहरूका केही तस्बिरहरू

गण्डकी प्रदेश पर्यटन वर्ष मूल समारोह समितिको गठन कार्यक्रममा माननीय मुख्यमन्त्री पृथ्वी सुब्बा गुरूङ तथा माननीय मन्त्री विकास लम्साल

गोरखा समाधिस्थलमा खानेपानीको उद्घाटन गर्नुहुँदै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

गोरखाको शिरानचोक गाउँपालिकामा क्वोला आरूबोट सामुदायिक होमस्टेको उद्घाटन गर्नुहुँदै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

धरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय कास्कीको उद्घाटन गर्नुहुँदै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

छोरेपाटनदेखि शान्ति स्तुपासम्म निर्मित पैदलमार्गमा यात्रा गर्नुहुँदै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

धले गाउँ महोत्सवको उद्घाटनका क्रममा माननीय मन्त्री विकास लम्साललाई स्वागत गर्दै स्थानीय प्रेम धले

धान दिवस २०७६ का अवसरमा बेगनास फाँटमा धान रोप्नुहुँदै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

पोखरा औद्योगिक क्षेत्रको वार्षिक साधारण सभाको उद्घाटन गर्नुहुँदै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

पोखरा उपत्यका सरसफाई कार्यक्रममा सहभागी हुनुहुँदै माननीय वन तथा वातावरण मन्त्री शक्ति बहादुर बस्नेत तथा माननीय मन्त्री विकास लम्साल

नेपालका लागि बेलायतका राजदूत महामहिम रिचार्ड मोरिसलाई मायाको चिनो प्रदान गर्नुहुँदै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

नेपाल भ्रमण वर्ष २०२० का संयोजक सुरज वैद्यसँग छलफल पश्चात् मन्त्रालयको टोली

विश्व सिमसार दिवस २०७६ का सहभागीहरू

शालिग्राम सङ्ग्रहालय बाग्लुङको निरिक्षण गर्नुहुँदै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

प्रदेश व्यवसाय मञ्चको पहिलो बैठकमा बोल्दै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

कालावाङ घरेडी होमस्टेको उद्घाटन गर्नुहुँदै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

विश्व वातावरण दिवस २०७६ मा रूख रोप्दै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

अन्तरराष्ट्रिय साहसिक पहुँच सम्मेलनमा सहभागी हुनुहुँदै माननीय मुख्यमन्त्री पृथ्वी सुब्बा गुरूङ

पोखरा औद्योगिक क्षेत्र उद्योग संयुक्त साधारण सभामा सहभागी हुँदै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

गण्डकी प्रदेश स्तरीय मिडिया सम्मेलनमा सहभागी हुँदै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

पर्यटन व्यवसायीहरूसँग अन्तरक्रिया गर्नुहुँदै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

थाप्ले हिल धार्मिक तथा पर्यटन स्थलमा माननीय मन्त्री विकास लम्साल

प्रदेश स्तरीय कार्य प्रगति समिक्षा तथा योजना तर्जुमा गोष्ठी

पर्वतको कुश्मा नगरपालिका, खुरकोटमा निर्मित पैदलमार्गको निरीक्षण गर्नुहुँदै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

होमस्टे सञ्चालकलाई ५ दिने आवासीय तालिम

२० औं घलेगाउँ महोत्सव-२०७६ मा सांगीतिक कार्यक्रम प्रस्तुत गर्नुहुँदै स्थानीय कलाकार

डि.व.का. गोरखाबाट लोपोन्मुख सालकको उद्धार

डि.व.का., गोरखाका उल्कृष्ट सा.व.उ.स., क.व.स. र निजी वन धनीलाई पुरस्कार वितरण

वृक्षारोपण दिवस २०७६ मनाउँदै डि.व.का. बाग्लुङ्गाका कर्मचारी

होमस्टे सञ्चालकलाई ५ दिने आवासीय तालिमका सहभागीसँगै मन्त्रालयको टोली

भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालय तनहुँबाट बिरुवा उत्पादन तथा वितरण

उद्यमशिलता विकास प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिमका सहभागीहरू

इन्जिनियरिङ अध्ययन संस्थान पोखरामा निर्मित मिथिला पार्क

चितुवाको डार्ट गरी उद्धार गर्दै डि.व.का. कास्कीका कर्मचारीहरू

तेस्रो गणेशमान सिंह पुरस्कार २०७६ बाट सम्मानित तिब्रेकोट सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, कास्की

जटायु रेसुरेण्ट, कास्कीमा आहारका लागि प्रतिकारत गिद्धहरू

लम्जुङको सुन्दरवजारमा वन डढेलो नियन्त्रण प्रदर्शन गर्दै कर्मचारीहरू

पर्वतको कुश्मा नगरपालिकामा निर्मित विष्णु बाटिका

लम्जुङको चिनखोलामा सतुवाको रोपण गर्दै लालिगुरास सहकारी

घमराङ सामुदायिक होमस्टेद्वारा निर्मित पैदल मार्ग

मनाङमा चौरीको धागोबाट कपडा बनाउँदै स्थानीय

थकाली सामुदायिक होमस्टे, मुस्ताङद्वारा निर्मित स्वागतद्वार

मुस्ताङमा नदी कटान नियन्त्रणका लागि नदी किनारामा बैसको वृक्षारोपण

थकाली पोशाकमा मुस्ताङको ठिनी सामुदायिक होमस्टेका संचालक

म्याग्दीको रूपसे भर्ना

लम्जुङको गुमराङमा निर्मित जडीबुटी प्रशोधन केन्द्र

नवलपुरको चौधरी ग्राम भित्र निर्मित पर्यटकीय गन्तव्य साश्वतधाम

नवलपुरको कबुलियती वन समूहलाई कागतिको विरुवा वितरण

गैँडाबाट घाइते मध्यविन्दु नया १० निवासी गंगासिङ पाटामगरलाई रु.३,१३,२६३ को उपचार खर्चको चेक हस्तान्तरण

जिल्ला वन पैदावार आपूर्ति समिति नवलपुरबाट काठ वितरण

पर्खाल सहितको जाली छेक्रवार लामिचौर मध्यवर्ती समिति, नवलपुर

पिप्रहर मध्यवर्ती होमस्टेमा तयार गरिएको बाघ र चित्तल

वन अतिक्रमण नियन्त्रण कार्यदल बैठक नवलपुर

नवलपुरमा साभेदारी वनको काठ पाइलिङ गर्दै

सिमसार व्यवस्थापन गर्दै नमूना मध्यवर्ती सा.व., कावासोती

प्लाष्टिकको भोला नियन्त्रण कार्यक्रम गर्दै डि.व.का. पर्वत

पर्वतको फलेवास नगरपालिकामा निर्मित भवानी पोखरा उद्यान

विश्व वातावरण दिवस २०७६ मनाउँदै डि.व.का. पर्वत

पर्वतमा सामुदायिक वनबाट दाउरा संकलन गर्दै स्थानीय

तनहुँमा निर्मित संरक्षण पोखरी

स्कुल वन हरियाली तथा सरसफाई कार्यक्रममा डि.व.का., तनहुँ

मनाङमा गरीबी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रम मार्फत बनाईएका निमालोका सामानहरू

वृक्षारोपणका लागि विरूवा वितरण गर्दै डि.व.का. तनहुँ

डि.व.का. स्याङ्जामा निर्मित उच्च स्तरीय नर्सरी

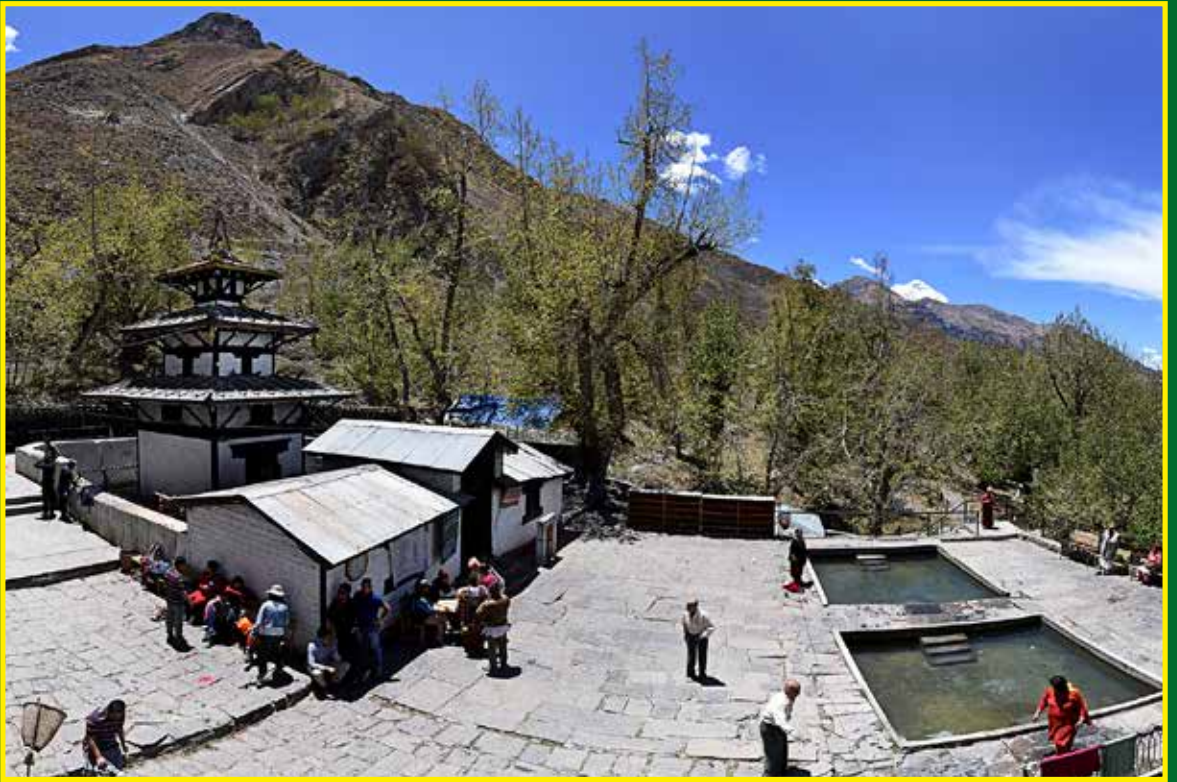
वन व्यवस्थापन तालिममा सहभागी स्याङजाका उपभोक्ताहरू

म्याग्दीको तातोपानी कुण्डमा स्नान गर्नुहुँदै पूर्व प्रधानमन्त्री पुष्पकमल दाहाल र गृहमन्त्री राम बहादुर थापा

पर्वतको मोदी गाउँपालिकामा कोशेली घरको उद्घाटन गर्नुहुँदै माननीय मन्त्री विकास लम्साल

मुक्तिनाथ मन्दिर

घान्द्रुक गाउँ